

VIGILIA

1995 / 1

SZENNAY ANDRÁS: Népek világossága

BÉKÉS GELLÉRT: Üdvösségünk misztériuma: az egyház

GYULAY ENDRE: Világi hívek Krisztus egyházában

ŐRSY LÁSZLÓ: Az egyház küldetése és az evilági társadalom

BÁRDOS LÁSZLÓ: Változattöredékek a barátságra

Hans Henny Jahnn elbeszélése

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Szolgalat és párbeszéd	1
SZENNYAY ANDRÁS:	Népek világossága	2
BÉKÉS GELLÉRT:	Üdvösségünk misztériuma: az egyház	9
GYULAY ENDRE:	Világi hívek Krisztus egyházában	17
ÓRSY LÁSZLÓ:	Az egyház küldetése és az evilági társadalom	22
MIHÁLYI GILBERT:	Magyar lelkipásztorokodás Amerikában	27
TOMKA MIKLÓS:	Latin-amerikai egyházépítés	33
ELMER ISTVÁN:	Plébánia a hegyen	38

SZÉP/ ÍRÁS

MÉHES KÁROLY:	Egy bostoni könyvesboltban; Újraálmodni <i>(versek)</i>	42
STEINERT ÁGOTA:	Séta Velencében	44
DEÁK LÁSZLÓ:	Önmegintő <i>(vers)</i>	48
HANS HENNY JAHNN:	Lopott lovak <i>(elbeszélés)</i>	49
SUHAI PÁL:	Plafon és padló; Expedíció <i>(versek)</i>	56

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

ELMER ISTVÁN:	Bánk Józseffel	58
---------------	----------------	----

MAI MEDITÁCIÓK

BÁRDOS LÁSZLÓ:	Változattöredékek a barátságra	63
----------------	--------------------------------	----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	68
---	----

Szolgalat és párbeszéd

Ebben az évben lesz 30 esztendeje annak, hogy a II. Vatikáni zsinat befejeződött. A jubileum alkalmat ad arra, hogy visszatekintsünk az 1962-1965 közti évek hatalmas erőfeszítésére és teljesítményére, arra a Lélek-járásra s a nyomán járó mélységes fordulatra, amely a zsinatot az eredeti elképzelésektől eltérő — hisszük, a Szentlélek által vezérelt — irányba terelte.

A zsinat a kétezer éves egyház életének kiemelkedően fontos eseményévé lett. Történelmet csinált, annyira, hogy szokásba jött „zsinat előtti” és „zsinat utáni” korszakról, szemléletről beszélni. Romjaiból éledező magyar egyházunknak is a zsinatból táplálkozva kell megújulnia, a zsinathoz kell mindig újra hozzámérnie önmagát és életét, céljait és törekvéseit.

A zsinat fő témái: megújult egyházkép, a laikusok helye az egyházban, új kapcsolatok a többi keresztényekkel és a többi vallásokkal, sőt a nem-hívőkkel is, készség a világ szolgálatára. Mögöttük azonban egy újfajta — mélységesen és eredendően keresztény — magatartás bontakozott ki: *a szolgalat és a párbeszéd szelleme.*

A *szolgalat* nemcsak a vezetők kötelessége, hanem az egész egyházé. Az egyház nem önmagáért van, hanem az üdvösség „eszköze” az egész világnak. Szolgálnia kell az emberiség evilági fejlődését, de — éppen ezáltal s nem ennek ellenében — egyben túlvilági üdvösségét is, amely már itt a földön, életünk során kezdetét veszi. A *párbeszéd* pedig nem kötetlen fecsegés másokkal vagy gerinctelen alkalmazkodás hozzájuk, hanem egymás megbecsülésén, tiszteletén alapuló közös keresése az igazságnak. A párbeszéd arra törekszik, hogy feloldja a konfliktusokat, tisztázza a félreértéseket, segítse egymás valódi megértését, az érvek és vélemények helyes mérlegelését. A helyes párbeszéd a személy szabadságára és méltóságára épül, abban a biztos reményben, hogy az ember közösségre, együttlétre teremtett, s ezt a communiót csak igazságban érheti el.

Az egyház alapítójától és mesterétől, Krisztustól tanulta a szolgalatot és a párbeszédet, az Evangélium szellemét. Krisztus azért jött, hogy megmentse azt, ami elveszett, hogy szolgálja az embert, segítse evilági gondjainak megoldásában s az örök élet elnyerésében. Szeretetét nem kényszeríti rá senkire, de felkínálja mindenkinek, párbeszédet kezdve nemcsak az érte rajongókkal, hanem a vele szembefordulókkal is.

Magyar egyházunk a zsinat után, most kezd újjáépülni. Ez csak a zsinat szellemében történhet. Szolgalatban és párbeszédben.

Népek Világossága

Harminc éve jelent meg az egyházzól szóló zsinati dokumentum

Budapesten született 1921-ben. A bencés rend tagja, 1973-91 között pannonhalmi főapát. A Budapesti Hittudományi Kar ny. professzora, a Teológia folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi írását 1994.

11. számunkban
közöltük.

Aki ma, harminc év után a II. Vatikáni zsinat egyik legfontosabb dokumentumáról, a *Lumen gentium*ról beszél-ír, aki ennek a dogmatikus határozatnak a kihirdetését megelőző vitákat figyelemmel kísérte, aki örömmel regisztrálta a vitákat lezáró, majdnem egyhangú szavazást, az kissé szomorkásan gondol vissza az elmúlt harminc esztendőre. Így, mert a dokumentum által élénk tárt egyházkép viszonylag még mindig csak kevesek sajátja, az egyházzól szóló zsinati tanítás mélyebb recepciója még mindig várat magára.

Mint ismeretes — ez ma már történelem —, 1962-ben a zsinati atyák (bíborosok, érsekek, püspökök és számos apát) Rómában gyűltek össze. A négy zsinati ülészak olykor „vihárosnak” mondható eseményei, vitái után, 2200 felszólalás, 500 szavazás és 16 dokumentum közzététele után minden, egyházához ragaszkodó ember bizvást remélhetette, hogy új korszak beköszöntése előtt áll. Ez így is volt és van ma is. Ebben az „új” korszakban élünk, és igyekszünk azt munkánkkal egyre gyümölcsözőbben formálni. Ugyanakkor azt sem feledhetjük — hiszen szemlélet- és korszakváltásról van szó —, hogy az ilyen folyamat időigényes, nem zárul le néhány év után.

Új egyházkép

Az egyház önmeghatározása

1Pét 2,9-10

„Bármily időben élő és bármely nemzetből származó ember kedves Isten előtt, ha féli őt és az igazság szerint jár el (vö. ApCsel 10,35). Istennek mégis úgy tetszett, hogy ne külön-külön szentelje meg és üdvözítse az embereket, ... hanem néppé tegye őket. Néppé, amely őt igazságban elismeri és szentül szolgál neki.” Az ószövetségi kiválasztás „csak előkészítője és előképe volt a Krisztusban megkövetendő és tökéletes szövetségnek, annak a teljesebb kinyilatkoztatásnak, amely már magára a megtestesült Igére várt... Ezt az új szerződést, a saját vérével szerzett új szövetséget Krisztus hozta létre (vö. 1Kor 11,25), zsidókból és pogányokból gyűjtve össze népét, hogy ne test szerint, hanem lélekben olvadjon egységbe és Istennek új népévé legyen. A Krisztusban hívők ugyanis ... választott nemzetséggé lesznek, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul kiválasztott nép...”

A *Lumen gentium* bevezető szakaszának (9.) e néhány sora már utal rá, hogy az egyháznak a 20. század derekán tartott egyetemes zsinata — maga mögött hagyva az „iskolás” és jogi meghatározást — jónak látta, hogy ó- és újszövetségi párhuzammal, Isten népének „képeivel” határozza meg önmagát. E bibliai gondo-

Az egyház új formája

lat előtérbe helyezése, az egyháznak Isten újszövetségi népével való azonosítása — ismerve az elmúlt századok elméleteit és főleg gyakorlatát — szinte „forradalmi” változtatásként hatott. A középkori teológiai megfogalmazásoktól kezdve a II. Vatikánum saját „meghatározásáig” (szoros értelemben vett definíciót a zsinat az egyházzól nem adott) hosszú út áll mögöttünk. Úgy is fogalmazhatnánk: a *Lumen gentium* tanítása az évszázadok óta megmerevedett „de-formáció” után valódi „re-formáció” volt. Hogy mennyire helytálló ez az állítás, azt igazolja — sajnos — a még napjainkig is elterjedt felfogás és gyakorlat: amikor az egyházzól írnak-szólnak, szinte kizárólag a pápára, a püspökökre és a papságra gondolnak, a szervezetet, az intézményt, elsősorban annak vezetőit tartják szem előtt. E máig is tapasztalható tény arra utal, hogy a zsinati egyházkép recepciója még alig ment át a köztudatba. Közel fél évezrede állapította meg Luther: A pápa, a bíborosok és püspökök szívesen veszik, hogy őket tartsák az egyháznak (Schmalkaldische Artikel, III.12.). Sokak gondolatvilágában még ma is él ez a — valójában mindig téves — felfogás.

A dokumentum közreadását megelőző viták

Az előkészítő és a tervezetet megfogalmazó bizottság elnöke az akkori Szent Officium élén álló Ottaviani bíboros, titkára pedig S. Tromp jezsuita, a Gregoriana egyetem professzora volt. Hogy a *Lumen gentium* „forradalmi” módon újszerű felépítését, megfogalmazását megértsük, szükséges, hogy az előkészítő bizottság tervezetének vázlatát és az azt bíráló vitákat röviden ismertessük.

A zsinat eredeti tervezete

A tervezet felosztása: 1. A küzdő egyház lényege. 2. Az egyház tagjai. Az üdvösséghez nélkülözhetetlen egyház. 3. A püspöki rend mint az egyházi rend szentségének legmagasabb fokozata. 4. Az egyházmegyes püspökök. 5. Az evangéliumi tanácsok követői (szerzetesek). 6. A laikusok (világi hívek). 7. Az egyház tanítóhivatala. 8. Tekintély és engedelmesség az egyházban. 9. Az egyház és az állam közti kapcsolatok. A vallási türelmesség problémája. 10. Az Evangéliumot az egész világon, minden népnek hirdetni kell. 11. Az ökumenizmus. 12. Függelék (csatolását még nem döntötték el): Szűz Mária, Isten és az emberek anyja.

Már első olvasásra feltűnhet, hogy a felsorolás, a sorrendiség számos ekléziológiai kérdésnek laza, belső logikát nélkülöző egymásutánja. Montini milánói bíboros (a későbbi VI. Pál pápa) nem ok nélkül igényelte az egész tervezet újragondolását. Annál inkább ragaszkodott ehhez, mert az egyházzól szóló összefoglaló tanítást tartotta a zsinat legfontosabb elkészítésre váró dokumentumának. Sok zsinati atya — a tervezet kézhezvétele után — kemény kritikával illette annak felépítését és mondanivalóját, illetőleg hiányosságait. Nagyon sokan így fogalmaztak: a tervezet nem egyéb, mint az I. Vatikánum vonatkozó tanításának részben

ismétlése, részben magyarázata. Ottaviani bíboros számított erre a negatív kritikára, hiszen már a vita előtt kijelentette: tudja, hogy a bírálók azzal fognak érvelni, hogy a tervezet túlzóan skolasztikus (iskolás), negatív és egyáltalán nem lelkipásztori beállítottságú, továbbá nem hatja át az ökumené szelleme. „Jóslata” valóra vált. Helyszűke miatt a nagyszámú, komoly teológiai felkészültségről és lelkipásztori buzgóságról tanúskodó kritikus megjegyzésből és javaslatból csak egy-kettőre utalhatunk.

Vö. *Lexikon für Theologie und Kirche*, Herder, 1967-68. I-III. kiegészítő kötetei; Rahner-Vorgrimler: *Kleines Konzilskompendium*, Herder, 1972. 8; *A II. Vatikáni zsinat tanítása*, Szent István Társulat, 1975

A zsinati tervek bírálatai

Elchinger strassburgi püspök a „tegnapi” egyházszemléletet állította szembe a „maival”. Hangoztatta, hogy elsősorban nem a szervezetet, az intézményt kell kiemelni, hanem a keresztény közösséget kell szem előtt tartani; nemcsak a „magában álló” pápát kell nézni, hanem a püspökökkel együtt kell róla szólni (kollegialitás elve); nem a hierarchia szerepét kell hangsúlyozni, hanem Isten egész népéről kell szólni, melyhez a hierarchia is tartozik. Utalt arra is, hogy míg régebben az egyház, a teológia inkább azt tartotta szem előtt, ami a többi keresztény közösségtől elválaszt, ma inkább arra kell a hangsúlyt helyezni, ami összeköt; tegnap főleg az egyház belső életére koncentráltunk, ma arról az egyházzal is szólnunk kell, amely a világban él. Röviden — foglalta össze Elchinger — a tervezet tegnapi.

Sok bíráló kifogásolta, hogy a tervezetben túlteng a jogi szemlélet és nyelvezet. Többen az üdvtörténeti és eszkatológikus szempontok szinte teljes hiányát nehézményezték. De Smedt, Brügge püspöke a tervezet triumfalisztikus felfogása és kifejezőmódja ellen emelt szót, és óvta a zsinatot a túlzó hierarchikus és klerikális szemlélet érvényesítésétől. Végezetül — ezt sok zsinati atya kifogásolta — a tervezet nem a szolgáló, az alázatos Jézus lelkületét tárja a világ elé, nem a szegény és szenvedő egyházat tartja szem előtt, hanem — tévesen — a már földi vándorlása során is uralkodni, vezetni hivatott diadalmas egyházat.

Természetesen a bíráló hozzászólások mellett nagyszámú kiegészítő javaslatra is sor került. Az atyák a tervezet hiányosságai mellett a kívánt pozitív kiegészítéseket, módosításokat is felsorakoztatták. Ilyen előzmények után az alapszöveget szinte teljesen átírták. Az új tervezet lényeges változtatásokat tartalmazott. Az újrafogalmazásnál — számos korabeli jeles teológus mellett — fontos szerep jutott a francia Yves Congar domonkos, a német Karl Rahner jezsuita atyáknak és ez utóbbival kooperáló Josef Ratzinger professzornak. Az 1963-ban a zsinat elé terjesztett átdolgozott szöveg négy fejezetre oszlott:

1. Az egyház misztériuma. 2. Az egyház hierarchikus alkotmánya, különös tekintettel a püspöki hivatalra. 3. Isten népe, különös tekintettel a világiakra. 4. Az életszentségre való meghívás.

Frings német és Suenens belga bíborosok, bár a szemléletmódjában és szövegezésében lényegesen átdolgozott tervezetet elfogadták, szükségesnek tartották, hogy a 2. és 3. fejezet sorrendjét

**Az egyház mint a
krisztushívők
közössége**

felcseréljék. Indokolásként hangsúlyozták, hogy Isten népe mindenkit magában foglal, püspököket, papokat, szerzeteseket és világiakat egyaránt. Mi több, Isten meghívott népe az egész emberiség. Az egyház minden, Isten felé forduló ember előtt kitarja kapuját. A püspökök és papok szolgálatát csakis Isten népén belül lehet vizsgálni, hiszen Isten a nép szolgálatára választotta ki és küldi őket. E korrekció kifejezésre kívánta juttatni, hogy az egyház Isten újszövetségi népe, melyben a hierarchia tagjainak sajátos — a szentelés által is megerősített — szolgálata van. A túlon túl elhatalmasodott klerikális egyházképet — hangoztatták a javaslattevők — a krisztushívők rendezett közösségének szemléletével kell felcserélni.

Végül is, amikor 1964. november 21-én a *Lumen gentium* kezdőszavakkal közismertté vált konstitúció szövegét közzétették, annak végleges felosztása így alakult:

1. Az egyház misztériuma. 2. Isten népe. 3. Az egyház hierarchikus alkotmánya, főképp a püspöki rend. 4. A világi hívők. 5. Az egyházban minden ember meghívást kap az életszentségre. 6. A szerzetesek. 7. A zarándok-egyház eszkatológikus jellege és egyesülése a mennyei egyházzal. 8. Isten anyja, Szűz Mária Krisztus és az egyház misztériumában.

Hittani határozat

A *Lumen gentium* dogmatikus konstitúció. Nem tartalmaz ugyan új dogmát, de az egyház legfőbb tanítói tekintélye — egy egyetemes zsinat, élén a pápával — foglalta benne össze mindazt, amit Krisztus egyházával kapcsolatban hívő meggyőződéssel vallanunk kell. Egyik legfontosabb kijelentését a dokumentum első mondata fejezi ki: a Népek Világosságát, azaz Krisztust helyezi középpontba, kívánja az emberek elé állítani. Más szóval: amikor az egyház „hivatalosan bemutatkozik”, elutasít minden fennhéjázó triumfalizmust. Arról kíván szólni, azt kívánja az emberiség elé állítani, aki útrairidítója és vezetője, aki nélkül az egyház nem léteznék és nem maradhatna fenn a világ végezetéig.

Következésképpen az egyháznak Krisztusról kell a világban tanúságot tennie. Az eszkatonban, a végső beteljesülésben pedig Krisztus vár mindazokra, akik Isten népéhez tartozónak vallották magukat.

Integrációs törekvés

A *Lumen gentium* — a teológiatörténeti háttérrel és az előkészítés közvetlen szakaszát vizsgálva — félreérthetetlen *integrációs törekvéseket* mutat fel. Régebbi századok gondolkodásmódját, megfogalmazásait kívánta kiegészíteni, teljesebbé tenni. Szövegezése számos helyen kiegyenlítő, harmonizáló törekvést mutat. Története

A látható és a láthatatlan egyház

során az egyház — főleg a tévtanok ellen küzdve — ki-ki sarkította egyik-másik önmagára vonatkozó tanítását. Akadtak e megfogalmazásokban Krisztustól eredő, örök érvényű kijelentések, de időleges, korigényből fakadó megállapítások is. A zsinat arra törekedett, hogy az egyházzal szülő lényeges tanítást foglalja össze, mindenekelőtt Krisztushoz és tanításához való hűségét deklarálja.

Az integrációs törekvésnek első jellemzője, hogy a, külső megjelenésében, szervezetében megragadható egyházat — melyről sokan úgy vélekednek, hogy „az” egyház — szerves kapcsolatában mutatja be a nem látható, érzékeinkkel meg nem ragadható, a misztérium fényében és erejében élő egyházzal. Ennek értelmében az egyház *Jel*, *ős-szentség*, *alap-szentségi jel*, melynek — miként az egyház *szentségei* — külső megragadhatóságában is *a belső lényegre*, *a misztériumra*, továbbá a Krisztus szándéka szerint összegyűlő szeretetközösségre kell felhívnia tagjainak és a kívülállóknak a figyelmét. Hittel valljuk, hogy Krisztus a megváltás gyümölcseinek, kegyelmi ajándékainak szétosztását a látható egyház közvetítésére bízta. E *jel-funkció és eszközjelleg* kidomborítása az egyház zsinati öntanúsításának talán legjelentősebb megnyilatkozása volt.

Integrációs törekvésről tanúskodik a dokumentum akkor is, amikor a *papságról és a világi hívekről* szól. A „klérus” és a „világiak” Isten újszövetségi népében egységes egésszé, valódi krisztusközösséggé válnak. Ebbe a *communio*-ba iktatódik be mindenki a keresztség szentségében, válik nagykorúvá a bérmálással, és kap különleges küldetést és szolgálatot az egyházi rendbe való beiktatással. Ugyanakkor *minden hívő* — bármily mértékben részesüljön is a kegyelmek gazdagságában — Isten népében válik a krisztusközösség, a *communio* tagjává. E közösségben mindenféle megosztottság, szembenállás — „klerikalizmus” vagy „laikalizmus” — Krisztus szándéka ellen van. Ahogyan a nagycsütörtöki liturgiában halljuk: *congregavit nos in unum Christi amor*.

A kollegialitás értelme

Jelentős integrációs törekvést mutat a *Lumen gentium* azokban a szakaszaiban, amelyekben a pápának és a püspököknek *kollegiális egységét* hangoztatja. A kollegialitás értelme: a püspökök a pápával, Péter utódjával együtt egységes kollégiumot, testületet alkotnak. A püspökszentelés által minden püspök nemcsak saját egyházmegyéjének válik pásztorává, hanem tagja lesz a püspökök kollégiumának is. Ez a kollégium — egységben a fővel, a pápával — az apostol-kollégium utóda. Világunkban — bár ennek nemegyszer ellenkezőjét kell megtapasztalnunk — egyre nagyobb szükség van a *közös felelősség* viselésére. A dokumentum az egyetemes egyháznak ezt az igényét juttatja kifejezésre. Végül integrációs munkáról tanúskodik a konstitúció abban is, hogy az — egyébként gyakran és nem szerencsés módon — izoláltan jelentkező Mária és szentek tiszteletét szervesen Krisztus misztériumához kapcsolja. Az egyház Mária-tisztelete és a szentek tisztelete elképzelhetetlen Krisztus misztériumának egybeforrasztó ereje nélkül.

Néhány kiemelés

A *Lumen gentium* számos jelentős tanítását szűk kereteink között nem részletezhetjük. Csak utalunk rá, hogy az egyház hierarchikus alkotmányáról szólva a dokumentum szól az *egyházi vezetőkről*, akiknek feladata — Krisztus rendelése nyomán — Isternek és népének szolgálata. A hierarchia elsődleges feladata nem a „vezetés”, még kevésbé a hatalom gyakorlása, hanem az, hogy opportune-im-portune a világ elé tárja: az egyház Krisztus felől érkezik és Krisztus felé vezet. Ilyen értelemben a püspökök — Krisztusnak, a jó Pásztornak nyomdokain járva — a rájuk bízottak pásztorai.

Az egyházi vezetés és Isten népe

Fontos tanítást tesz közzé a konstitúció, amikor *Isten újszövetségi népének minden néppel, emberrel való összeforrottságáról* szól. Testvéri kapcsolat fűzi össze az Ószövetség népével, az egyistenhívő mohamedánokkal, sőt azokkal is, akik még nem fogadták be az Evangéliumot, nem hisznek Istenben sem. Mindezek különféle módon rendelődnek Isten népéhez. Isten azoktól sincs távol, akik homályos képekben keresik őt (16.szakasz), hiszen Ő azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön. Mi több, e szakasz azt is kifejti, hogy az egyház a szívek rejtekében élő titkos gondolatokat is olyan kapocsként kívánja látni, mely a jóakarátú embereket — bár nem kifejezetten, de valóságosan — közös Atyánkhoz, Istenhez fűzi. Feltételként kiemeli: keressék és kövessék az igaz életet, igyekezzenek azt megvalósítani. Ha így gondolkodnak és élnek, egyre közelebb kerülhetnek ahhoz a Krisztushoz, aki egyedül mondhatta el önmagáról, hogy Ő az út, az igazság és az élet.

Fontos következtetés

Abból a tényből, hogy — a zsinat szavával szólva — az egyház komplex valóság, azaz emberi és isteni elemeket egyesít magában, *kettős veszély* származhat. Az egyik, ha az egyház önmagát csakis mint közösségi, szociális társulást értelmezi, és alkotmányát, földi berendezkedését a szociális adottságok és a kor adta követelmények szerint igazítja, egyedül ezekhez alkalmazza. A másik veszély az lehet, ha nem veszi komolyan az emberi valóságot, és — egyfajta monofizita egyoldalúságot követve — *minden* megnyilatkozásánál az isteni tekintélyre hivatkozik, ha életében, gyakorlatában *mindent* isteni alapításból, akaratból eredeztet. — E kettős veszély elhárításánál az egyháznak *kettős feladatát* kell szem előtt tartania. Egyrészt a szükséges naprakészséget, a sokat emlegetett aggiornamentót, vagyis azt, hogy Jézus jóhírét mindig a ma érthető nyelvére fordítsa le, mai képekben mutassa be. Ennek értelmében felül kell vizsgálnia azt is, hogy strukturái, apostolkodási módszerei valóban alkalmasak-e arra, hogy — Szent Pállal szólva — mindenki számára minden lehessen, mindenkit Krisztus és az üdvösség felé vezessen. — Másrészt ügyelnie kell arra, hogy a külső formák — nyelvezet,

Az egyház kettős feladata

A helyi közösség és az összegyház

képek, liturgikus szokások stb. — és a struktúra felülvizsgálatánál minden helyi egyházi közösségnek és az összegyháznak Jézus tanításával, rendelkezéseivel kell szembesülnie. Sohasem tévesztheti szem elől feladatát, szolgálatát — röviden: a világ hazavezetésének munkáját. Sohasem élhet úgy, sem tagjaiban, sem összességében, hogy szembekerüljön azzal az Evangéliummal, amelynek hirdetését Ura bízta rá. Sohasem tehet olyan engedményeket, amelyek küldetésével összeegyeztethetetlenek.

Kérdések, feladatok

A harminc éve publikált zsinati dokumentumnak egyértelmű törekvése volt, hogy egyházunk életében új szellemi és lelki energiákat bontakoztasson ki. Az elmúlt, mintegy emberöltőnyi idő, már elégséges távlat ahhoz, hogy önmagunk számára feltegyünk néhány kérdést. Vajon a *Lumen gentium* által elének tárt egyházképet magunkévá tettük-e már? Vajon a megújulásnak a dokumentum által bemutatott, kijelölt útjára léptünk-e már? Mindazokból az ősi forrásokból — Szentírás, patrisztikus, liturgikus hagyomány — elégségesen merítettünk-e, melyekből a dokumentum táplálkozott? Hol tartunk a zsinati tanítás recepciójában? Elfogadtuk-e azt, gyakorlati következményeivel együtt? A kérdéseket még hosszan szaporíthatnánk. Tudjuk, hogy ezek talán „kényelmetlenek” lehetnek. Azért, mivel még ma is, újra és újra fel *kell* tennünk őket. A zsinat nemcsak régmúlt esemény, a zsinat ma is „számon kér”. Egy bizonyos: A *Lumen gentium*ban foglalt tanítás csakis akkor fogja közelebb hozni a Népek Világosságát, azaz Krisztust, akkor erősödhet meg általa Krisztus-hitünk és egyházszeretetünk, ha teljesül az a feltétel, melyet VI. Pál pápa annak idején így fogalmazott meg: az egyház középpontjában és az egyházmegyei központokban végrehajtott reformok nélkül sem az egész egyházban, sem a helyi egyházakban nem lehet valódi megújulást várni.

Szembesülés a zsinati kívánalmakkal

Nem végállomás

Két évezred egyháztörténete arra tanít, hogy egyetlen egyetemes zsinat sem ért el „teljes sikert”. Mégis reméljük, hogy a *Lumen gentium* tanítása mind az összegyházban, mind magyar egyházunk életében továbbra is hatni fog. Egyet azonban ne feledjünk: ez a zsinati szöveg sem olyan végleges megfogalmazás, amelynek alapján a vándorló egyház világunkban egyszer s mindenkorra berendezkedhetne, magabiztosan tekinthetne holnapja felé — nem gondolva a jövőben felmerülő sajátos problémákra, feladatokra. A dokumentum mégis mérföldkő, mely segít a jövő felé vezető úton. Kovász, melynek hatnia, erjesztenie, élesztenie kell. Jaj nekünk, ha nem lépünk rá a kijelölt útra, ha nem haladunk tovább. A tisztulási, megújulási folyamatnak még csak az elején vagyunk.

Üdvösségünk misztériuma: az egyház

BÉKÉS GELLÉRT

Született 1915-ben Budapesten. Teológus, bencés szerzetes. 1933–40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940–46 között a panonhalmi gimnázium, a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gerely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1994. 10. számunkban közöltük.

Az egyház bibliai képei

Az egyház mint történelmi jelenség

„Jézus nem ezt az egyházat akarta” — a többnyire ilyen vagy ehhez hasonló kijelentések közül E. Dewermann beszélgetésének címét ragadom ki a *Der Spiegel* című hetilapból. (1991/52. 61.)

Egyáltalán akart-e Jézus egyházat alapítani? Közismert a modernista A. Loisy ironikus megjegyzése: Jézus Isten országának elérését hirdette, ám az, ami — időtlen magzatként — megszületett: az egyház. Ezzel és más hasonló állításokkal száll szembe a hit védelmében, következetes logikával az alapvető dogmatika. Eszerint a vallás igazságának (*demonstratio religiosa*) és a keresztény hitnek mint az igaz vallásnak (*demonstratio christiana*) bizonyítását követi harmadik lépésként annak igazolása, hogy az egyház, főként a római katolikus egyház azonos a Krisztus által alapított egy igaz egyházzal (*demonstratio catholica*).

Ha kezünkbe vesszük a II. Vatikáni zsinat *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúcióját vagy az új *Katekizmus* ennek nyomán fogalmazott szövegét, ott az újkori racionális kritikával szemben kialakult hitvédő módszer helyett az egyháznak bibliai képekkel és kifejezésekkel történő pozitív üdvtörténeti bemutatását találjuk. Ezek közt a leglényegesebbek, hogy az egyház Isten újszövetségi népe, ez a nép a szövetség szerzőjéhez, Krisztushoz tartozik: Ő az egyház feje, s ezt az egyházat, misztikus értelemben az Ő testét, Krisztus Lelke élteti, ezért az egyház a Szentlélek temploma. Az egyháznak ez a bibliai bemutatása többet mond a mai embernek, mint a hitvédő logika, mert lelki igénye, hogy megértse, mi a szándéka Isternek az egyházzal. Mi az egyház rendeltetése az emberiség életének történelmi folyamatában? S hogyan vált ez valóra Jézus Krisztus társadalmi örökségében, az egyházban?

A gondot itt nyilván az okozza, hogy az egyház történelmi jelenség: változó korokban és kultúrákban él, s a változó életkörülmények közt maga is folyamatosan változik. Érthetően különbözik a zsidó környezetben született első jeruzsálemi közösség Pál apostol hellenista kultúrkörben alapított egyházaitól; a mártírok egyháza a Konstantin császár türelmi rendeletét követően kialakult birodalmi egyháztól; s a megtért barbár népek középkori egyházai a reformáció hívő gyülekezeteitől vagy a felvilágosodás hatására formálódott adminisztratív egyházi szervezetektől; nem is szólva a mai demokratikus vagy szocialista államokban élő egyházakról. A felsoroltak közül melyik valósította meg hitelesen Jézus Krisztus örökségét? S ha maradéktalanul egyik sem, akkor

van-e, ami lényegében meghatározza az egyházat, ami egyetlen korhoz vagy kultúrkörhöz kötött megjelenési formájával sem azonosítható, de — még ha különböző mértékben is — jelen van valamennyiben? Mi az egyház belső mivolta? Hogyan volt ez jelen a múltban, és van jelen ma is az emberiség életében? Erre a kérdésre szeretnék adott keretek közt vázlatosan válaszolni.

Isten Országá és az egyház

Az első, amire figyelniük kell, az, hogy Jézus evangéliumi örömhíre Isten országának érkezéséről és nem az egyház alapításáról szól. „Az idő betelt — olvassuk első szavát küldetése kezdetén —, közel van Isten Országá. Térjete meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében.” Az ország, amiről Jézus beszél, a Biblia hagyományos nyelvén Isten uralmát jelenti. Országá ott van jelen, ahol uralma megvalósul. S ez alapján határozza meg Isten és ember, Teremtő és teremtmény viszonyát. Üdvözítő uralom ez, mert a Teremtőnek az a szándéka, hogy általa szeretetének közösségébe vonja teremtményét. Ezért arra hívja, hogy uralmának vállalásával ebben az Isten-közösségben találja meg létének beteljesedését, boldogságát és üdvösségét. Erre az üdvözítő szándékra, Isten egyetemes üdvözítő akarására válaszol az a történelmi jelenség, amit általában vallásnak, társadalmi vonatkozásban egyháznak nevezünk. Ebben a vonatkozásban idézi az új *Katekizmus* Alexandriai Kelemen mély értelmű szavait: „Ahogy Isten akarata egyetlen cselekedet, amit világnak hívunk, úgy szándéka az emberek üdvössége, és azt egyháznak hívjuk.” (760)

Mk 1,15
Az egyház az üdvösség tervében

Vö. 1Tim 2,3-4

Az egyház csírája a teremtésben

Róm 1,25

Mindez nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy az egyház, egyfelől mint a Teremtő üdvözítő szeretetének kinyilvánítása, másfelől mint a teremtmény felszólítása a készséges válaszra, csíraszerűen már jelen van a teremtés tényében. Ám az ember tragédiája éppen az, hogy ez az üdvözítő szándék az ember készséges válaszának hiánya miatt mindjárt a kezdetben kudarcot vall. Pál apostol a Római levélben kifejti, hogy az ember ugyan képes volt felismerni a teremtés művéből a Teremtőt, de való életében mégsem ismerte el őt Urának. „Isten igazságát felcserélték hamissággal — írja —, és inkább a teremtménynek hódoltak és szolgáltak, mint a Teremtőnek.” Azzal, hogy mint annak idején bálványok képében, vagy mint ma közvetlenül az anyagi javakat, a szerelmet, a hatalmat isteníti az ember, hamis választ ad az üdvözítő szeretetre, és bűnével letér az üdvösség útjáról.

Isten azonban hűséges önmagához: nem mond le eredeti szándékáról, megvalósítására az ember üdvözítésének sajátos, személyi kiválasztáson alapuló új útját választja. Megszólítja Ábrahámot — és készségét látva —, megígéri neki, hogy általa mégis csak valóra váltja az emberi bűn miatt elvetélt üdvösséget. „Áb-

Róm 15,6

rahám hitt Istennek, és ez megigazulására szolgált — idézi Pál apostol a *Teremtés könyvét*. Ábrahámot hitünk atyjának nevezi az egész bibliai hagyomány, mert hívő engedelmisséggel elfogadja Isten üdvözítő szeretetét, a felajánlott szövetséget, és ezzel előképszerűen immár létrejön Isten és ember közössége: az egyház.

Az ószövetségi egyház

Kiv 19,3-8

Ábrahám története szervesen folytatódik az ószövetségi nép kiválasztásában. Isten prófétájának, Mózesnek szavára a nép kivonul a bűnös világot jelképező Egyiptomból (*exodus*), a pusztában találkozik Istenével, és mint Ábrahám, hívő engedelmisséggel fogadja a felajánlott szövetséget. Ez a szövetség megteremti az ószövetségi egyházat (*qahal Jahve*). Átala megvalósult volna Isten üdvözítő uralma az emberiség életében, ha a nép hűséges maradt volna a megkötött szövetséghez. Ám hűtlenségük miatt, amit a próféták kemény szavakkal szüntelenül ostromoznak, de főképpen a Messiás visszautasítása miatt, végül is nem feleltek meg hivatásuknak, hacsak nem Mária és a Messiás körül összegyűlt tanítványok, a „hívő maradék” által nem.

Vö. Iz 10,20-21; Mik 2,12

A Messiás az, aki népe és az egész emberiség helyett, de az ő nevükben, hiánytalanul válaszol Isten üdvözítő szándékára. Jézus Krisztus, az emberré lett egyszülött Fiú személyében, élő valóságként lép közénk Isten üdvözítő szeretete, de beteljesül végre az is, amire eddig hiába várt az Isten: Ő az ember maradéktalan válassza erre a szeretetre. Jézus Krisztus lényegében az emberben önmagát adó Isten és az Istennek önmagát adó ember. Istenembi mivoltában egyesíti Isten üdvözítő szeretetének teljes megnyilatkozását az ember hiánytalan válaszával, ezért Ő maga a szövetség Isten és ember között. Az Ő keresztre feszített és megdicsőült emberségében válik valóra az a szövetség, az istenembi életközösség, ami maga az egyház. Vele, a Fővel egyesít az Ő hitre, reményre és szeretetre indító Szentlelke, az Ő szakramentumai és Eucharisziája, hogy testének tagjaiként részesei legyünk ennek az életközösségnek. Az egyház ebben az üdvözítő életközösségben járja történelmi zarándokútját, míg az Úr második eljövételével Isten mennyei Országában be nem teljesül, amiben hisz, amit remél és szeret.

Az egyház hisz — az egyházat hisszük

Az egyházat mint istenembi életközösséget történelmi létében az határozza meg, hogy *hívő emberek közössége*. Élő tagjaiként azok alkotják, akik hisznek Isten üdvözítő szeretetének Jézus Krisztusban történt végérvényes kinyilatkoztatásában, és hitük a beteljesedés reményével, valamint Isten és az embertárs gyakorlati szeretetével párosul. A krisztusi üdvösség az egyházi igehirdetés és a húsvéti szakramentumok ünneplése által ma is jelen van a világban. Az egyház hiszi az evangéliumi igét, és reménységben, szeretetben s

**Az egyház
mint a hit tárgya és
alánya**

főleg az Eucharisztia ünneplése által meg is éli, amit hisz, ezért a hit közössége.

Ám az egyház nemcsak alánya a hitnek, hanem tárgya is. Nemcsak azok közössége, *akik* hisznek, hanem az a közösség, *amit* hiszünk. Hiszem, hogy ebben a közösségben jelen van a krisztusi üdvösség, mert az egyház Ura, a *Kyriosz*, aki immár az Atya dicsőségében él, Szentlelkével jelen van, és jelenvalóvá teszi az általa szerzett üdvösséget. Hiszem, hogy az egyház a Lélek erőtere, s ebben a lelki térben az evangéliumi ige és a húsvéti szentségek szüntelenül részesítenek az üdvösség kegyelmében. Ezért abban az egyházban, ahol az üdvösség megvalósul (*communitas salutis*), hiszem az egyházat, ennek az üdvösségnek közvetítőjét (*mediatrix salutis*). Ezt vallom meg vasárnaponként a hitvallásban.

Látható intézményben láthatatlan Isten-közösség

Mivel az egyház hitünk tárgya, kérdés, hogy valójában *mit* hiszek, vagyis hogyan határozhatom meg pontosabban, amit hiszek, amikor az egyházat hiszem. Némely régebbi szöveg alapján szívesebben használom a tárgyesetet, mert ezzel világosabban megkülönböztetem Istenbe vetett hitemet attól a hittől, amely az egyházra mint istenhitem és üdvösségem közvetítőjére irányul. Amikor ugyanis az egyházat hiszem, akkor tagjaként magaménak vallom azt a látható intézményt és szervezett közösséget, amelyben a láthatatlan kegyelmi valóság, Istennek Krisztus által végbevitt üdvözítő műve a Szentlélek által jelen van, és kifejti üdvözítő erejét a világban. Tehát hiszem a látható emberi közösségben a láthatatlan isteni üdvösség megvalósulását.

**A zsinat tanítása
az egyházzal**

A láthatónak és a láthatatlannak ez a *kettős egysége* az, amit a II. Vatikáni zsinat *Lumen gentium* kezdetű konstitúciójában világosan megfogalmaz: „Az egyetlen közvetítő, Krisztus, látható szervezetségben alapította meg és tartja fenn szüntelenül szent egyházát, amely a hit, a remény és a szeretet közössége ezen a földön; általa árasztja mindenkire az igazságot és a kegyelmet. De nem kell két valóságnak tekintenünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat: ezek emberi és isteni elemekből álló egyetlen összetett valóságot alkotnak...”

Ez a zsinati tanítás mélyrelátó teológiai megoldása annak az alapvető egyháztani dilemmának, hogy vajon hierarchikusan szervezett látható intézmény-e az egyház, vagy a Szentlélek által megvalósított Isten-közösség Krisztusban. A reformáció hitvitáinak hevében Bellarmín bíboros Luther tanításával szemben az egyetemes egyház látható intézményességét emelte ki. Az egyház olyannyira látható és megtapasztalható valóság — írja —

Controversiae, tom.II.,
lib.II., 53-54

*Einheit in der Kirche,
oder das Prinzip des
Katholizismus*, 1825

*Symbolik oder
Darstellung der
dogmatischen
Gegensätze der
Katholiken und
Protestanten nach ihrer
öffentlichen
Bekennnisschriften*, 1832

„mint a római nép, vagy a francia királyság, vagy a velencei köztársaság”. A felvilágosodás racionalista teológiája ezen a vonalon odáig ment, hogy az egyházban nem látott mást, mint — az állam mintájára — jogilag tökéletesen megszervezett társaságot (*societas perfecta*), amely mennyei boldogságot biztosít az embernek. Erre visszahatásként fogalmazta meg J. A. Möhler tübingeni teológus „pneumatocentrikus” egyháztanát. *Einheit...* című fiatalkori művében patrisztikus tanulmányai és a romantikus közszellem hatására azt a meggyőződését fejté ki, hogy az intézményes egyház nem más, mint a Szentlélek által társadalmi testet öltött szeretetközösség. Néhány év múlva, érettebb megfontolás alapján, módosította fiatalkori művének egyoldalúságait. *Symbolik...* című munkájában „krisztocentrikus” irányban, az Istenember kettős egységének mintájára értelmezte az egyház kettős struktúráját. Ebben az értelemben olvassuk a zsinati konstitúcióban, az imént idézett szöveg folytatásaként, hogy az egyház isteni és emberi elemekből összetett valósága „kitűnő analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához” hasonlítható.

Az egyház e tanítás szerint már nem merőben mint látható, hierarchikusan szervezett intézmény áll előttünk, hanem — ismét a *Lumen gentium* szavaival — „mint az Atya, a Fiú és a Szentlélek egységében egybegyűjtött nép”, más szavakkal, mint látható közösségben láthatatlan szentháromsági Isten-közösség. Lényegében ez az egyház misztériuma.

Az üdvösség szakramentuma

Az isteni Ige organonja

Vö. Ef 4,16

Vö. Jn 14,23

Mármost a kérdés az, hogy az egyház misztériuma hogyan lesz üdvözítő valósággá. Mi módon kapcsolódik egymásba a látható és a láthatatlan, az isteni és az emberi elem? S hogyan szolgálják együttesen az ember üdvösségét? A konstitúció erre a kérdésre is a megtestesült Igére hivatkozva válaszol. Jézus Krisztusban Isten Igéje, a második isteni személy a Szűzanya méhében emberré lett, s ezzel emberi mivoltában élő szerve és eszköze (*organon*), teológiai nyelven szakramentuma lett az isteni Igének. „Amint ugyanis a felvett emberi természet az isteni Igének szolgál mint az üdvösségnek vele elválaszthatatlanul egyesült élő szerve — írja az Efezusi levélre hivatkozva a konstitúció —, ugyanilyen módon szolgál az egyház társadalmi szerkezete az őt életető Léleknek, testének növekedésére.”

Ezt a tömör szöveget részletesebben ki kell fejtenünk. Itt voltaképpen Jézus istenemberi személyének, a hiposztatikus uniónak helyes megértéséről van szó. Ezt a személyi egységet nem úgy kell értenünk, mintha az isteni és az emberi elem egymás mellett léteznék Krisztusban, vagyis mintha a Fiúisten az ő emberi lelkében laknék, hiszen ezt az isteni bennünk lakást minden hívő és igaz emberről állítja az Írás.

Az Ige megtestesülése valójában azt jelenti, hogy a Fiúisten, az Atya akaratából, a Szentlélek közreműködésével megteremtette Mária méhében tulajdon emberségét, vagyis teljes mivoltában létrehozta és magáévá tette azt, ami őt valóságos emberré tette. Jézus Krisztusban tehát Isten és ember ontológiai értelemben, a létrendjében egy személy. Nyilván nem isteni természete szerint halt meg, hiszen Isten halhatatlan, ám az a személy, aki emberi természetét szerint halt meg, az Isten Fia.

Jézus: az üdvösség
szentsége

Ez a teológiai megfontolás az alapja annak a zsinati tanításnak, miszerint Jézus Krisztus emberi mivoltában jele, élő szerve és eszköze istenségének, vagyis az Ő istenemeri személyében az Isten Fia emberi természetét által vitte végbe üdvözítésünk művét. Ő tehát üdvösségünk szakramentuma, mert istenemeri személyében és húsvéti áldozatával Ő valósította meg az új és örök szövetséget, Isten és ember végérvényes, felbonthatatlan közösségét.

Nos, az egyházban az isteni és emberi elem kettős egységének kapcsolatát és együttműködését a zsinat tanítása szerint a krisztusi szakramentalitás analógiájára kell értelmeznünk. Amint ugyanis Krisztus emberi mivoltában jele, élő szerve és eszköze istenségének üdvösségünk megvalósítására, hasonlóképpen az egyház látható, társadalmi szervezete is jele, élő szerve és eszköze Krisztus Szentlelkének az immár megszerzett üdvösség történelmi közvetítésére. Az egyház ebben az értelemben szakramentuma az emberi üdvösségnek.

Az egyház is:
szentség

De felvetődik a kérdés, miért beszélünk egyáltalán az egyház szakramentalitásáról. Nem volna-e teljesen kielégítő, ha csak Krisztus szakramentalitásáról beszélnénk? Hiszen az egyház nem forrása, csak közvetítője az üdvösségnek. Ám éppen ez a közvetítő szerep az, ami feljogosít, sőt megkívánja, hogy az egyház szakramentalitásáról beszéljünk. A szakramentum ugyanis látható jel és eszköz. Az Atyjához visszatért Krisztus, a *Kyriosz* Isten dicsőségében már nem látható jel és eszköz, mint földi életében és halálában volt a kereszten. Ő ugyan ma is üdvösségünk egyetlen közvetítője a szó abszolút értelmében, de ez a közvetítés transzcendens létében már nem szakramentális jellegű. Ami ma látható, az tanítványainak közössége, az egyház. Azért árasztotta Szentlelkét az egyházra, hogy annak erejében közvetítője s ne csak befogadója legyen az üdvösségnek. A Lélek a krisztusi forrásból élte a *Kyriosz* evilági titokzatos testét, s ezért az ma is az üdvösség jele, élő szerve és eszköze a világban.

Vö. 1Tim 2,5

Ajándék vagy feladat?

Az egyház szakramentalitása abból ered, hogy Isten és ember krisztusi közösségének, az üdvösségnek misztériuma a világban, s az a

hivatása, hogy amit láthatóan kifejez, azt közvetítse és meg is valósítsa az emberiség életében. Maga az üdvösség isteni ajándék, de mint Isten minden ajándéka, igényes adomány: feladatot ró a megajándékozottra, és ezért együttműködését követeli. Az ajándéknak és a feladatnak ez a kettőssége közvetlenül megnyilvánul az egyháznak abban a négy alaptulajdonságában, amit hitvallásunkban vasárnapról vasárnapra megvallunk. Valljuk, hogy az egyház egy, szent, egyetemes és apostoli. Mind a négy tulajdonsága isteni ajándék, de valóra válásuk az egyház történeti életében Krisztus híveinek feladata marad.

A szentség ajándéka

Az ajándéknak és a feladatnak ez a kettőssége talán a *szentség* terén a legnyilvánvalóbb. Az Írás Isten szent népének nevezi az egyházat. Itt a szent megszenteltet jelent. Szent teljes mivoltában csak az Isten, s a teremtés világában Isten emberré lett Egyszülöttje: Jézus Krisztus Isten Szentje.

Vö. Lk 1,35

Az egyháznak csak ajándékként tulajdona a szentség: Krisztus Lelke részesítette benne. Ő szenteli meg Krisztus híveit a hit és a szakramentumok kegyelmi ajándékaival. Ám ez a megszenteltség lelki és erkölcsi elkötelezettséggel jár: Krisztus követését, imádságos elmélyedést és Isten parancsaihoz, főként azok foglalatahoz, a szeretet kettős parancsához szabott életet követel. Nos, amilyen mértékben megéli az egyház ezt az ajándékba kapott krisztusi szentséget, olyan mértékben lesz képes arra, hogy mint az üdvösség misztériuma, az üdvösség szakramentumaként megszentelje az emberiséget.

Az egyház katolicitása

Ugyanez áll az egység és az egyetemesség tulajdonság-párjára, az egyháznak a *katolicitás* fogalmával kifejezett egyetemes egységére. Maga az üdvözítő isteni szándék és annak krisztusi megvalósulása oszthatatlanul egy és egyetemes érvényű. Ez az isteni üdvösség az a *concretissimum universale*, amely egyfelől Krisztus konkrét személyében összpontosul, másfelől térben és időben egyetemes, mert — a Szent Pál-i *pleroma* értelmében — Isten üdvözítő szeretetének végérvényes és maradéktalan kinyilatkoztatása. Nos, a Szentlélek ajándékaként ez az oszthatatlanul egy és egyetemes érvényű üdvösség van jelen az egyházban, de éppen mivel egyetemes érvényű isteni ajándék, a Lélek a legkülönbözőbb módon és számtalan formában osztja szét az egyház történeti életében, sőt az egyház látható keretein kívül is.

Vö. Kol 2,9-10

Vö., 1Kor 12,4-11;
Ef 4,4-16

Egység a sokféleségben és sokféleség az egységben — ez az egyház paradoxnak tűnő katolicitása, ami nyilvánvalóan isteni ajándék, de ugyanakkor emberi feladat marad. Y. Congar szavaival, ez az a *capacité universelle de l'unité* — az az egyetemes képesség az egységre, ami Krisztus híveinek együttműködése nélkül nem válik valóra. A *Lumen gentium* e katolicitás egyetemes egységének távlatában látja, mint Isten népét, az egész emberiséget. „Különféle módon, de ehhez a (katolikus) egységhez tartoznak, vagy ehhez vannak rendelve mind a katolikus hívők, mind Krisz-

tus más hívei, mind pedig valamennyi ember, akiket Isten kegyelme meghívott az üdvösségre” — írja 13. pontjában a konstitúció. Krisztus híveinek feladata, hogy ezt a katolicitást az „egység a sokféleségben és sokféleség az egységben” ökumenikus elve nyomán érvényre juttassák a világban. Ezzel lesz teljesebbé az egyházban az üdvösség misztériumának jelenléte a társadalomban, s az egyház is ezzel lesz az üdvösség hatékonyabb szakramentuma az emberiség életében.

Az apostoli egyház

Mindezt teljessé teszi az egyház negyedik alaptulajdonsága: az, hogy *apostoli*. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy az egyház Jézus első tanítványainak, a későbbi apostoloknak evangéliumi hitében él, és erkölcsi magatartásában Krisztust követi. Ez az *apostolica credendi et vivendi forma*, ami az apostoli hagyomány, a paradosis folyamatos megélése, Krisztus ígéretként nyilván a Szentlélek ajándéka. Ám, amint Isten minden láthatatlan kegyelmének látható szakramentális jele és emberi közvetítő szerve van az egyházban, az apostoli hagyomány folytonosságának is van ilyen jele és közvetítője, ami nem más, mint az apostoli utódlás. Ratzinger bíboros egyik könyvében ebben az értelemben megkülönbözteti az egyház apostoli mivoltának tartalmát a formájától. Tartalma a hagyomány, formája az utódlás. Eszerint az egész egyház apostoli, mert az apostolok hagyományában él, de ezt a hagyományt, mint valami hömpölygő folyamat, partjai közt az apostoli utódlás őrzi. Ennek az utódlásnak felelős képviselői Péter és Pál egyházának püspöke, a római pápa fősege alatt a vele teljes vagy akár még nem teljes közösségben élő püspökök, valamint Krisztushoz tartozásuk arányában a többi keresztény egyházak előljárói. Mi itt az emberi feladat? Aligha lehet más, mint az apostoli hagyományban folyamatosan őrzött evangéliumi hit és istenes élet, valamint annak kereteként — a II. Vatikáni zsinat szellemében — az *una sancta catholica* korszerű, felelős szolgálata.

Jn 16,12-15

K. Rahner—J. Ratzinger:
Episcopat und Primat.
Quaestiones disputatae
11. Herder, 1961

Világi hívek Krisztus egyházában

GYULAY ENDRE

1930-ban született Battyán. Éveken át a szegedi Hittudományi Főiskola tanára, a szeminárium spirituálisa, majd Szegeden plébános, az ifjúsági lelkipásztori munka egyik megszervezője. 1987 óta szeged-csanádi megyéspüspök, 1990 óta a Magyar Katolikus Püspöki Kar elnökhelyettese.

Vö.: *Lumen gentium, Apostolicam actuositatem*

A hívek és a világ

Ha valami túlhangsúlyossá válik az egyház életében, akkor a Szentlélek gondoskodik arról, hogy rövidesen újra a helyére kerüljön mindaz, ami értékének nem megfelelő helyre szorult. A II. Vatikáni zsinat előtt jócskán átment a köztudatba, hogy az egyház azonos a püspökökkel és a papokkal. Ők az egyházi emberek, ők nyilatkoznak az egyház nevében. De már ekkor is kezdtek megerősödni a világi hívek mozgalmi. Ha csak az Actio Catholicára gondolok, akár itthon, akár világviszonylatban, vagy nálunk az egyházközségi képviselőtestületekre, látszik, milyen komoly és az egyház építésében milyen felelős munkát vállaltak ezek is, mások is. A II. Vatikáni zsinat pedig olyan nézőpontot, méltóságot és feladatot nyilvánít ki világi hívekkel kapcsolatban, amilyen a kereszténység elindulásánál, az apostoli időkben és közvetlen utána volt megfigyelhető. Helyére került tehát mind a világi hívő, mind a pap és püspök. Krisztus misztikus testében fontos és egyedülálló, csak általa betölthető helyet és feladatot kap a szem, a fül, de a kisujj vagy a legkisebb sejt is, a világi, a pap, a püspök, az apa-anya, az özvegy, a mélyen vallásos környezetben élő és a majdnem pogány körülmények közt munkálkodó. A misszió, az evangelizálás nagy munkája nemcsak a szolgálati papságé, hanem az egyetemes papság minden tagjáé. Így ír a *Lumen gentium*: „A világi hívőknek sajátos és megkülönböztetett vonása a világba tartozás. Az egyházi rend tagjai olykor foglalkozhatnak világi ügyekkel, világi szakma gyakorlásával is, de a saját külön hivatásuk alapján ők elsősorban és állapotszerűen a szent szolgálatra vannak rendelve... Sajátos hivatásuk alapján a laikusok dolga az, hogy az ideigvaló dolgok intézése és Isten szerint való rendezése által keressék az Isten országát. A világban élnek, vagyis a legkülönbözőbb feladatot és munkakört kell betölteniük a családi és a társadalmi élet megszokott körülményei között: mintegy ezekből a szálakból van szöve életük. Itt hívja őket Isten, hogy szerepük a kovászá legyen: belülről szenteljék meg a világot, az Evangélium szelleme szerint helytállva a maguk feladatában, és így elsősorban életük tanúságával, hitük, reményük és szeretetük ragyogásával mutassák meg másoknak Krisztust.”

A család feladata

Krisztus és az egyház szeretetkapcsolatát jeleníti meg a férj és feleség szeretetkapcsolata. Milyen segítő, megbocsátó, türelmes, áldozatos szeretet ez! A pokol kapui sem vesznek erőt rajta, ti. Krisztus

szerepetén. Vajon felfedezhető-e, vonzó-e világi híveink családi otthona? Szeretete? — Az Atya és Fiú önátadó szeretete „termi” a Szentlelket, ahogy a *Hiszekegyben* imádkozzuk, „aki az Atyától és a Fiútól származik”. Megtermi-e a gyermekeket minden család szeretetkapcsolata? Példásak-e a gyermekvállalás „teremtő” feladatában és kitüntető méltóságában világi hívő keresztényeink? — Az első evangelizálók a szülők. A karácsonyfák csillagszóróinak ragyogásában megismerik-e a gyerekek a második isteni személyt, az értünk emberré lett betlehemi istálló lakóját, Jézust? Az Istennel találkozás imádságos háza-e minden katolikus családi otthon, ahol a Szent Család példájára naponta közösen adnak hálát, mondják el bűnbánatukat, sírják el kéréseiket? Innen elindulnak-e a kicsik és nagyok az egyházközség imádságos közösségébe, a templomba, hogy Krisztussal, az értük feláldozóddal találkozzanak a szentmiseáldozatban, és szívükbe fogadják a szentáldozásban? Ismerik-e szomszédaikat, azok örömeivel együtt örülnek-e, bajaikon próbálnak-e segíteni, enyhíteni? Benne élnek-e az egyházközség közösségében, anyagi gondjait sajátjuknak érzik-e, a lelkipásztorhoz és a többi megkeresztelthez fűződő kapcsolatuk olyan-e, mint amilyenek a titokzatos test sejtjeinek, tagjainak kell lennie, mint amilyen az élő emberi test organizmusában a sejtek viszonya?

A világi hívek a társadalomban

Bárhol él, bármit dolgozik, ott és abban „keresztény” módon kell élnie, dolgoznia. Nem határozhatja meg munkájának minőségét sem a boríték, sem az ajándék; Krisztust kell látnia minden beteg emberben, akiért dolgozik, minden munkatársában, akikkel együtt kell munkálkodnia. Politikai nézeteit nem korlátozza az egyház, de csak olyan nézetet, irányt támogathat, amelyikben a krisztusi erkölcs jelen van, ahol valóban a közjóért és nemcsak egy-egy társadalmi réteg jólétéért küzdenek. Ha pedig valamelyik szakszervezet tagja (s miért ne lehetne), akkor is a közjó, az igazságosság, az emberség és az egész társadalom érdekének figyelembevételére kell hogy irányítsa. Milyen jó lenne, ha például nálunk is megalakulnának a keresztények szakszervezetei, és bemutatnák az egyház szociális tanítására épülő szakszervezeti munkát. Bár harcolni kell a keresztény erkölcsökre épülő igazságos társadalmi rendért és az ezt megalapozó törvényekért, de ha ezeket megvalósítani nem áll módjukban, még komoly összefogással sem, akkor is „kötelező” keresztény módon élve létezésükkel, ha lehet szavaikkal és törekvéseikkel is evangelizálni, tanúságot tenni Krisztusról.

Kisközösségek és a lelki táplálék

Szükséges, hogy mind a kisközösségek, mind pedig a lelkeségi mozgalmak nyitottak legyenek az egyház lelki táplálékának befogadása után másokat táplálni, befogadni. Ugyanakkor arra is vi-

gyázniok kell, hogy ne vessék el e Test szervezeti felépítését, mert ha különválnak, leszakadnak e Testről, lassú vagy gyors sorvadásnak, biztos pusztulásnak lesznek részesei. A külső evangelizáláshoz, a családban és társadalomban megkívánt tanúságtételhez megfelelő táplálékra, megfelelő „test-melegre” van szükség, s mindez az egyházban működő kisközösségekben található meg. Igaz, jó vezetőket kell képezni, hogy jó táplálékot nyújtsanak a kisközösségek tagjainak. Ezek a mozgalmak az egyházon belül napjainkban igen fontosak. A szónokok közösségi korról beszélnek, az emberek mégis elmagányosodottak. Kellenek e közösségi tudatra segítő, életüket még jobban Krisztushoz kapcsoló összefogások.

Az egyházközségek szerepe

A pásztor, a közösség számára a püspök által küldött felelős vezető, a közösség minden tagjának szolgálója, a plébános. Ő az egyházközségi képviselőtestület elnöke, a szolgálati papság felszentelt tagja. Felelős a püspök és Isten előtt a rábízott területen minden emberért, elsősorban a megkereszteltékért, másodsorban a Krisztus által meghívott, de még az egyházhoz nem tartozó többiekért. Feladata az evangelizáló tanúságtévő szolgálat is, mind szóban, mind életpéldájával. Ehhez munkatársakra van szüksége. Ilyenek általában a „fizetett” alkalmazottak: a kántor, a sekrestyés, a harangozó, olykor az irodai adminisztrátor s néha a házvezetőnő. Feladatuk világos, munkájuk minősége lelkeségük fokától függ. Nekik „hivatából” is tanúságot kell tenniük az emberszeretetről, hogy Krisztushoz vezessenek, és ne eltávolítsanak tőle. Nagy felelőssége a papnak és az egyházközségi képviselőtestület tagjainak, hogy csak alkalmasakat tegyenek meg ezekre a szolgálatokra.

Az egyházbírói testületek

A világi híveket a közösségben az *egyházközségi testület* képviseli. A hívek maguk *választják* őket. Jó, ha ismerik a megválasztandókat: így tudják, ki az, aki a környékükről való, ismeri gondjaikat és szót emel érdekükben, illetve megfontoltan tud állást foglalni a mások által felvetett kérdésekben. Bárcsak mindenütt komolyan vennék e választásokat! A tagok munkája szolgálat, az egész egyház és benne az egyházközség érdekeinek képviselése. Gondjukra van bízva — erre külön bizottságot ír elő mind a magyarországi szabályzat, mind az egyházi törvénykönyv — az *anyagi ügyek* intézése. Ebbe tartozik az egyházközségi hozzájárulás kiszabása és a beszédéről történő gondoskodás; annak beosztása, a kiadások költségvetésének elkészítése, végrehajtásának ellenőrzése és a zárszámadás elkészítése. Természetes, hogy itt is a plébános az elnök, szava döntő, de neki is figyelembe kell vennie a bizottság tagjainak véleményét, döntését. A világi híveknek, a bizottság tagjainak szakértelmükkel is hozzá kell járulniuk a munkák megszervezéséhez, levezetéséhez.

A hívek apostoli munkája

A II. Vatikáni zsinat *Apostolicam actuositatem* kezdetű határozata nem elégszik meg azzal, hogy a világi hívek a lelkipásztort munkakörének csak anyagi feladataiban tehermentesítsék, hanem kifejezetten apostoli munkára hívja meg őket: „A világiak apostolkodása sohasem hiányozhat az egyházban, hiszen éppen keresztény hivatásukból fakad... (vö.: ApCsel 11,19-21; 18,26)... a mi korunk nem kisebb buzgóságot igényel a világiaktól, sőt a mai viszonyok sokkalta fokozottabb és szélesebb körű apostolkodást kívánnak tőlük (1)”. „Az egyházközség szembeszökő példa a közösségi apostolkodásra, mert egybefog minden ott található emberi különbséget, és belefűzi az egyház egészébe. Szokják meg a világiak, hogy papjaikkal szoros egységben végezzék az egyházközség munkáját (10)”. A határozat szemmel tartásával a kánonjog előírása alapján született meg a Magyarországi Egyházközségi Képviselőtestületek Szabályzatában s feladataik között a másik bizottság létesítése, ti. a *lelkipásztori bizottság*. Ennek feladata segíteni a felelős plébánost alkalmas lelkipásztori terv elkészítésében, megtárgyalásában és természetesen kijelölt végrehajtásában is. Ha a terv világos, közülük egy-egy a kijelölt munkacsoport felelőse lesz, akinek meg kell szerveznie e munkacsoport „dolgozóit”.

A világi hívők munkacsoportjai

A Szabályzat beszél liturgikus munkacsoportról is; ennek tagjai a templom rendjéről, az egyházi ruhákról, az istentiszteleti feladatokról (felolvasók, hívek könyörgése, kommentálás, ének, ministránsok...) gondoskodnak. Így a közösség számára átélhetőbb lesz a szentmise, többet mondó egy rózsafüzér-ájtatosság, otthonosabb a templom... A hitoktatási munkacsoportnak kapcsolatot kell teremtenie az iskolások szüleivel, hogy írassák be gyermekeiket hittanra, segíti a hitoktatókat, előkészíti a templomi ünnepeket, segíti a szülői értekezleteket. A családgondozási munkacsoportnak be kell segítenie a jegyesoktatásba, meg kell próbálnia a fiatal házasságok kisközössége létrehozását. Az érvénytelen házasságban élőknek lelki segítséget kell nyújtania. A karitatív munkacsoport lelki és anyagi segítséget nyújt az öregeknek, a betegeknek, az elhagyottaknak, a sokgyermekeseknek, a menekülteknek, a hajléktalanoknak, a munkanélkülieknek. Amit lehet, megtesznek a szenvedélybetegek és hozzátartozóik érdekében. Ha az egyházközség területén börtön van, a rabok és hozzátartozóik segítésére is gondolnak. A szükséges anyagiak előteremtését megszervezik. A sajtófelelős munkacsoportnak terjesztenie kell a jó termékeket. Az egyházközségben saját „lapocskát” szerkeszthetnek, amely megadja a legszükségesebb információkat. Az ökumenikus munkacsoport a plébános vezetésével segít az elszakadt testvérekkel imában és szeretetben való mind szorosabb kapcsolat kiépítésében.

A világi hívek feladatai paphiány esetén

Az egyház építése

Sok egyházközségnek nincs helyben lakó plébánosa. Igaz, telefonon beteghez hívható, temetésekre is átmegy. De ki fogja össze a közösséget? Ha a pap nincs ott, nem is lehet közösen imádkozni, áldozni, nem lesz májusi, októberi ájtatosság? Ha több községe van, nem tud esetleg eljutni egyik-másik temetésre? Minden püspöknek lehetősége van, hogy a hívek lelki ellátása érdekében világi hívőnek is adjon joghatóságot arra is, hogy akár mindennap igeliturgiát tartson, áldoztasson, a betegeket is megáldoztathassa, sőt az egyház nevében és szertartása szerint a halottakat is eltemethesse. Ha a felkészültsége megvan hozzá, jegyeseket oktathat, a keresztelésre felkészíthet, hitoktathat. Ha nincs is felszentelve a szolgálati papságra, az általános papság részesei vagyunk mindnyájan a keresztségünkkel. Egyházépítő munkánk egy része ebből adódik, másik részére maga a püspök adhat megbízást, hogy Isten szent népe hiányt ne szenvedjen az üdvösség felé történő vándorútján. Az érzékületes végtagok is megkapják oldalereken keresztül az élethez és mozgáshoz szükséges vért, oxigént. Ezek így több munkát végeznek, mint egyébként, de azt az egész test érdekében teszik.

Az egyház építésében, a lelkek Krisztushoz vezetésében a látható szervezeten belül a kis család egyházban, a kisközösségben vagy az egyéni tanúságtétel által végzett evangelizálásban és apostolkodásban minden püspöknek, papnak és világi hívőnek megvan a Krisztus által kívánt, az egyház megbízása és a helyi lehetőségek által kijelölt feladata. Felelőssége azt megismerni és tőle telhetően a legtökéletesebben végre is hajtani. Nincs egyház püspök nélkül, nincs egyházközség felelős pap nélkül — még ha nem lakik is ott az illető —, de nincs egyház világi hívek nélkül sem. Mint ahogy nincs élő emberi organizmus fej, szív, bőr nélkül. Bár mindnek más a feladata, de igazi élő testté kell lenniük. Így van ez Krisztus misztikus testében is. A 2000. év felé haladva a Szentatya meghirdette az *újraevangelizálást*. Számtalanszor kifejtette, hogy erre a feladatra meghív, Krisztus akarata szerint, minden keresztényt, papot és világi hívőt, sőt a béke, az igazságosság, a szolidaritás megvalósítására minden jóakarátú embert is. Vállalnunk kell tehát mint igazi, egészséges, tanúságtevő, apostoli feladatot teljesítő sejteknek e nagy munkát Krisztus misztikus testében, egyházunkban.

Az egyház küldetése és az evilági társadalom

ÖRSY LÁSZLÓ

Született 1921-ben Székesfehérvárott. A Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karán doktorált. 1943-ban a Jézus Társaság tagja lett. További jogi és egyházi tanulmányait Oxfordban és Rómában végezte. Nyugalmazott egyetemi tanár. Legutóbbi írását 1994. 7. számunkban közzöltük.

Minden jó cím kérdést rejt magában, azt a kérdést, ami a kutatást elindította s a keresést fenntartotta.

Kérdésünk: Mi az egyház szerepe, mennyiben illetékes evilági, társadalmat érintő dolgokban? Képes-e az egyház ítéletet alkotni ilyen ügyekben? Ha igen, van-e joga arra, hogy véleményét tekintélye útján közvetítse? Kötelessége-e, hogy irányt mutasson és hatalmával a dolgok folyásába be is avatkozzék?

Hogy világosan lássunk, hadd mutassam meg az elméleti kérdés fontosságát gyakorlati példákkal. Történelmi tény, hogy a nemzetek atomfegyvereket készítenek, s az emberiség jólétét és életét fenyegetik velük.

Kérdés, hogy mi az egyház joga és kötelessége: Ítéletet mondani ilyen fegyverek gyártásáról és használatáról? Úgy látszik, semmi, mert az atomfegyverek gyártása állampolitikai ügy és világi tevékenység. De akik veszélyben forognak, azok mind Isten gyermekei, akikért az egyház küldetését kapta.

További kérdés: Feladata-e az egyháznak, hogy ítéletet mondjon gazdasági és társadalmi rendszerekről, sőt esetleg a politikai folyamatokba bele is avatkozzék? Látszatra nem, mert minden gazdasági rendszer az evilági társadalmat szolgálja, s annak építéséhez az egyháznak nincsen küldetése. De minden gazdasági rendszer Isten gyermekeinek a jólétét szolgálja (vagy kellene szolgálnia), ezért az egyháznak is meg kell nyilvánulnia e kérdésekben.

Történelmi távlatok, fejlődés

Mielőtt a válaszokat keressük, vessünk egy pillantást a történelemre. Amikor Jézus azt hirdette, hogy az Isten országa közöttünk van, a farizeusokat az érdekelte, kell-e adót fizetni a császárnak. Az adófizetés evilági dolog volt, de az adót Isten választott népének kellett fizetnie.

A tulajdonjog fogalma

A tulajdonjog evilági fogalom, a régi rómaiak pontosan meghatározták. A századok folyamán a tulajdont a hatalmasok arra használták, hogy emberi személyeket rabszolgává tegyenek.

Az evilági jogi köteléket bilincské változtatták át, s ráverték Isten gyermekeinek a kezére-lábára. Az egyház hosszú ideig hallgatott, mielőtt elítélte a rabszolgaságot. Nem is szólva Galilei peréről és évszázadokkal későbbi rehabilitálásáról.

Az egyház több esetben is jobb belátásra jutott, de időre volt szüksége, hogy a problémákat megértse és megoldja. A problémák meglátása, a kérdések fogalmazása, a válaszok helytállósága úgy fejlődött, ahogy az egyházi és a világi közösség új fogalmakat teremtett, új valóságokat ismert meg, s mélyebben ismerte meg önmagát.

Az eddig mondottakból következik, hogy bár a kérdések könnyűeknek látszanak, a valóságban nem azok. Mi vagyunk lassúak a megértésükben, mert nem látjuk azonnal a helyes viszonyt az evilági dolgok és az Isten országa között. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy e problémakörnek története van: fejlődő rendszerrel állunk szemben, ezért alázattal el kell ismernünk, hogy mi is részei vagyunk a fejlődési folyamatnak. Ha megválaszoljuk is e kérdéseket, készen kell lennünk arra, hogy tévedés miatt újra kell kezdenünk a gondolkodást.

A fogalmak tisztázása

Mi az egyház? 1. Kezdjük a legfontosabbal: az egyház bennünk él, mi vagyunk az egyház. Minden keresztény együtt. Mi vagyunk Isten népe: a laikusok, a szerzetesek, a papok, a püspökök, a pápa — mind egy testet alkotunk. Tehát, amikor az egyházat szemléljük, azt akarjuk tudni, mire való az a test, amelynek mi szerves tagjai vagyunk. Személyesen vagyunk érdekeltek.

Az egyház tagjai 2. Mivel az egyház szerves test, a tagok különféle megbízatással rendelkeznek. A püspöki testület, amelynek feje a pápa, vezető szerepet játszik. Hatalma van arra, hogy az apostolok tekintélyével tegyen tanúságot a hitről. A mindennapi életben azonban nem minden kijelentésüknek azonos a súlya; szavaikban ugyanis emberi voltuk is kifejeződik.

A püspöki testület vagy maga a pápa is hirdetheti teljes apostoli tekintéllyel a kinyilatkoztatást: ilyenkor (és csak ilyenkor) védi tanításukat Isten Lelke a tévedhetetlenség adományával.

Amikor azonban egyházi hivatalokat viselő személyek világi ügyekkel kapcsolatban nyilatkoznak, szavaik részben a kinyilatkoztatás bölcsességeit, részben az emberi gondolkodás eredményeit tartalmazzák.

Az egyház tévedhetetlensége 3. Az egyház megkapta a tévedhetetlenség ajándékát Isten tanításának a megőrzésére, de az egyház nem kapta meg az okosság legmagasabb fokát gyakorlati kérdésekben. Ha valaki ebben kételkedik, csak az egyház történetét kell tanulmányoznia. Látni fogja, hány esetben döntöttek a püspökök és a pápák helytelenül.

4. Az egyház vezetői soha nincsenek egyedül: tudásuk és erejük forrása az egész egyházban van. Sok mindenkiben nekik is tanulniuk kell a többi tagtól. Szent Pál apostol nem győzte hangsúlyozni, hogy a Lélek ajándékai el vannak osztva az egész testben.

Az egyház titokzatos valóság. Két forrásból táplálkozik: az egyik felülről adatik, a másik az emberi természetből következik. A kettős ajándék egységet alkot, de egyéni jellegüket nem veszítik el.

A világi dolgok

Először szeretném tagadással körülhatárolni a világi dolgokat. Nem evilági dolog az, ami annak a kegyelemnek az adománya, ami az emberi természetet túlszárnyalja. Ilyen valóság az Isten szava, ami nekünk adatott a kinyilatkoztatásban (Ábrahám történetével kezdődik ennek az elbeszélése); ilyen valóság Isten ereje, ami nekünk adatik a szentségek által. Mivel semmi emberi igyekezettel meg nem szerezhető, természetfeletti adományoknak nevezzük őket. Az eredetük más világban van; a céljuk más világba vezet.

Evilági dolgon értem azt, ami a társadalom evilági életét építi, ami evilági jólétet hoz, amiért jó ebben a látható világban élni. Az, ami természetes boldogságot és megelégedettséget ad — amint azt Arisztotelész mondja.

Befejezetlen teremtés

A teremtés munkája nincsen befejezve. Miután Isten az első emberpárba életet lehelt, így szólt hozzájuk: „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá” (Ter 1,28). A „vonjátok uralmatok alá” kifejezés annyit jelent, hogy vegyétek birtokotokba, viseljétek rá gondot, építsétek tovább.

Ez a gondoskodás az értékeknek két nagy csoportját követeli meg. A földön rendnek kell lennie; ennek a rendnek a megteremtése a világi társadalom joga és kötelessége. Eszköze a jogi szervezet, a törvények alkotása és végrehajtása, mert ezek hiányában nincs rend, rend nélkül nincs béke, s béke nélkül a személyek nem tudnak fejlődni és kibontakozni. A rend megteremti a keretet más lényeges értékek biztosítására.

Ezenkívül szükség van emberi értékekre, amelyekre a társadalom és az egyén evilági élete alapulhat. Ezek az értékek lehetnek fizikaiak, szellemiek vagy esztétikaiak.

Az emberi személy központisége

Mind az egyház, mind a világi társadalom az emberért létezik.

Ennek megfelelően azt kell vizsgálnunk, mi az egyház viszonya az emberhez, akinek küldetése van ebben a világban.

Az egyház soha nem tekintette céljának, hogy ítéletet mondjon világi dolgokról. Az egyházat ezek csak annyiban érdeklik,

amennyiben közülük van az emberhez, vagyis amennyiben emberi értékeket érintenek. Az egyház elsősorban az embert tartja szem előtt, mert benne az Isten képmását keresi és védelmezi.

Az egyház tehát két területen működhet: az elvi tanítás és a gyakorlati döntések birodalmában. Az elvek világában elvont, általános, személytelen igazságok fogalmazódnak meg. A gyakorlati élet birodalmába érzéseink által jutunk. Itt az igazi erény az okosság, amely keresi a helyes egyensúlyt az elvont elvek és a létező világ között.

Az egyház és a tudomány

Az evilág tapasztalati tudományában tehát az egyház (mint testület) nem rendelkezik küldetéssel, se Istentől, se embertől. Ide tartoznak a bölcséleti tudományok: az antropológia, a szociológia, a pszichológia, a politika, a gazdasági elméletek; továbbá a természettudományok: a fizika, a kémia, a biológia stb. Akik az egyház nevében e területekkel kapcsolatban nyilvánítanak véleményt vagy cselekszenek, azoknak tisztelniük kell a természet törvényeit és az emberi értelem kutatási szabadságát.

Az egyháznak joga és kötelessége, hogy védje Isten képmását, az embert és Isten képét az emberben. Ha bármilyen evilági hatalom vagy tudomány támadja, veszélyezteti vagy torzítja ezt a képet, akkor az egyház küldetése, hogy minden becsületes és lehetséges módon ellenálljon, és az igazságot hirdesse. Az egyház tudásának és erejének a forrása ebben az esetben maga az Evangélium.

A kinyilatkoztatás viszonya az evilági gyakorlathoz

Gyakorlati dolgokra receptet azonban nem tartalmaz a kinyilatkoztatás; a tényeket az egyháznak és képviselőinek éppoly figyelemmel és szorgalommal kell kinyomozniuk, mint bárki másnak. Az érveket a döntés előtt éppúgy mérlegelniük kell, mint bárki másnak. Ugyanakkor tévedés lenne azt hinni, hogy a kinyilatkoztatás ismerete, az évszázadok tapasztalata nem nyújthat segítséget az egyháznak gyakorlati dolgokban való eligazodásában, a helyes döntés meghozatalában.

Az egyház olykor teljes biztonsággal kijelentheti, hogy valami evilági terv vagy cselekedet ellentétben áll az Isten képével az emberben; s ha a bölcsélet- vagy természettudomány olyan állításokra jut, amelyek az ember végső céljával kapcsolatosak, az egyháznak nemcsak joga, hanem kötelessége is azokról értéktételeket mondani.

Mindez azt jelenti, hogy az egyháznak (a tanuló és tanító egyháznak) gyakorlati dolgokban együtt kell működnie azokkal a szervekkel és személyekkel, akik a társadalom evilági jólétének építésén fáradoznak. Ennek kellene kiindulópontul szolgálnia az egyház és állam közötti helyes viszony megteremtésében. Mivel mind az egyház, mind az állam az emberért létezik, kettejük kapcsolatának az emberi személy tiszteletén és szolgálatán kell alapulnia.

Gyakorlati megfontolások

Az elvek tisztázása után érdemes tisztáznunk néhány fontos problémát.

Bár a fegyvergyártás a világi szférába tartozik, a fegyverek használata pedig politikai döntés függvénye, az egyháznak s benne minden kereszténynek joga, sőt kötelessége, hogy elítélje a tömegirtó fegyverek készítését, és gyártásuk beszüntetését követelje; mert az Isten által teremtett föld szépségét szétrombolni, s az Isten képét sugárzó embereket milliósámra kiirtani nem pusztán világi dolog, hanem lázadás a Teremtő ellen. Ugyanúgy joga van az egyháznak elítélni az olyan gazdasági rendszereket, amelyek nem tartják tiszteletben az emberi méltóságot, és nem biztosítják az erkölcsi, vallási és politikai szabadságot.

De másként kell eljárnia az egyháznak a természettudományos kutatásokkal kapcsolatban, mert nincsen se küldetése, se képessége, hogy ilyen dolgokban ítéletet mondjon. Ha úgy látszik, hogy egy bizonyított fizikai törvény ellentmondásban áll a Szentírással, akkor fel kell tennünk a kérdést, jól értettük-e az írásokat. Ez Galilei perének a tanulsága. Ha rájövünk, hogy valahol valamire rossz választ adtunk, mert nem álltak rendelkezésünkre pontos információk, nem volt elég éles a látásunk, a szükséges alázat segítségével kijavíthatjuk az elkövetett hibát.

**Az egyház küldetése:
a szolgálat**

Az egyház és az egyháziak akkor jutnak gyakorlati dolgokban helyes válaszokra, ha tudatában vannak, hogy az egyház küldetése nem az, hogy uralkodjon, hanem hogy szolgáljon. Sokkal kisebb az egyház hibájának a valószínűsége, ha alázatos marad, mint ha uralkodni akar.

Végül pedig nem szabad megfélekednünk arról, hogy az egyház bennünk él. Amikor valaki azt kérdezi, mit tesz az egyház a szegényekért, elhagyottakért, tudatlanokért, akkor elfelejti, hogy őbenne él az egyház, ő maga képviseli azt. A helyes kérdés így szólna: én mit tudok tenni? Ilyen formában tette fel a kérdést Teréz anya Indiában, Abbé Pierre Franciaországban. Így cselekedett Don Bosco, mikor látta, hogy Olaszországban az utcagyerekeknek nevelésre és tanításra van szükségük. Így tett Karl Rahner is, mikor előadásában a régi hitet új fénybe állítva közvetítette a világnak.

Nem háríthatjuk át a felelősséget másra vagy valamilyen szervezetre. Aki az egyháztól vár valamit, de nem tesz semmit az egyház nevében, az lélekben elszakadt tőle, akkor is, ha nem tudja. Hivatásunk nem az, hogy a megváltást követeljük, hanem hogy a magunk lehetőségei szerint a megváltás nagy munkájában részt vegyünk.

Magyar lelkipásztorkodás Amerikában

MIHÁLYI GILBERT

Böhm Károlynak, a külföldi magyarok misszionáriusának emlékére

Szombathelyen született, a premontrei rend tagja. Teológiai tanulmányait Rómában végezte. 1947-ben avatták doktorrá a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1950-ben az Egyesült Államokba emigrált. A Georgetown egyetemen és a Saint Louis-i egyetemen szerzett diplomát. A premontrei De Pere-i College-ben tanított 1960-tól. 1970-től a chicagói Szent István magyar egyházközség lelkipásztoraként működött. 1991 óta ismét Szombathelyen él.

A múlt évszázad nyolcvanas éveiben, miközben az ország éppen a millennium megünneplésére készült, magyarok százezrei keltek vándorútra Amerikába az Amerikai Egyesült Államokba, amelynek szabadságélményei és gazdasági ereje egyaránt vonzotta a bevándorlókat. Alexis Tocqueville francia politikus és társadalomtudós a *Demokrácia Amerikában* című lelkendező, de nem kritikátlan elemzése 1843-ban magyarul is megjelent, és a magyar reformkor politikusaira is hatott. Ekkortájt látogatott Amerikába Bölöni Farkas Sándor is. *Utazás Amerikába* című munkája, amely 1834-ben jelent meg Kolozsvárott, először ismertette meg a magyarokkal az amerikai politikai-társadalmi-gazdasági berendezkedést. Haraszthy Ágoston, a későbbi híres kaliforniai borász szintén ott telepedett le. Pulitzer József is Amerikában lett újságíró-politikus, és a róla elnevezett díjat évente ítélik oda a legkiválóbb íróknak.

A világ üldözöttjei is Amerikában kerestek menedéket. Az 1886-ban a franciák által felállított Szabadság-szobor New York kikötőjében az üldözötteket befogadó Amerikát jelképezi. Az első magyar politikai menekültek a Világosnál leverte 48-as szabadságharc katonái voltak — a „Kossuth-emigráció”. Közülük mintegy nyolcszázat tart nyilván a történelem, akik önként vettek részt az amerikai polgárháborúban. Kossuth Lajos is felkereste a szabadság hazáját; hősként fogadták mindenütt, de konkrét politikai eredményeket nem tudott elérni.

Politikai menekültjeinket a gazdasági kivándorlók követték a múlt század nyolcvanas éveiben. Ezekből az emberségesebb életet kereső magyarokból kerültek ki Böhm Károly lelkipásztor hívei.

Cleveland, a magyar emigráció egyik központja

Az „új demokrácia” partjaira nagy reményekkel érkező magyarok a gyors fejlődésnek indult keleti országrészben igyekeztek elhelyezkedni. Így vált a magyar emigránsok egyik központjává Cleveland az Erie-tó partján, a Cuyahoga folyó torkolatánál. A százéves városnak 360 000 lakosa volt, 90 000 a katolikus hitet vallotta.

Amikor a magyar kivándorlók ideérkeztek, már számottevő szlovák élt itt, akiket papjaik is elkísértek.

Az idegen világban a nemzeti, nyelvi összetartozás érdekében kiépítették magyar intézményrendszerüket: voltak magyar boltjaik, kocsmáik, anyanyelvi sajtójuk, egyleteik. A betegsegélyző egyesület létszükségletűnek bizonyult. De létrehoztak művelődési szervezeteket is — nem hiányzott a dalárda, az önképző és színjátszó társulat sem. A Magyar Ház társadalmi és kulturális központul szolgált. Így vált Cleveland keleti része a Buckeye Roadon (röviden: a BAKAJ) magyar negyedé, és vált elválaszthatatlanul a későbbiekben az amerikai magyarság számottevő központjává.

A vallásos magyarok számára a templom életük elengedhetetlen részét alkotta. A plébániaalapítás gondolata tőlük származik.

Ebben a tekintetben nem sok segítséget kaptak Clevelandben, amely püspöki székhely volt. A *Szabadság* című clevelandi napilap így tudósít: „Az amerikai katolikus főpapok is nagy bizalmatlansággal néztek az új jövevényekre. Az ő auláikban akkor már erősen befészkeltek magukat a többi szláv fajrokonai által hathatós pártfogásban részesített tót papok. Ők informálták az amerikai püspököket a magyarok felől. Jó részben az ő egyoldalú tájékoztatásuk eredménye az a rossz vélemény, amelyet az amerikai ír származású püspökök évtizedeken át a magyarság iránt tápláltak.” A püspökök nem értették, hogy az egy országból származó bevándorlók miért nem értik egymás nyelvét, és miért akarnak saját papot. A clevelandi magyarok csalódásukban a magyarországi püspökökhöz fordultak kérésükkel. De válaszra sem méltatták őket. Így az egyházmegyei hatóság tanácsára közös magyar-szlovák egyházközséget szerveztek, és felépítették a Szent László-templomot. Furdek István magyarul is beszélő szlovák papot nevezte ki a püspökség a közös plébánia lelkipásztorává. A megállapodás szerint egyszer szlovákul, másszor magyarul szólt a prédikáció, a szentmisét meg úgyis latinul imádkozták abban az időben. A gyakorlatban azonban a „közösség” nem alakult ki, mert a magyaroknak csak kismisét engedélyeztek.

Amikor aztán a plébános, szlovák hívei nyomásának engedve, egy vasárnap a magyar egyleti zászló szentelésére egybegyűlt magyaroknak szlovák nyelven kezdte felolvasni az evangéliumot, éktelen botrány tört ki, és teljes szakadás következett be.

Cleveland hithű magyarsága addig folytatta kérvényezését a püspöki hatóságnál, míg állhatatosságukat végre siker koronázta. Az egyházmegye adminisztrátora, Felix M. Boff prelátnak megértette kérésüket, és levelet írt az akkori magyar hercegprímásnak, Vaszary Kolosnak. Az 1891. december 18-án kelt latin nyelvű levél magyarul így hangzik:

Nagyméltóságú és Főtisztelendő Uram! Könyörgöm Nagyméltóságodhoz, hogy legkegyelmesebben küldeni méltóztassék nekem egy buzgó és

méltó papot az elhagyott hunok (vagy helyesebben mondva magyarok) számára, akik a clevelandi egyházmegyében tartózkodnak. Könyörüljön ezeken az országból való lelkeken! Az irgalmas és legszeretreméltóbb Isten indítsa meg szívét erre a végképpen szükséges jótetre. Segítsége nélkül mindannyian elvesznek. Az illető pap útiköltségét szívesen fedezem.

(Ennek a levélnek a tartalma ismeretes az ezzel a témával foglalkozó közleményekből. Többszöri próbálkozás után megtaláltam az eredeti levelet az esztergomi Prímási Levéltárban. Így módunkban áll helyesbíteni néhány tévedést: a levelet nem „Cleveland püspöke” írta, sem pedig „Horstmann Ignác megyéspüspök”, a dátuma nem 1890, címzettje pedig nem Simor János hercegprímás.)

Felix M. Boff prelátus adminisztrátor levelének történelmi jelentősége abban áll, hogy fordulópontot jelentett a magyar kívándorlók lelkipásztori szolgálatának megszervezésében.

Böhm Károly, az amerikai misszionárius

A clevelandi egyházmegye adminisztrátorának kérésére Vaszary Kolos hercegprímás Böhm Károlyt küldte Clevelandbe. Böhm Károly 1853. június 13-án született Besztercebányán. Elemi iskoláit és hat gimnáziumi osztályt szülővárosában végezte, ez utóbbit a piarista iskolában. Az esztergomi szemináriumba jelentkezett, majd kitűnő érettségivel főpásztora a Pázmáneumba küldte teológiát hallgatni. Itt volt osztálytársa Csernoch János, aki 1913-1927-ig Magyarország hercegprímása volt. Böhm Károlyt 1876. július 6-án szentelte pappá Simor János bíboros érsek az esztergomi bazilikában. Márianosztrán és Madrón káplánkodott, majd Márianosztra plébánosa lett.

Miért éppen Böhm Károlyra esett a bíboros hercegprímás választása? A kiírt pályázatra többen is jelentkeztek. Kárpi Ferenc, aki jól ismeri Böhm Károly életútját, megbízható források alapján azt állítja, hogy azért nyerte meg ő főpásztora tetszését, mert legkevesebbet érdeklődött leendő működési területének anyagi helyzetéről és saját ellátásának biztosításáról.

A bíboros érsek 1892. július 17-én írta alá az elbocsátó levelet. Ebben így jellemezte Böhm Károlyt: „Tekintve erkölcsöidet, a lelkekért való buzgalmat, amelytől lángolsz; nyelvismeretedet, amelyekkel bírsz; az egészséges testszervezetet, amelynek örövendsz; téged a lelkipásztori állásra, amelyet Amerikában keresel, teljesen valónak és alkalmasnak ítélünk, mint jámbor, igazi papot s mint a plébánosok példaképét, mindenkinek és összeseknek, akikhez kerülsz, kiváltképpen ajánlunk... Az ott-tartózkodásod és működésed váljék Isten dicsőségére, valamint anyaszentegyházunk javára.”

Böhm Károly 39 éves korában indult el missziójába. 1892. december 1-jén érkezett meg Cleveland városába.

Az Esztergomból érkezett lelkipásztor rögvest megkezdte szolgálatát. December 11-én mondta első szentmiséjét híveinek és nemsokára megalakult a Magyarországi Szent Erzsébet első magyar amerikai egyházközség. A plébános a *Szabadság* című clevelandi napilap december 15-i számában felhívást tett közzé, mely szerint a legközelebbi szentmise a Szent László-templomban lesz — de utoljára. Majd bejelentette a magyar öntudatot és a katolikus hitet szolgáló templomépítés szükségességét: „Minekünk templomot kell előteremtenünk a saját erőnkől, hogy az magyaroknak neveztessek, s mint a magyar egyházközség temploma szerepeljen, s annak a közössége a világ előtt a magyar nemzetet hamisítatlanul képviselhesse.”

Kitűzött céljának munkálásában minden magyart meglátogatott és hívott a plébánia családjába. Ugyanakkor megkezdte a gyűjtést a templomra, mert jól tudta, hogy ezt a híveknek maguknak kell előteremteniük. 1893 januárjában már telket vásárolt és ezt hamarosan gyarapította. Ha nem is voltak túl sokan, az egyházközségi tagság nem volt jelentéktelen. Látogatásakor ugyanis összeírást végzett: 220 családot, 340 magányos felnőttet és 507 gyereket talált. Az 1287 lelket számláló hitközség 1893. június 4-én letette a templom alapkövét, szeptember 8-án megáldották és Böhm atya itt celebrálta az első szentmisét. Az új templomot 1896. február 15-én szentelte fel a megyéspüspök.

Templom nem állhatott iskola nélkül. 1893-ban megkezdte működését a földszintes faépületben az egytantermes iskola. 1895-ben emeletes faépületet vásároltak: a földszinten kéttantermes iskola működött, a többi a paplak és a plébániai iroda foglalta el. Orsolyita nővérek kezdtek tanítani, majd 1900-ban a több mint háromszáz tanuló befogadására kétemeletes iskola épült — immár téglából — tíz tanteremmel.

Böhm atya igazi lelkipásztorként családi plébániai életet akart teremteni a templom és az iskola segítségével, hogy ápolja híveiben a szülőföldtől távol a magyar öntudatot, fejlessze és erősítse a vallásos hitéletet.

A diaszpórában élő magyarok lelkipásztora

Mint a magyarok papja érezte, hogy küldetése minden Amerikába szakadt magyarhoz szól. Megértette, hogy elengedhetetlen a kapcsolattartás kialakítása és fenntartása. Vagyis a kommunikáció, ahogy ma nevezzük, szerves része szolgálatának. És messze megelőzve korát, 1894. október 24-én kiadta *Magyarországi Szent Erzsébet Amerikai Hírnöke* címen heti plébániai közlönyét.

Sajtóapostolsága célját így foglalta össze: „Én az Anya-

szentegyház szellemi kincstárát, amely az angol vagy egyéb itt elterjedtebb nyelv nem bírása miatt számodra zárva van, megnyitni akarom neked, apád-anyád nyelvén, és pedig hétről hétre.” Tartalmáról pedig így tájékoztatott: „A vasárnapi szentlecke és evangélium szövegének közlése és megmagyarázása, hit- és erkölcstani, bibliai, egyháztörténelmi cikkek meg szentek életéből való olvasmányok folytatólagos összefüggésben, meg itt-ott egyéb közhasznú dolgok fogják képezni tartalmát, hogy az anyaszentegyház szellemi kincséből az én nemzetem is részesüljön.” A kezdet kezdetén 1020 előfizető jelentkezett, 320 Clevelandből, 700 pedig az ország más vidékeiről. Ez csak megerősítette tervében, hogy meglátogatja valamennyi hívét. Utazott vonaton, ökrösszekéren, gyalog.

A *Hírnök* vidéki híveit is szolgálta, s leveleiben buzdította őket, hogy vessék meg az alapját saját egyházközség alapításának. A toledói magyaroknak az amerikai templomfenntartási rendszert fejtegette: „Itt a hívek pénzadományaikkal járulnak hozzá egyházközségük fenntartásához, ez itt más, mint a szülőhazában volt.” Erre visszatér a virginiai Pacahontas magyarjaihoz írt sorában: „Valljuk meg az igazat, népünk még nagyon messze áll a más nemzetiségek és a protestáns felekezetek mögött a hitközség fenntartását illetőleg. Csodálkozni ugyan rajta nem is igen lehet. Mert népünk még el nem felejtette az óhazai viszonyokat, ahol, miután a templomaikat és plébániáikat néhol tekintélyes fekvőbirtokkal együtt valamikor buzgó elődjeiktől örökölték, a lelki üdvösségük gondozása e részről nekik legföljebb évi egy-két véka gabonájukba s vasárnapokon egy-két krajcár vagy fillér perselypénzükbe került...”

De az is megtörtént, hogy ha nem volt megalégedve hívei megjelenésével, erről is beszámolt a *Hírnök*ben. Útjai során gyónatott, misézett, keresztutat imádkozott, keresztelt, házasságot rendezett, hittant oktatott stb.

Böhm Károly lelkipásztori vonzereje erős volt. Nemcsak ő utazott a híveihez, hanem ezek is felkeresték Clevelandben. Például 1896 nagybőjtjén és húsvétján 1138 híve kereste fel a Szent Erzsébet-plébániatemplomban az ország minden részéből. Évente rendezett népmisziót, ezekre gyakran az óhazából hívta a vezetőket. 1904-ben kérésére Prohászka Ottokár jött el Clevelandbe és más magyarlakta településekre. A *Hírnök* pedig 1901-ben egyesült az akkor megindított *Magyarok Vasárnapjával*, amelyből később a menekült erdélyi ferences atyák kiadásában *Katolikus Magyarok Vasárnapja* lett.

Az amerikai katolikus magyarok apostola

Böhm Károly 1907-ben átmenetileg megvált Clevelandtől, és különböző magyar közösségekben dolgozott az egyházi élet megszerzésén. 1923-ban visszatért és folytatta a plébánia vezetését. 1925-

ben pápai prelátussá nevezték ki, 1927-ben kiérdemesült plébános lett. 1932-ben halt meg. A clevelandi Kálvária-temetőben nyugszik.

Lelkipásztori buzgóságának köszönhető, hogy összetartotta az Újvilágba emigrált magyarságot. Missziós munkája nyomán az Egyesült Államok keleti részében egymás után szerveződtek meg a magyar egyházközségek, és a hívő magyarok templomokkal népesítették be az egész országrészt. Az amerikai katolikus magyarok vallási élete kezdettől fogva saját egyházközségeikben, templomaikban és többségében államilag elismert iskoláikban folyt. E templomokban sokszor imádkoztak a szülőhazáért, sok anyagi segítséget nyújtottak az otthoni rászorulóknak és később a politikai üldözötteknek.

Böhm Károly nemzeti közösségként beiktatta a magyarságot Amerika többi nemzetisége közé. Életművét Anthony Pilla, Cleveland megyéspüspöke méltatta, amikor 1993 áprilisában a Böhm Károly által alapított első magyar egyházközség százéves ünnepén így beszélt: „A 63 különféle nemzetiség között, melyek egyházmegyémben élnek, a magyarok különösen szép és értékes színfoltot képviselnek kultúrájukkal, őszinte keresztény hitükkel és áldozatkészségükkel, amit ez a templom is bizonyít.”

XX. SZÁZADI KERESZTÉNY GONDOLKODÓK

A nagy sikerű sorozat legújabb kötetei:

LUIGI GIUSSANI: A modern ember vallási tudata
A keresztény tapasztalat útján

YVES CONGAR: Szeretem az egyházat

SIMONE WEIL esszéi Pilinszky János fordításában

ROMANO GUARDINI: Az újkor vége. A hatalom

Latin-amerikai egyházépítés

TOMKA MIKLÓS

Született 1941-ben Budapesten. Pannonhalmi érettségi után előbb dolgozott, majd elvégezte a közgazdasági egyetemet (1964). Szociológiából doktorált (1967), majd lett kandidátus (1977). Szociológia vendégprofesszor Bambergban (1968 és 1979) és Innsbruckban (1978). Vallásszociológiával foglalkozik. A Concilium nemzetközi teológiai folyóirat vallásszociológiai szakértője. A MTA Filozófiai Intézet főmunkatársa, az Országos Lelkipásztori Intézet Vallásszociológiai Központjának vezetője.

A világegyházról szóló írásai a 70-es évek eleje óta Fráter Tamás álneven jelentek meg a Vigiliában.

Legutóbbi írását 1994. 7. számunkban közzöltük.

1900-ban a világ katolikusainak kétharmada (67,4%) Európában élt, Latin-Amerikában kevesebb, mint a katolikusok egynegyede (22,1%). Egy évszázad alatt majdnem megfordult az arány. Az előrejelzések szerint 5-6 év múlva, 2000-ben a katolikusok csupán kevesebb, mint egynegyede (22,4%) kerül ki majd Európából. Nagyjából ugyanekkora lesz az afrikai és ázsiai katolikusok együttes aránya (22,3%). Latin-Amerikában viszont nagyobb lesz a katolikusok lélekszáma (45,4%), mint Európában, Ázsiában és Afrikában együttesen. Ez önmagában is elég ok arra, hogy fokozottan figyeljünk a „katolikus földrészre”. Más okok is vannak. Sok latin-amerikai ország éppúgy küzd a fejlett országok közé jutásért, mint ma Magyarország. A falusi viszonyokat ott is most váltja fel a városiasodott, plurális kultúra. S a hagyományos vallásosság ott is most került szembe a szekularizációval, a szektákkal, az egyházon belüli konfliktusokkal. Tehát vannak közös problémáink és közös tapasztalataink.

Lehetne azt mondani, hogy abban a Latin-Amerikában, amely kétszer akkora, mint Európa, olyan óriási ellentétek vannak, hogy nem lehet őket közös nevezőre hozni. Chile és Haiti talán jobban különbözik egymástól, mint Svájc és Albánia. De még egyetlen országon, Mexikón vagy Brazílián belül is akkora különbségek vannak, amekkorák Európában szinte elképzelhetetlenek. Mégis, Latin-Amerika sorsközösség. Őslakosságát az európai hódítás nagyobb-részt kiirtotta. Gazdaságilag elmaradott és kiszolgáltatott helyzetben van. A politikai hatalmat egy szűk elit gyakorolja. Latin-Amerika legtöbb országában növekszik a jelenleg is nagyszámú munkanélküli, a nyomornegyedben lakó vagy földnélküli, a zömében indián vagy néger származású nincstelenség tömege. A maffiákkal, a bűnözéssel és a helyi kiskirályokkal szemben a törvény sokszor gyengének bizonyul. Latin-Amerika botladozva keresi a gazdasági stabilitás, a jólét és a demokratikus társadalom felé vezető utat.

Évszázadokon át az egyház a fennálló társadalmi és hatalmi rend legfontosabb támasza volt. A spanyol és a portugál uralom idején éppúgy, mint a nemzeti függetlenség megszerzése után. Voltak történelmi jelentőségű kivételek. A ferencesek, élükön Fray Bernardino de Sahagunnal mindent megtettek az indián kultúra lejegyzése, megőrzése érdekében. A hódítók azt tartották: az indiánok (majd később: a néger) nem is igazi emberek, lelkük nincs, olyanok, mint az állatok, tehát nyugodtan állati sorban le-

A jezsuiták indián telepei

het, sőt szabad tartani őket. Antonio de Montesinos és Bartolomé de las Casas és az egész domonkos rend írói, nevelői, felvilágosítói és politikai tevékenységének köszönhető, hogy az egyház szembefordult az indiánok üldözésével, az indiánok és a négerek rabszolgává tételével. Pápai bulla kellett annak elfogadtatásához, hogy az indiánoknak is van lelkük, valódi emberek, akik méltók a szentségekre és üdvözülhetnek (*Sublimis Deus*, 1537). Persze az önző erőszakkal szemben gyenge az erkölcsi tanítás. A jezsuiták „redukcióikban” az indiánok javára megteremtették a kontinens akkor legeredményesebb és legmodernebb gazdasági és társadalmi szervezetét. Mindezt a gyarmatosítók nem tudták elviselni. A ferenceseket azzal vádolták, hogy „világi dolgokba avatkoznak”. II. Fülöp spanyol király betiltotta, hogy Sahagunhoz hasonlóan ápolják a helyi kultúrát, mondván: ezzel elősegítik „a babonát és a bálványimádást”. A jezsuita „redukciók”, azaz indián telepek (államok) sikere pedig az utolsó csepp volt a pohárban, ami a rend elleni politikai támadáshoz, a szerzet betiltásához, tagjai elűzéséhez vezetett. Vitathatatlan, hogy a kereszténység és az egyház — a helyi háborúk és az emberáldozatok megakadályozásával, a közigazgatás, az oktatásügy, az egészségügyi szervezet létrehozásával stb. — jelentős mértékben hozzájárult a latin-amerikai civilizáció megalapozásához, fejlesztéséhez. Ugyanakkor vitathatatlan, hogy a polgári hatóságokkal való — elkerülhetetlen — együttműködés itt is a trón és az oltár szövetségébe torkollott. Így a 20. század közepére nyilvánvalóvá vált, hogy az a politikai és társadalmi rend, amelynek az egyház oszlopa és kedvezményezettje, erkölcstelen, jogtalan, a népesség zöme számára embertelen.

A Szentlélek nem csak a II. Vatikáni zsinaton volt jelen, hanem Latin-Amerikában is kézzel foghatóan megjelent. Csoda történt. A zsinatot követően új teológia, új egyházi gyakorlat, újfajta társadalmi állásfoglalás született. A kereszténység emberek millióit lelkesíteni kezdte. Az egyház az erkölcstelen viszonyok bírálójává lett, s ezzel ellenségeket szerzett. Nagybirtokosok és „liberális” politikusok rágalmakkal, gyilkosságokkal teli hadjáratba kezdtek az egyház ellen. Megpróbálták megosztani a kereszténységet: szekták behívásával, a konzervatív katolicizmus erősítésével, a vallási megújulás hitelének rontásával (és vatikáni feljelentgetésével) is. Az egyházépítés nem mentes belső konfliktusoktól. A latin-amerikai katolicizmusnak hármassal kellett szembenéznie. Az új idők új kérdéseivel érdemes egyenként foglalkoznunk.

A társadalmi-gazdasági problémák

A társadalmi-gazdasági problémák tömege. A szegénység és jognélküliség hallatlan méreteket öltött. Óriási a szegények és a gazdagok közötti különbség. Ráadásul olyan politikai hatalom és rendszer épült ki, ami a gazdagokat még gazdagabbá, a szegényeket még szegényebbé tette. A jogrend (és a rendőri és katonai

erő) mindezt biztosította: fegyveres erőszakkal, az ellenzék elhurcolásával, kínzással, gyilkosságokkal. Ez ellenerőszakot, felkelést, forradalmat szült. A kirobbanó konfliktus azonban csak felszíni jelenség. Az ok a társadalmi rendszer, a szabadversenyos liberalizmus erkölcstelensége, a hatalmasok felelőtlensége, a szociális gondoskodás megoldatlansága.

A politikai éretlenség

A latin-amerikai katolicizmust érő második kihívás az, hogy a társadalom nagyobbik (szegény és nincstelen) része politikailag is éretlen. Képtelen jogait érvényesíteni. Kiszolgáltatottnak érzi magát és nem látja értelmét, hogy a politikai részvétel eszközeivel küzdjön érdekeiért. Ennek az önállótlanágnak évszázados gyökerei vannak. A spanyol, portugál és egyéb hódítókkal szemben az őslakosság soha nem tudta jogait parlamenti úton elfogadtatni. Az európai invázió elpusztította a régi jogokat és a régi kultúrát. A kevesek hatalma gyökértelenné tette az emberek millióit. A gyökértelenség, a rendbe vetett bizalom hiánya reménytelenséget szül.

Amerika felfedezését követő egy-kétszáz évben Latin-Amerikában megerősödött és felvirágzott a katolicizmus. Mintegy 30 000 pap és szerzetes hajózott az Újvilágba, sorra nyíltak a kolostorok, felépültek a templomok. Kialakult az egyházszervezet. Kiformálódott a máig élő népi vallásosság. A 20. század közepére ez a valaha jól működő egyházi rendszer ellustult, elvesztette kezdeményezőkétségét. A krízis leglátványosabb jele a paphiány. A kilencvenes évek elején Európában egy papra átlagosan 1250 (Magyarországon 2440) katolikus jutott. Latin-Amerikában ugyanekkor 7236 katolikus jutott egy papra. Ráadásul a nagy távolságok még nehezítik a lelkipásztori ellátást, s így a folyamatos lelkigondozás gyakran megoldatlan. Ez a helyzet némi magyarázatot ad a szekták gyors terjedésére, amelyeket az Egyesült Államokból pénzelnék, és nem ritkán a helyi hatalmasok is őket támogatják. Ennek két oka van: a szekták zöme elvet minden társadalomkritikát. Miközben csak a túlvilág fontosságát hirdetik, közvetve erősítik a fennálló rendet. A szekták fő ellenségüknek a katolicizmust tartják, amely egyre egyértelműbben követeli a kismizettek jogainak helyreállítását. A szektákat támogatók az ellenzékivé váló katolikus egyházat szeretnék gyengíteni.

A bázisközösségek tevékenysége

Latin-Amerika katolicizmusa sorsdöntő óráját éli. Ezért fontos a zsinat óta elkezdett új út. Az egyházépítésnek két szintje van: az ösztönös és az intézményi. Az első és alapvető szint Isten népének hite és közösségteremtő szeretete. A vasárnapi templomba járásban és a nagy bűnök elkerülésében kimerülő vallásosság mellett megszülettek az egyházi bázisközösségek. Ezek az imacsoportok a legönállótlanabb, legszegényebb napszámosok, munkanélküliek, szükségalakásban lakók egymást támogatásának és közösségben Istenhez fordulásának formái! A másik rászorulótló kapott segítség nem alamizsna, hanem viszonzásra ösztönző tett.

**Az egyház és a
közösségre való
nevelés**

Mindennek az istengyermekség gondolata, a megváltottság tudata, a megtestesült Istennel való közösség ad végtelen távlatokat. A kiindulópont a tevékeny, közösségteremtő szeretet. Ennek gyümölcse, hogy akiket a társadalmi rend értéktelennek ítélt és félredobott, újra visszanyerik emberi méltóságukat. Az egymást támogató keresztények a gazdasági és politikai érdekeknek már nem játékszerei, hanem öntudatra ébredő emberek, tehát nehezebben kizsákmányolhatók. A hatalmasok e közösségeket „a rend” ellenségének mondják, s védekeznek. Az elmúlt évek során több mint ezer papot, szerzetest, hitoktatót, tanítót gyilkoltak meg azért, mert közösséget teremtettek, mert a mindenkit szerető Istenről beszéltek, mert az emberek társadalmi felelősségérzetét felkeltették, mert igazságosságra és szolidaritásra neveltek.

Az egyházépítés kezdeményezői főleg papok. Ám kevesen vannak. Öröklődnek az erejüket meghaladó feladatok, a politikai-gazdasági nehézségek és az egyház szervezetlenségéből adódó konfliktusok között. Az elmúlt tíz év alatt csupán az Egyesült Államokból közel annyi protestáns — főleg kis szektákat képviselő — „hittérítő” ment Latin-Amerikába, mint a katolikus papság összlétszáma. Zömük nem üres kézzel. A katolikus papság az egyes uralkodó csoportok, a maffia és a szélsőbaloldali mozgalmak támadásainak — és golyóinak — célpontja. Mexikó bíborosát „véletlenül” lőtték le, sok püspököt, papot nem véletlenül. A latin-amerikai egyháznak sok vértanúja van, de sokkal több csendes munkása, akik nehéz körülmények között építik az egyházat.

**A felszabadítás
teológiája**

A súlyos nyomás és a keresztény remény terméke a felszabadítás teológiája. Isten szabadságra hívott. Az embert gúzsba kötő, görcsbe húzó kényszerek, az erkölcstelen társadalmi viszonyok a bűn és az egyéni önzés következményei, tehát ellentétesek Isten akaratával. Ez a felszabadítás teológiájának lényege. II. János Pál pápa számos beszédében és enciklikájában nevezte a felszabadítás teológiáját a keresztény társadalmi tanítás értékes alkotó részeként.

**Látás —
véleményalkotás —
cselekvés**

Latin-Amerika egyházai a zsinatot követően saját helyzetükre alkalmazták a munkásifjúság apostolától, Cardijn abbétól származó, később az Actio Catholica által világszerte elterjesztett háromlépcsős megközelítésmódot: látni, véleményt alkotni, cselekedni. A „látás” az idők jeleinek felismerése, a helyzetelemzés. A latin-amerikai egyház elfogadta a zsinat álláspontját, hogy ez a társadalomtudományok felhasználása nélkül egyszerűen nem megy. Képet kell alkotni a társadalomról, az emberek életkörülményeiről, a kulturális viszonyokról. 1964-70 között Latin-Amerikában kiépült a vallásszociológiai intézetek hálózata. Római és lőweni segítséggel soha nem látott méretű helyzetleíró vizsgálatokat végeztek. Megismerték a tényeket, és megtanulták kezelni, az egyházi cselekvés számára értelmezni a tudományos eredményeket.

Latin-Amerika részegyházai még az ötvenes években megalakították a CELAM-ot, Latin-Amerika országainak püspöki karát, egy kontinentális együttműködési szervezet. A CELAM közgyűlésein (Rio de Janeiro 1955, Medellín 1968, Puebla 1979, Santo Domingo 1993) elfogadott dokumentumok együtt tartalmazzák a helyzetleírást, a viszonyokról kialakított közös véleményt és a cselekvési célkitűzéseket. Ezek a — több száz oldal terjedelmű — dokumentumok egy földrész lelkipásztori tervei.

A *Medellini Dokumentum* a felszabadítási teológia felhasználása és a szegények melletti megkülönböztetett elköteleződés által vált híressé. Pedig legalább ilyen fontos, hogy milyen oszlopokra támaszkodva akarja megújítani az egyházszervezetet. Ezek — a dokumentumok sorrendjében — a következők: (1) a világiak mozgalmi, (2) a papság, (3) a szerzetesek, (4) a papképzés és intézményei, (5) az egyház szegénysége mint a társadalom szegényeivel való egység kifejeződése, (6) a közösségi szerkezetű egyházra törekvés és (7) a társadalmi kommunikáció eszközei.

A *Dokumentum* az ígértetésnek négy, helyzete, teológiai megítélése és gyakorlati ellátása szerint egyaránt sajátos területét különbözteti meg: (1) A „megőrző lelkipásztorkodás”, a hagyományos egyházközségi munka, a tradicionális vallásosság ápolása kijárt utakon halad. (2) Az értelmiségi és vezető rétegek lelkipásztorkodása kevésbé megoldott, más megközelítést igényel, erősebben feltételezi világi szakértők érdemi bevonását. (3) A katekézist állandóan újítani kell, különös tekintettel a vallási kultúra nélkül felnövő fiatalságra. (4) A liturgia megújításához ugyancsak figyelembe kell venni a közösségek létét és a lelkipásztorkodás rétegekhez igazodó sokféleségét.

Egy évtizeddel később a pueblai közgyűlés megismételte Medellín állásfoglalásait, és két új, meghatározó motívumot emelt ki: az evangelizáció kifejezetten közösségi jellegét és az egyház társadalmi küldetését.

A „kisközösségi evangelizáció” azt jelenti, hogy a közösség felelősei ugyan a (lelki)pásztorok, ám az evangelizáció munkásai a családok, a bázisközösségek, a világiak és — csak egyebek között — a papok és szerzetesek. Ennek a modellnek az elérése azonban állandó közösségépítést, a résztvevőkkel folyó folyamatos párbeszédet és keresztény közösségre nevelést követel. Mindez napi gyakorlatként és intézmények teremtéseként az egyház(szervezet) legsürgetőbb feladata.

A CELAM rendre tartja közgyűléseit, foglalkozik az egyházat érintő új kihívásokkal. Nem változik azonban az a meggyőződés, hogy ebben a világban, ennek a világnak gondjait vállalva az egyház világi és papi tagjainak testvéri egységében kell épülnie.

Plébánia a hegyen

Született 1952-ben Esztergomban. Tanulmányait a budapesti gyógypedagógia és az egri tanárképző főiskolán végezte. 1983-tól a Hírlapkiadó Vállalatnál újságíró, 1990-től az Új Ember munkatársa.

Az ismerős szem lombhullás után fölfedezi a budai hegyek karéjában a pengevékonyan magasba törő templom tornyát, más elől azonban elrejt a táj. Az évtizedekig Szabadság-hegynek nevezett vidék a legújabban nyeri vissza eredeti nevét, s nevezik ismét Sváb-hegynek. A budai Vár 1686-os visszavétele után — mint Siklóssy László helytörténeti históriájában említi — a Schwabenberg (Sváb-hegy) elnevezéssel már 1700-as bejegyzésben találkozunk a telekkönyvekben. A magyarországi németiséget egyébként egységesen — éppen az 1683—86-os felszabadító háborúkban letelepedett svábok után — nevezik mind a mai napig ezen a néven. A Sváb-hegyet ez időben szőlők borították, s a kamarális adminisztráció ingyen osztogatta a területet a németeknek és a rácoknak.

Még egy rövid ideig maradjunk a múlt századokban, s vessük tekintetünket arra, hogy a 18. század miféle kirándulásokat ismert a hegyvidéken. Nem öncélú sétára, turisztikai gyakorlatra indult a polgár, hanem kisebb-nagyobb zarándokútra. A szent helyek felkeresése a Krisztinavárosban a Szeplőtelen fogantatás kápolnájával kezdődött, s néhány ájtatossági stáció útba ejtésével egészen a pálosok kolostoráig tartott. E zarándokutak és búcsúlatogatások kedveltették meg az új életre ébredő Buda és Pest lakosságával a hegyvidéket.

Az 1800-as esztendő második felére egyre inkább benépesedett a vidék, úgyannyira, hogy Rostaházy Kálmán krisztinavárosi plébános arról emlékezik meg 1884-ben, hogy már a szabadságharc előtt telket jelölt ki a hegyen Budavár tanácsa egy majdan fölépítendő templom céljára. A templom építésének körülményeit a hegylakó Jókai Mór leírja a *Túl a látóhatáron* című művében. Halványi János piarista tanár indította el végül az építkezést, s a támogatók-adakozók között találjuk többek között Eötvös József bárót, de Ferenc József királyt és Erzsébet királynét is. A Szent László király emlékének szentelt kápolna 1860-ban készült el, s ezen esztendő október 7-én szentelte föl Scitovszky János hercegprímás. Az Ybl Miklós építette svábhegyi kápolna oltárképét Than Mór festette, s Szent Lászlót ábrázolja, amint szomjúhozó harcosainak a kősziklából vizet fakaszt. Később, restaurálása után, a kép a krisztinavárosi templomban maradt, a ma látható oltárkép Stetka Gyula munkája.

E század elején évtizedekig Lukáts József volt a kápolna lelkésze, s a jó levegőjű vidékre egyre nagyobb számban telepedtek föl a budai polgárok, miután a 19. század végén két nagy fertőzés kipusztította a szőlőket.

A második világháború után a még mindig ritkán lakott vidék a kommunista elit lakóhelyévé lett 1948-tól 1956-ig, amikor is a Rózsadomb és vidékére tette át lakhelyét. Rákosi Mátyás nem messze talált magának megfelelő villát a sváb-hegyi kápolnától, s a hagyományos polgári lakosságot nagy számban telepítették ki nyaralóikból és kertes házaikból. Új lakosok érkeztek, majd az utóbbi évtizedekben elsősorban minisztériumi és állami vállalatok alkalmazottjainak otthont adó lakótelepek, épületcsoportok népesítették be a vidéket. Legújabbán pedig az újbурzsoázia kedvelt építkezési területévé vált. Ma itt árulják az ország egész területén a legdrágábban a telkeket, lakásokat.

Önállóan

A Szent László plébánia 1968-ban vált önállóvá, és vallási értelemben sajátos helyzetben van. A plébánia területén semmiféle más vallási közösség, csoportosulás nem működik, ám a mintegy huszonötezer lakos közül körülbelül ötezren tartoznak a plébániához, s közülük vasárnaponként ötszázan vesznek részt a négy szentmisén. A plébánia területén található a miniszterelnöki és a köztársasági elnöki rezidencia. A hívők között találkozunk miniszterrel, egyetemi rektorral, alkotmánybíróval, ugyanakkor az egyházközség, sajátos elhelyezkedése és a lakosság összetétele miatt, mégsem nevezhető kimondottan értelmiségi közösségnek.

Az egyházközségi képviselőtestületben összesen huszonegyen foglalnak helyet, s reprezentálják a környék lakosságának összetételét. Azok kerültek be a testületbe, akik korábban is tevékenységet fejtettek ki a plébánián, a környéken pedig valamilyen módon — elsősorban helyi aktivitásuk révén — ismertséget szereztek maguknak. A képviselőtestület szerepe: a plébános elképzeléseit, törekvéseit közvetítik a hívők felé, s fordítva. A testület jól megfelel a közvetítő szerepnek, ugyanakkor ellátja a plébániai ellenőrző funkciókat is.

Nemcsak rövid múltja miatt mondja Jánosa Domokos plébános, hogy a közösség megszervezését előlről kellett kezdenie két esztendeje, amikor mostani helyére került. A plébániai hagyományok szinte ismeretlenek, a templomban korábban litániákat sem tartottak, nem folyt hitoktatás — nem feltétlenül az állami tiltás miatt. Amikor a hívek a plébániai hitoktatás bevezetésével próbálkoztak, az elődök azzal utasították el a kérést: túl magas lesz a villanyszámla. „A nulláról kellett elindulnunk, s visszaszoktatni a templombajárókat” — mondja a plébános, akinek személyisége példázza, milyen szerepe és hatása van a plébániák életében a papnak.

Kifelé vagy befelé?

Ma minden lekipásztornak gondot okoz a kérdés: „Szolgáltató vagy pasztorális egyház-e a miénk?” — kérdi mintegy önmagától Jánosa Domokos, s hozzáteszi: — „Nem azért, mert bizonytalanok vagyunk a válaszbán, hanem a körülmények, a rengeteg kötelező elfoglaltság, az utóbbi években megnövekedett lehetőségek fizikailag teszik lehetetlenné az ideálisnak tartott pasztorációt.”

Erről azonban különféle elképzelések élnek, s a gyakorlat mutatja meg, mennyire érvényesülnek a pasztorális szempontok.

A Szent László plébániát valaki így jellemezte: „Más templomokban a hívek kifelé tódulnak a mise végén, itt befelé...”; a ministránsjelöltek megbeszélik a legközelebbi gyakorlás időpontját, mások az egyházközségi közös kirándulásra jelentkeznek, a Kolling-csoportnak is akad megbeszélőnivalója a plébánossal. A mozgalom eredeti céljaival — az iparos lakosság közösségi összefogása — ugyan nem egyezik, az itt élők ezt mégis megfelelő keretnek találták. A lényeg: szerdánként társas összejövetelt tartanak a plébánián, a jelenleg mintegy húsz-harminc tag megtalálta tehát a társas együttlét lehetőségét.

A plébánia életében az ifjúság játssza a döntő szerepet, s hozzák-vonzzák magukkal a szülőket, ismerősöket. A plébánia épülete ifjúság nélkül halott — vallja Jánosa Domokos, s alig lehet olyan napszakban beállítani, hogy valamilyen program ne folya. Ebben jelentős szerep jut Laczkó Zoltán hitoktatónak, aki a plébánoshoz hasonlóan a fiatalabb korosztályokhoz tartozik, s stílusukban mindketten — anélkül, hogy kritikátlan népszerűsége törekednének — jól tudnak alkalmazkodni a közösséghez, ugyanakkor egyéniségükkel, tevékeny, ám mégis elmélyült lelkiséget sugárzó személyiségükkel formálják, irányítják és összetartják a közösséget.

A liturgiát az előírások szigorú betartásával is lehet olyan módon megjeleníteni a templomi közösség előtt, hogy azt sajátjuknak érezzék, s a berendezési tárgyak izléses megválasztásával a pap, a szent cselekmény senkiben se keltsen valamiféle avított érzést.

Vajon mikor felel meg a lekipásztor a pasztorális küldetésnek: ha mély lelki életével a hívek elé éli a keresztyén életmodellt, vagy ha közöttük járva, nem húzódozva a tevékenységtől igyekszik fölkelteni bennük mindama érzelmet és gondolatot, amelyek közelebb vihetik őket a tanúság vállalásához. Valószínűleg a kétféle „magatartásmód” egybekapcsolódása a legkívánatosabb, természetesen ezt meghatározzák — s nem találhatunk ebben semmi kivétlőnivalót — a lekipásztor adottságai, személyisége. A Szent László plébánia ebből a szempontból is példaértékűnek nevezhető: Jánosa Domokos kiegyensúlyozott, mély lelkiséget sugárzó alakja nagyon is mai, nagyon is modern.

Jelenlét

Aki figyeli a plébániai életet, azt tapasztalja, a lelkipásztor a katalizátor szerepét tölti be: az egyházközösségben kialakult az önmozgás, a saját szerveződés, amelyhez azonban elengedhetetlen a plébános jelenlétének a tudata.

„Szent Meeting”-re gyülekeznek a fiatalok esténként. Hétfőn a felsőbb éves gimnazisták, egyetemisták, mintegy harmincan, kedden az egyetemisták és a felnőtt fiatalok, negyedszázan, szerdán a kisebb gimnazisták, több mint harmincan, s folyik a plébániai hitoktatás az óvodáskortól fölfelé minden korosztálynak.

Száz körül mozog a plébániai hitoktatásban részt vevők száma, megközelítőleg ennyi az iskolákban jelentkezőké. Jánosa Domokos szívesebben látja a plébánián a hittanosokat: a minden szempontból előnyös, meghitt plébániai hitoktatást az ellentmondásokkal terhes iskolai hitoktatás kedvéért nem szabad földadni. A kialakított hittanterem nyáron táborozási célokat szolgál, a közösségi ház visszaigénylése pedig folyamatban van.

A fiatalok mellett a felnőttek bibliaórákon, rózsafüzér-ájtatóságon vehetnek részt, s alakul az Oltáregyesület. A közelben több kórház is található, ám azok lelki ellátására az intézmények vezetőitől nem kapott a plébánia felkérést.

A Szent László plébánia egyszemélyes. Jánosa Domokos ideje szorosan beosztott, hiszen az „egyházi szolgáltatás” rengeteg elfoglaltsággal jár. A pasztorális munka és a „szolgáltatás” azonban nem válik el egymástól, sokkal inkább áthatják egymást, természetes egységet képezve. Ezért azután aligha helyénvaló a Svábhegyen a kérdés: Szolgáltató vagy pasztorális egyház-e a miénk?

MÉHES KÁROLY

Egy bostoni könyvesboltban

Steve és Bob elvállalták, hogy engem...

a nagy hó ellenére is, kicsit

az egyetemi városrészben körbe...

Mesélték nagy büszkeséggel:

íme a Harvard, alapítva 1638; s én

gonosz, csak nem álltam meg, hogy

el ne kottyantsam, ahová én járok,

az az egyetem 1367 óta van... hú,

néztek össze, ők akkor bizony még nem is

éltek, fene a fajtámat!

Am sajnós (vagy sem), vannak fokozatok: utunk

— tudván, költő vagyok — egy olyan

boltba vezetett, ahol csak verseskönyveket

árultak...

S rajtam volt a „szent ámulás” sora: egy pici

szoba, padlótól plafonig polcok, és csupa

könyv és csupa vers! Milliányi „termékeny

pillanat” papírra sajtolva, Anna Ahmatovától

egy Wilson nevezetűig, versversversversvers

versversversversversversvers...

Kis folyosókon küzdöttem át magam, („Itt

aztán mindent megtalál, uram!”),

lehetetlen volt csak megfordulni is,

fenekem összeért egy másik válogatóéval,

de hiábahiábahiábahiábahiábahiába

hiábahiábahiába ez a rengeteg,

töméntelen versversversversversvers,

sehol egy Petőfi, egy Arany, Szabó

Lőrinc, se Babits, Weöres, Kormos...

Nem is irigykedtem. Sok papír! Sok

„termékeny pillanat”! Menjünk, menjünk

a... haza. Haza akarok menni,

a verseskönyveimhez!

Újraálmodni

Vékony, csiganyálás csönd.
Pókhálósan ráncosodik az arc,
a fej, ahogy fordul,
nyikordul az ablaklinc.
A sétatálcát és a keménykalapot
az ura halála után odaadta
egy kedves korcsolyázó párnak.
Az ajtófélfából két kampó lóg ki,
itt hintázott valaki, a padláson,
a kisgömböc helyett leeresztett
gumilabda.
Nézegeti a röntgenképeket,
de nem látni sokat, pont mint mikor
étek az olajkutat a tévében.
Múltkor már a csöngetést
sem hallotta meg, azt hitték
meghalt, rátörték az ajtót.
Meszesedés, reccsenés.
Éjjel, mikor némán morzsolja
a rózsafüzért vagy rátelepedik
a hideg karimájú bilire,
azt gondolja, jó lenne
mégis elaludni, újraálmodni
az életet.

Séta Velencében

Született 1940-ben, irodalomtörténész, jelenleg a Helikon Kiadó főszerkesztője. Számos írói életművet (Weöres Sándor, Hajnal Anna, Kolozsvári Grandpierre Emil stb.) gondozott, irodalmi antológiákat, válogatásokat készített.

Velence az első pillanatban meglepő, szinte nevetséges képpel fogad. A Santa Lucia pályaudvar előtt szürkészölden locsog a tenger, apró ételhulladékokat görget; rengeteg a vaporetto, motorcsónak nyüzsg mindenütt, néhol a színes áradatban méltóságteljes, hajlított orrú gondola úszik, akár egy sötét hattyú. A házak tarka falain tenyérnyi foltokban mállik le a vakolat, kopottak a zsaluk, kiáltoznak az emberek, mint a zsidvásáron.

Beszállunk egy jó nagy vaporettóba, ami már-már komp nagyságú, és nekivágunk a Csatornának. Áthajózunk a modern Scalzi-híd alatt, elhagyjuk a Canareggio-közt és ahogy egyre beljebb kerülünk, egyszerre megfog Velence felülmúlhatatlan varázsa. Először is megdöbbenek a Canal Grande méretei, arányai — mint útikalauzomból olvasom: 4 km hosszú, 50-70 méter széles és 4-5 méter mély —, azután pedig szabályosan elképedek a végtelen hosszú sorban felbukkanó műemlékek szépségén. A víz mentén álló épületek kopott márványvonulatán szinte szemünk előtt munkálkodik az idő, csavart mintáikon fekete vonalakat karcolt, sötét foltokat csorgatott az eső, vakító fehér falaikat helyenként sárgás szivaccsá lyuggatta a tengeri szél és a felcsapó hullámok maró, sós harapása. Az omló, pusztuló paloták ablakaiból rojtos, zöld függönyként leomló növények, parányi kertjeikben pálmafák, pineák, ciprusok zsúfolódnak össze, kihajló ágaik behajlanak a vízbe. Elhajózunk a San Germania-templom mellett, kettős fehér carrarai márványoszlopai, lépcsősorai remegve tükröződnek a vaporetto keltette szelíd hullámokon. Újabb templomok, paloták suhannak elénk, mint egy lassú forgószínpadon, széthulló kockáik között néhol csak egy-egy tenyérnyi moha, megtelepedett sárga virág. Könnyed és kecses számárhátívű gótikus ablaksorok, nyugodt ritmusú, négy-öt emeletes reneszánsz házak bókolnak jobbra-balra, csak egy-egy motorcsónak borzolja fel olajosan csillogó tükörképüket. A bejárati kapuk előtt csíkos oszlopok, aranyozott gombbal, apró piros lámpákkal, itt kötnek ki a gondolák, az utasok az árkádok alá érkeznek, mielőtt belépnének a keskeny, homályos ajtókon.

Odébb hajózva már teljesen a mesék világában járunk. Locsog a tengervíz, suhannak a gondolák. A kora reneszánsz Palazzo Vendramin-Calergi nyitott ablakain át zene szól, a szikrázó muránói üvegcsillárok fényét nehéz, vörös bársonyfüggönyök szűrik. Ez most a velencei Casino. Valaha Wagner vendégeskedett itt, hűséges gondolása innen fuvarozta naponta a Szent Márk téren lévő kedvenc kávéházába, rajongói közé. A szívroham is egy ilyen esti gondolázás közben ragadta el. Halál Velencében.

Közben jobbra meglátom a Ca'd'Orót. Áttört fehér csipkehomlokzatán, aranyos díszein még az idő sem tudta megkoptatni a csillogást, tökéletes arányai a gazdagság és az ízlés kifinomultságáról beszélnek. Építője Kelet virágzó, részletekben tobzódó formáit a gótika égbeszökkenéséhez igazította, valószínűtlenül könnyeddé formálta a súlyos márványtömböket. A gótikus ívek, mint hajló virágindák emelik, tartják a ház szerkezetét, vékony, rácsos hálójuk szinte a víz színén lebegteti az „aranyházat”.

Szemben velünk feltűnik a Rialto, mely finom karperecként fogja át a Csatorna ívét, fatáblás, apró üzletei most zárva vannak. Közelében áll a Fontego dei Tedeschi, a mai főposta, ami a 13. század óta a német kereskedőké volt. 1505-ben, a nagy velencei tűzvész után márvánnyal akarták burkolni, de mikor ezt a Signoria nem engedte meg, Giorgione freskókkal díszítette a homlokzatát, ebből ma, sajnos, alig látszik valami. A Rialto túloldalán már keskeny rakpart is húzódik, vendéglőkkel, tarka székekkel, virágokkal. A Grimani, Pisanok, Bembók, Contarinik változatosan megformált, nemesen gazdag palotái úsznak felém, melyeknek építéséhez több tucat cédruserdőt vágtak ki valahol Libanonban. Kapkodom a fejem jobbra-balra — itt fogták el Giordano Brunót, ott festett Tiziano, kicsit távolabb dolgozott Byron.

Az S alakú csatorna utolsó lágy görbületében a fiait sirató 15. századi doge, Francesco Foscari otthona áll, majd újkeletű híd következik, a Ponte dell'Accademia, s mellette a világhírű képtár.

Egyre nagyobb a sürgés-forgás, errefelé már a gyönyörű, régi patrícius házakban előkelő hotelek vannak, a „Grand Hotel”, az „Europa Hotel”, a „Hotel Britannia” — lassanként kigyúlnak a fények is, az ablakokon át ragyogó aranytermek, selyemkárpitok, szikrázó csillárok látszanak. Meggyulladnak a színes lámpák a gondolák kikötőinél is, s a gondolán érkező, előkelő vendégeket ezüstsujtásos portás fogadja a szélesre tárt ajtóknál. Már a Santa Maria della Salute-templomnál járunk. Kétkupolás, sápadt márványépülete messziről vonzza a tekintetet. Különleges vonalú lépcsőzete közelről is megemeli, tejfehéren csillog a felkelő hold fényében.

Közben megérkeztünk a Canal Grande céljához és szívéhez: a Szent Márk térhez. A Piazza San Marcóhoz a Szent Márk-öbölre nyíló, a tenger felé táruló Piazzettán kell áthaladnunk. A Piazzetta szélén, voltaképpen úgy érezzük, a közepén áll a Doge-palota, ami sokkal szebb, mint gondoltam. Csúcsíves, tagolt, impozáns árkádsora leheletfinom lóheremintás, karcsún szökkenő boltíveket tart, amelyekre sima, egyszerű fal nehezedik, rajta minta nélküli, íves ablakok, csak a középsőt csipkézi áttört erkély. De a fal, mint valami puha virágszönyeg szinte lélegzik, rózsaszín és fehér szirmok eleven fonata a mintás márványmozaik, amit fehér pártázat levélsora zár le. Az épületet a 14. században kezdték építeni, de őse már a 9. században is itt állt.

A Piazzetta két szélén két oszlop pompázik, 1125-ben hozta őket az akkori doge az egyik keresztes háborúból, az egyikken Szent Márk köztársaságának címerállata, a szárnyas oroszlán foltos, zöld érc teste, a másakra Szent Teodor alakját öntötték bronzba, kedvencével, a krokodilussal. A Doge-palotával szemben a könyvtár és az egykori kincstár és pénzverde magasodik. A tenger felé is gyönyörű a kilátás: St. Giorgio szigetén Palladio remekműve, a Redentore templomának piros harangtornya, mintegy a Campanile távolodó visszhangja, mellette kicsit arrébb, a Canal Grande kapujánál a Dogana alacsony tornyán aranyozott gömbön forgó Fortuna-szobor és a Santa Maria della Salute kettős kupolája. Egészen távol zöld csík: a Lido, s közte, a pihenő tengeren, aminek csak egy-egy álmos csobbanása hallatszik, apró fekete pontok, a távolodó gondolák.

A Piazzettáról már belátni a Szent Márk térre. Először a Campanile magasra nyújtózó vörös teste állít meg, csontszínnel mintázott toronyerkélyébe özönlenek a turisták. Szemben velem az óratorny, az óra felett a Három király hódol a Madonnának, legfelül aranycsillagos kék mezőben Szent Márk oroszlánja, tetején a "Két Mór" a haranggal. Árkádjai alatt belátni az előkelő üzleti utcába, a Mercariába.

Ahogy befordulunk a Piazzettáról, az L hosszú szárába, kibontakozik a tér remek arányaival, megejtő bájával. Igen, ez a világ legszebb tere. Egységes, ritmikusan faragott, tagolt palotái, mint az ölelő karok, úgy fogják át a szabad teret, kiemelve a székesegyház keleties, burjánzó gazdagságát. Rengeteg a turista, kattognak a fényképezőgépek, egy-egy szerelmespárt a tiszta búzával odacsalogatott galambok valósággal elborítanak. Szól a zene, a Florián s a Quadri színes székei félig ellepik a köveket, német és amerikai látogatók ízlelgetik ott az igazi olasz kávé. A földszinti árkádok alatt luxus üzletek neon reklámjai villognak, sugaraikban a drága aranyékszerek, kövek, igazgyöngyök, muránói kristályok különös, kékes fényben izzanak. A környező loggiák oszlopain hármassal villany fáklyasor, a kitért ablakokon át az aranykazettás mennyezet tompa sárga fényben ragyog. A nehéz kristálycsillárok sokszorosán felbontják a fényt, szikrázva égnek, mint a karácsonyi csillagszórók. Tündöklük a tér, mint egy táncterem. Hátterben, a sötétedő ég alatt egyre jobban kifakul a tenger. A Szent Márk-templom előtti zászlótartón épp bevonják az olasz állami lobogót, harsonás, kesztyűs, kardos játék-katonák ceremóniája ez.

A látvány koronája: a székesegyház. Mint valami csillogó és kiemléthetetlen ékszerdoboz — Velence mesés gazdagságának szimbóluma. Szamárhátíves ablakai, öt ólomezüst hagymakupolája, aranymozaikjai, márványberakásai keleties, bizánci stílusúak, az emeleti párkányszaton lévő fehér márványdíszek a lángoló gótika alkotásai, szobrai, kapui a reneszánsz vonásait viselik. Fantasztik-

kus, bizarr és meseszerű összetétele tökéletes arányaival mégis remekmű. Hajdan a tehetős velencei polgárok tékozló szeretetükben a világ minden részéről összehordták az értékeket a templomba: faragott márványoszlopokat Ptolomaiszból, Szent Sába templomából, ítélethirdető pillérföket Palesztinából, arab, perzsa, török, bizánci intarziákat, írással díszített köveket, faragott táblákat, súlyos ékszereket. A dómot 800-1100-ig építették, de minden század hozzáadta a maga kincseit. Homlokzatán öt remekművű kapuzat, fölötte minden bolthajtásban mozaik, mely Szent Márk legendáját ábrázolja. A párkányzaton öt római kori aranyozott bronz ló nyugtalanul ágaskodó, szilaj alakja.

A Szent Márk-templom belsejében pikkelyekben áll az arany. Mozaikjain bájos naivsággal ábrázolt képek az Ószövetségből, valamint Mária és Szent József, Szent Márk és Keresztelő Szent János életéből. A tompa, matt ragyogás erősen megszűri a napsugarakat, enyhe félhomály takarja a szentély belsejét. A mintás tarka mozaikpadló helyenként megsüllyedt, ahogy a tengermozgás meglazította a tartó cölöpöket. Egyik kövén valaha Barbarossa Frigyes térdepelt canossát járva VI. Sándor pápa előtt. Itt valahogy tapinthatóan érezzük az időt a mozdulatlanságon. A templom egykori karnagya, Monteverdi is azt láthatta, amit én ma. Elszédít a gazdagság, itt egy Tintoretto, ott egy Tiziano, egy ajtó a konstantinápolyi Hagia Sophiából, oszlopok Jeruzsálemből. A főoltár zöld márvány mennyezete alatt, a kettős oltár túloldalán a hatalmas, 1101-ből való ikonosztáz 1000 kiló színaranyból van, melyet 1800 gyöngy, gyémánt, drágakő díszít. Mögötte sudár, fehér alabástrom oszlopok, vaskos derekukat rózsaszín fényvel világítják át a mögéjük tett gyertyák. Valaha Salamon templomában álltak. Körbejárom a sok mellékkápolnát, de azok már csak újabb változatai a főhajó gazdagságának.

Kinn a téren közben bekapcsolták a dóm világítását is, a sűrű narancssugarakban, mintha lángok nyaldosnák a templom párkányát.

Suhanó lifttel megyünk fel a Harangtorony tetejére. Sötét van már, Velence határait csak pislogó fényei jelzik, a tükröző csatornák megsokszorozzák a távoli ragyogást. Lenn, a Szent Márk téren hömpölyög a tömeg.

Hirtelen elhatározással bevágunk a tér mögötti kis utcákba. Egymást követik az apró hidak, lépésnyi terek, tele vendéglőkkel, kivilágított akváriumjaikban a friss, esti csemege: rózsaszín és vörös rákok, polipok, szivárványszínű halak. Zene szól, a modern üzletek kirakataiban csillog a gyöngy, az üveg, csipke, ékszer, az álló bisztrókban sül a sokféle pizza, pompás illatot árasztva. A zezzugos kis csatornákon alig tudnak fordulni a gondolák, orrukon lámpások imbolyognak. Halkan remeg a tenger, mint valami fáradhatatlan gép dolgozik állandóan, apró rezdüléseiben is érezni erejét és méreteit. Egyik helyről a másikra fordulunk be, szinte

szédülök, nem is annyira a néhány pohár könnyű vörös bortól, mint a sokféle látnivaló tarka, mesébe ringató hangulatától.

Hazafelé ismét végighajózunk a Canal Grandén. Millió színes füzér díszíti a vízen úszó kis vendéglőket, s a legszebb épületek vöröses sárga fényben, súlytalanul vibrálnak, mint egy különös, éjszakai délibáb árnyképei. A sokféle ragyogást egy-egy apró csatorna sötét torkolata szakítja meg, fekete vizükön csak a holdfény húz csíkokat. Partjaikon már-már összeroskadó paloták, ablakukban egy-egy kóbor macska, moha borította rácsos kapuk, repkénnyel belepett, hallgató kertek, ezüstben fürdő márványtemplomok.

Velence az egyszeri, a tünékeny, a veszélyeztetett szépség maga.

DEÁK LÁSZLÓ

Önmegintó

*Moccan, roppan,
az irdatlan csonthalom csörög.
Csitt, szívem, csitt!
fuvalom csak és enyhe volt.*

*Egy éjjel, egy mintha — éjjel ott,
halmon ülve, törődve,
felütve a történelem könyve
jegyezve ím, avar végidőről:
„írmagjuk sincs már,
nemzetségük el- s kiholt.”*

*Mintha! és mindig mintha volt.
Nem úgy, mint Plutarchosznál.
A történelem itt másvalami könyv
Csont hártján színe és visszája.*

*Mindeneknek vala története.
Virrasztónak temérdek s mind múlt.
Holt hamuba merül az arca.
De jár kis szellő, az enyhe,
konok lélek légi, égi váza,
hús, hű utitárs, nincs gyilkos áramlása.*

*Surran, sziszeg,
földneheze lemarad gyorsan.
Csitt, szívem, csitt!
Hagyd el, mi csak csont s eszme volt.*

Lopott lovak

Német regény- és drámaíró (1894–1959). Írásművészetére az expresszionizmus nyomta rá marandóan bélyegét.

Amikor először láttam őt, a lótolvaj Anker Oyjét, ellenszenvesnek és siralmasnak találtam. Roppant vadászfegyver a vállán, úgy járt-kelt Vangen-szerte két másik férfi kíséretében, fegyverben azok is — s két ujjá közt szorongatta a zsákmányt, egy kicsi mókust. — Nyurga férfi volt, csupa csont, deszkekemény izomzat. Tapadó veres haja izzadságtól, állati trágyától zsírosan nehéz és piszkos volt. Szakálla sörtéi, halovány rózsaszín, sárga és barna vegyes, mint apró nyársak, úgy ültek vattás bőrén, s tőlük volt, hogy nem lehetett egyhamar fölismerni bőre színét: a fehérséget. Az arcon olvasnivaló semmi. Üres volt. Semmi kifejezés, elmondhatatlan. Csupán a kezdődő öregség ejtett el ott néhány fejszecsapást.

Ha a vangen piactéren forgolódott, elmesélte mindenkinek, aki hallani akarta: hálából vette nőül háza asszonyát. És sejtetni engedte, hogy hegyes-begyés fickó volt valaha. Szemrevaló, csakugyan. Eldurvult időközben, megcsontosodott, kiredvesedett a tenyere. Arról hallgatott, ő mit nyert, amikor azt hajtogatta, mit nyert az asszony. Ez nehezeére esett. Erről megfélemedezett. Kicsinység volt, mindennapi dolog. Egy kipendült lány, fekete hajú. Sima és feszes bőr igazi tömege. Erre nem akadt szó, vesztegetnivaló. Csinos volt, ő meg házhoz, udvarhoz jutott, a koldus. Szokványos szerencse csak, ha meggondoljuk. Úgy beszélt, mintha tegnap lett volna az esküvő. Vagy egy hete. Kiszorította az esztendőket. Pihent magában. Nem bírta megkarcolni emberfia, nem bírta megváltoztatni esemény. Nem volt babonás. Istennel nem találkozott. Kópótt a pokolra amúgy is. Meg nem rettent. Szél volt a szél. És a fjord egy lyuk, tele vízzel. S ha dörömböltek a hegyek, az görgeteg volt, vagy hó volt, vagy földrengés. Vagy egy tehén, amelyik elzuhant. Amikor megfulladt valaki, az síri halott volt, cserzetlen írha vagy ilyesmi. És szíves-örömet végignézte volna közönyében, hogyan zabálják föl a másikat a halak.

Saját arca fölött nem volt hatalma. Rajta kívül volt az. Részvétel nélkül. Félelmet ébresztett a szépségnek s gyűlöletesnek egyforma, megalapozatlan hiányával. Egy ízben úgy tűnt nekem, mintha összehorpadt volna, mélyen behasítva a száj. Kiszélesedve, homlokában két gyúrt redő vájata. A fülkagylók önálló lényekhez hasonlítottak, csupa fortély és fehérség. Vigyorgott. De a fogadó rácsa között kibuggyant száján a gyomor belseje. Tüzes borszeszt ivott vagy koksziporos gyenge sört.

Őt nem aggasztotta a hanyatlás. Tulajdon hanyatlása a legkevésbé. Nem tehetett róla, hogy az emberiség esztendei körös-körül ezrével heverték. Nem támadt ketyele: életfelfogását, a sajátját, helyesnek ítélte. Jövője kerek volt, még a csontjaiban is muzsi-

ka lesz, ha majd gördülnek lefele a sírgödörbe. Minthogy nem volt babonás, nem törődött a földmélyi tündérekkel. Nyomtatásban egyetlen sort sem olvasott. Templomba nem járt. Senkit nem hallgatott végig. Megbánást nem tanúsított. Semmi jobbítanivalót nem talált magán. Saját életének kibontásához ilyenformán egyforma kellemes volt a nappal, az éjjel. Napon aludt, holdnál dolgozott. Azonban csak félig-meddig, visszafogottan dolgozott. Terhet és keservet, a gürcöléssel járó folytonos harcot az asszonyra rótt. Olyan kellemesen rendezte be hát az életét, amint csak lehetett. Hogy a kellemesség nem tökéletes volt, azt gyanította persze. Ha átügetett a falun s a nyomorúságos kunyhókra pillantott a külső utakon, csak megerősödött abban a hitében, hogy szerencsés volt az élete. — A korhadt fapalánkokon gomolygott fölfele az állati trágya barna pácleve. Körben gyermekek ácsorogtak, tekintetük fehér. (Az övé is fehér volt. Ez azonban nem az erő hiányára vallott, ez erőpocséklásának, házasság és italozás gyönyörei iránti gyanútlan, harsány odaadásának bizonyítéka volt.) Alacsony ajtó. Felnőtteknek meg kellett görbedniük. Valaki betegen feküdt egy priccsen. Az ember, köhécselve, tágra nyílt szemmel, reszkető kezekkel. Vagy az asszony, akinek már nem volt alakja. — Sigurd és Adrian és Anna meghaltak az utóbbi télen. Ő maga olyan szobában született, amelyik ilyen alattomosan emészti el az embereket. Szegénység, nem óvott tőle semmilyen imádkozás. Amint ezt megtapasztalta. Lerészegedni, az már jobb volt. Bebizonyosodott ez idő előtt. Egy hordónyi sóshering, a kevés nagy lisztes krumpli, mely sarjadt valahol, elegendő táplálék kellett legyen egy hosszú télen át az egész családnak. Legfeljebb még egy nyirkosan bűzölgő kecskének pár csöpp teje. — A levegőre gondolt benn a lyukakban. Nem cseperedhetett föl ott olyan fickó, amilyen ő volt. Meg lehet érteni. A szerencsének kellett a hóna alá nyúlnia.

És zabáló sorsosait, kiküszöbölte a testvéreit — csak a bátyja maradt. Amikor még két ifjabb vetélytársa is harapott a mindennapi kenyérből, őutána megszületvén gyors egymásutánban, sóványságtól zörögtek a csontjai. És a fölserdülés meghívította a vért. Nos, betelerelte a kicsiny emberi állatokat a halál. Anker Oyje megtanulta azt is, hogy segítsen magán, töltekezzen nyáron télire. Megtanult koldulni, idegen ajtóknál fölcsipegetni. Zabálni, amit épp talál az ember. Sajthéjat, szalonnát. Némely idegen konyhában álldogál olykor egy-egy tejeles köcsög. Őrizetlen. Anker Oyje keresztülverekedte magát. Mihelyt elérte azt a kort, hogy elláthatta a gyanútlan vagy buja lányokat, pompás idő köszöntött rá. Abban is volt mit tanulnia. A vesződség nem volt mindig csekély. Hány s hány éjszakát töltött el álommal a kopár sziken! Gömbhéj terület, csupa csillag, sötétedéskor a felvidékre. Ha behunyta szemét az ember, visszamaradt a gömbből valami az agyban. — A helybéli kunyhókban mégis kellemes volt tartózkodni. A priccsek

miatt, a takaróik miatt. A tűz, tej, szárított hús, a lepénykenyér miatt. A lányok miatt. Adni és venni, ettől lett széles, erős, cserzett, verhetetlen. Használható a csökkent létezésben. Nem fürdött tejben-vajban. Csak morzsákat kapott. Keserűen megszolgált morzsákat, pontosabban. Majd finnyás fickó vált belőle. Egy ízben telegyömösözték a száját. Megtelt akkor bendője utolsó szeglete is. Amikor megházasodott. Elbágyaszthatta volna a meglepetés. Ó, megtanulta a korhelykedést, mielőtt ráébredt, hogy a szerencsében is lehet valami állandóság, ha kiválasztott az ember.

Egyik vasárnap Flaamba csónakáztak. Fiúk és lányok. (A gyönyört akkor még nem fújtotta meg az áhítatosság.) Flaamban duhaj lakoma kezdődött. Reszkettek a lányok, nehogy verekedés törjön ki. Titokban elcsenték a fiúk törkéseit. Hazakíváncsoztak. Toporzékolni kezdtek, elpityeredtek. A csónokok felé ráncigálták a fiúkat. Belelökték. Maguk cihelődtek az evezőnek. Durcásan cseregettek, csobogtak. Lomhán settengtek a csónokok a part mentén. Akkor történt, hogy az esztelen ifjú Anker Oyje fölállt a csónokban. Nehéz felsőteste imbolygott a gyöngye lábakon. Fitogtatni akarta az erejét. (Nekem úgy mondták, csak vizelni akart.) Megtántorodott. Combjai a csónak peremének ütődtek, majdnem fölborult a jármű. Ő meg süllyedt-süllyedt a vízben, mint egy kődarab. Megint fölbukkant a csónak pereménél. És a sötét hajú lány, aki szerető nélkül jött a kirándulásra, csak barátnöje kíséretében, akit ő s mind egytől egyig hidegen hagyott, aki nem izgáskodott és nem szomorkodott, ez a lány kinyújtotta a kezét, és hosszú-hosszú veres üstökénél megragadta a férfit. Ahhoz eléggé irgalmatlan volt, hogy mást se tegyen jó darab ideig. A többiek eveztek. És a sötét hajú üstökénél fogva tartotta a részeget. Az meg sodródott a vízben a csónak mellett. A férfi nem józanodott ki. Meg se moccant. Miután lanyhult az általános izgalom, a lányok nagy üggyel-bajjal fölráncigálták Oyjét a csónakba. Aztán hagyták, feküdjön, ahogy fekszik. Ezen a napon más nem történt. Megérkeztek. A fiúk szárazra vergődtek. A lányok partra vonták a járműveket. Undorodtak. A csuromvíz Oyje egy fészerbe kecmertett. (Mint a legtöbb fiú ebben a korban, nem tudott úszni.) Másnap tudta meg a kelepce és a mentés történetét. Jó. Talán megfontolt belőle ezt-azt. Véletlenül találkozott a fekete hajú lánnyal. Megszólította. Friss volt a fiú. Tekintete sima. Azt mondta: „El akarok venni.” A lány nem válaszolt. Esetlen volt Oyje, kontár. Egy csekély ember. Még korhely is. A nő két tanyát hozott a házasságba. Tizenhat tehenet és borjút, egy falka birkát és két lovat. Egy hét múlva ismét találkoztak. Oyje újból megszólította. Úgy tűnt, megérett. Kibontotta csupasz mellét, mert forróság volt. Azt mondta: „El akarok venni.” A lány nem válaszolt. Mégis megtorpant. Elég közel voltak egymáshoz és nem moccantak. Végül Oyje hozzáfűzte még: „Nem ittam. Vége a dáridónak.” „Tudom”, felelt a lány. Azután odébbállt.

De erősen unszolta nagybátyját, aki a gyámja volt, hogy egyezzen bele ebbe a frigybe. A gyám rengeteg kifogást emelt. Mégis hagyta megfőzni magát. Előnyöket szimatolt a dologban, magának is. Talán nyer egy tanyát, netán kettőt is — ha felsülne a frigy. Nem gondolt csalásra. Csupán eshetőségeket mérlegelt. A lány házassági ígéretet tett a fiúnak. Nem érintkeztek sötétben. A nő ellátta pénzzel, ruházkodjék föl. És hozza rendbe az életét. Az esküvőn Oyje kivonult arra a tanyára, amelyiket kiválasztotta a kettő közül. Csak ettől a naptól fogva hívta Oyjének magát, a tanya után. Előtte Vangennak szólították. A másik tanyát, amelyik messze künn az Underdalban feküdt, a nagybácsi bérelte. Hogy el tudta látni baját egy asszonynak, azt mások már megtapasztalták. Hogy hűséget tartott, huzamosan, azt egyedül ez a nő aratta. Míg a nő azt gondolta, hogy el kell mennie, Oyjének úgy tűnt, csak pereméig ér el a gyönyörnek. Ismételte magát. Előrelépni, ehhez nem voltak meg a kulcsai. Az árnyalatokhoz semmit nem értett. Csekély és szakadékony volt a boldogsága, pontosabban. Nem, noha szebbet nem is kívánhatott volna magának. Sekélyes volt és üres. A sorsa volt ez. Apró-cseprő hozadék: kár érte fáradozni. Kár föltápászkodni reggelente. Kár felöltözködni. Ezért nyitotta ki a száját! És evett és ivott és kiszívta az ételeket, mint fának gyökere a talajt: hogy fölkészüljön kicsi, jelentéktelen sikerre! Süket létezésre botor fejjel!

Egy kadáverral, aki fabatkát sem ér. Pontosabban. Nem akarózott kifele az ágyból. Kérleljen, dohogjon és hóbörögjön az asszony. Dolgozzon a világon, aki akar, akinek kell. Ő nem akart, neki nem kellett. — Nem illant el rögtön minden életelixír. Amikor szél járt az orra körül, és egy felhő vagy köd nyirkos gomolya bálákban fehéren hömpölygött lefele a hegyoldalon, pezsdülő hús vizet buborogva, akkor igen fölerősödtek olyan sejtelmiei, hogy ő egy elégtelen boldogság foglya: beteg állathoz hasonlított, akinek nincsen orvosa. Kiközösítették. Amikor egy kisült vagy rozsdavörösre aszott kőszálra guggolt, azt mondta magában: „Ott lent van a fjord. Ott fönt feketefenyők vannak.” — Fölmérte a nyolcszáz méter magas hegygerincet a két sarkpont között: azokat már nem láthatta. Ami fehéren átláthatatlan, azt látta. Ami nyirkoshűvös, ingatag, veszélyes. Ő középen volt. A tanyáján. Vagy közelebb a fjordhoz. Vagy közelebb a fenyőkhöz. Mikor hogy. Mindenesetre a gőznek és nyiroknak ebben a terében egyedül volt, hontalanul. Őreá vonatkozott a rettenet. Víz csurgott róla. Moccanni sem volt kedve. Le Vangenba vagy a tanyája felé. A fenyőkhöz. Vagy a tehenekhez. Fűves bozóthoz. S még ősz is volt. Vagy ez a buja tavasz. Mindenesetre egy jelentékeny évszak. A Nap is közrejátszott. A vízpára csak egy részecske volt. Ezt nem bírta kifejezni. Még érezni se bírta igazán. Esni, esni: csak ezt az üres szenvedélyt érezte, ezt érzi minden kődarab is. Bágyasztotta. A korlátozások sötétjén kiterébélyesedtek a dolgok

mértékei. Úgy érezte, óriások ostromolják. Fekete fatörzsek voltak az óriások árnai. Semmi fenyegetés. Csak a lélegzet lesz terhe-
sebb. — Pillanatok múlnak. A felhők adtak esőt. A köd párállt.
Azonosultak magukkal a fák. Kopaszon vagy lombosan, megnőtt
ágakkal. A férfi bőrig ázott. A vizek kövek rovátkáiból, fák
gyökérzetéből csorogtak. Kedélytelen bugyborékolás és csergés
fönn és lenn és jobbra és balra. Így esett a lustaság bűnébe. Min-
dig is tapasztalta a karmait. De el tudta titkolni. Míg, hajjsi, ágy-
ba inalhatott, oltalmába annak, aki megmentette, éjjel vagy nap-
pal, addig ellenállt a démonnak legalább a belsősegeivel. — Egy
parasztasszony nem pattanhat kénye-kedvére tűzhely mellől,
istállóból, kert alól, mezőről egy naplopó füttyére, szín ag-
gálytalanul. Talán az asszony is látta, Oyje mennyire arctalan
volt, levedlett minden álcát. Romlott, velejéig.

Akkor, néhány nap múltán, fordult a férfi hangulata. Minden
áldott nap lekutyagolt a faluba. Vedelni kezdett, megint, pálinkát
vedelni. Ha ivott, megszelídült, ernyedtt, kezes bárány. Mihelyt
vékonyodott a készpénz, s a szolgál, akit fölfogadtak, sarkon for-
dult, mihelyt soványodtak az étkezéseik, mihelyt megneszelte,
hogy az asszony — érte való félelmének közepette — undorodik
tőle, dührohamokra ragadtatta magát. Ütlegelte az asszonyt.
Pénzt csikart magának, hogy folytathassa bűnös szenvedélyét. —
Megszületett a gyermek. Oyje ellágyult. Megint kisiklott a fésület-
len fájdalomba.

Elérkezett a nap, a nagybácsi egyszer csak bejelentette: az
underdali tanya ezennel el van zálogosítva. Akkor megszigorod-
zott az asszony. Mondta a korhelynek, elég, hogy egy tanyát
elpengetett. A másikat megvédi a garázdálkodásaitól. Attól fogva
a nyugovás ideje köszöntött a férfire, a szokvány élet, halál előtti
kegyelmi idő. Egy kagyló létezése, melyet a víz hulladéka táplál.
S a hullongó anyagok, az algák, azoknak se vége, se hossza.

Oyje sajátos létformája lassan bontakozott. A tevés vagy mu-
lasztás kéjes egyszeregye. Semmi barát. Semmi szerető. Sem ke-
serv, sem reménykedés. Egészség, unalom. S nem érzékelni mind-
ebből mégsem semmi mást, csak egy mondhatatlan, kifejezéstelen
látszatot. Kódorogni hegyen-völgyön, csak elmorzsolni a napokat.
Egy-egy birkát lőtt alkalmasint, minthogy lusta volt kiböjtölni
más vadakat. Került hát hús odahaza. Oyje hasznót hajtott.

Hatvan kilométer a Mörkedal. Hatvan kilométernyi gránit-
tömb, föl-le, kanyar kanyar hátán, nem csekélység leróni cikk-
cakkban. Ilyet senki emberfia nem tesz. Ő nekivágott. Kötőféken
vezetett egy lovat. A hegyeken át. Utak, arra a madár se jár. Az ő
saját útjai. Ez jelentett neki valamit. Azonkívül: nem untatta a ló.
Meleg irha. És, egy nem alantas kreatúra összes tartozéka rajta.
Átment a hegyeken. Elárusította az állatot Laerdalban. Visszaku-
tyagolt. Pénzre tett szert. Elért valamit. Széles jókedvre kereke-
dett. Nem saját lova volt. Vérszemet kapott. A roppant állatok a

hegyekben nem voltak tőle biztonságban. Milyen könnyen le tudott rogni egy ló. Vagy egy birka. A tehenek védtelenek. — Szerencsétlen flótás, a bátyja, sokesztendei gürölés árán elérte, hogy tartani bír egy apró lovat. Az idegeneknek, ha föl akartak kapaszkodni a völgyből. Anker Oyje eladta a bátyja, Svaerre Vangens lovát. Fény derült rá. Testestül-lelkestül romokban hevert, hosszasan gyűjtögette a gyanú jeleit a báty. Majd vádat emelt. Ügyiratot nyitott a bíró. Az ügygel foglalkozott a ting. A tolvajnak meg kellett jelennie Urriandban az egybegyűlt főuraságok színe előtt. Pénzt kellett adnia egy szakértő ügyvédnek. Tagadott. Vigyorgott. Oly tökéletlenül nyilatkozott, amint csak lehet. Kicsinyítette az ügyet. Így szólt a magas bírósághoz, miközben ujjával az égre bökött:

„Látod, a tanya odafönt fekszik. És a ló a tanyán volt. És a ló az én abrakomat zabálta.” S előszámlálta, mibe került az abrak. S ő csak a hitványabbik lovat adta el. A derekabbat megtartotta a fivérnek. S emez még ott áll a tanyán. S a fivérnek csak el kell hoznia. De a fivér egy fajankó. A szakértő jogász kerekperccel kijelentette, hogy egyáltalán nem lopásról van szó. Legföljebb félreérthetően vagy elégtelenül kikötött cseréről. — Végül az elnök megkérdezte a testvért, egyetértene-e a nyilvánvalóan még meglévő lónak a kiszolgáltatásával. Az bólintott. A szakértő jogász fölmentést eszközölt.

Oyje úgy találta, hogy ebben a dologban nagyszerűen helytállt. Tőle soha nem kap lovat a testvér. Pipogya szegény, még az abrakolás költségeit sem bírná előteremteni. S ha összekuporgatná is a pénzt, átejtenék. Oyje büszke volt újonnan felfedezett tehetségére. Szomjúhozott együgyű ravaszságának sikereire. Színlelt ártatlanságát fürgetegesnek vélte.

Egy szép napon a bíróság, újabb lótolvajlás miatt, néhány hónap börtönre ítélte. Együgyű köpönyegben való irgése-forgása nem segített. Vigyora megkövült. Valami szörnyűség böködött ki benne. Nem ám, hogy egy kis börtön megártott volna neki. Hirtelen asszonyra, gyerekekre gondolt. A tanyára a hegyek közt. A meleg barna szobára. Jósággra, földre. A kellemesre, ami minden napossá vált számára. Tumultus ágaskodott föl benne. Nyomatékosan szólt. Azt nyilatkozta, a bíróság fontolja meg, de kétszer, az ítéletet. Nem fogadná el a büntetést. Otthagyják páran a fogukat. A tanya a hegyekben fekszik. Egy nő meg egy gyermek nem tudná egyedül lebírni a telet. Nyáron a szántást, aratást. Nincs az egész határban markos legény segíteni. — A szakértő jogász beavatkozott. Kényszerítő szükségállapot esetén egyesztendei börtönbüntetésig nyugszik a szabadságvesztés büntetés, mindegy, kiszabtak-e próbaidőt vagy sem.

Szabadról maradt. Kedveztek neki a paragrafusok. Eszten-dők múlva megismétlődött a bűneset. Megint elítélték. Megint szabadról maradt. Megértette, nem üthet agyon senkit. Nem

gyújtogathat házakat. Nem rabolhat az utcán. A törvénynek csak kicsinyke hézagai voltak. Csak nagyfokú óvatosság és tartózkodás révén lehetett keresztülbújni. Megelégedett azzal, hogy idegeket kalauzolja a hegyekben. Egy angolnak, akit rénszarvasvadászatra kísért, a puskáját csórta el. Kirabolta, majd kereket oldott. Az angol nem várhatott rá, míg megindul a pör. Még azt se gyanította, kivel van dolga. — Oyje felismerte, legföljebb egy szokvány kis szerencse juthat ki neki, csip-csup kópéságok. Valami szörnyőség bökődött ki benne. Töprengett, hogy s mint ronthatna be büntetlenül a világrend kerítése mögé. De agya gyöngécske volt, meddőség maga. A kalandok gyönyörét fölemésztette a rengeteg nappal, a rengeteg éjszaka. Már sandított rá a legtöbb ember.

Nehéz fölfogni, miért tűrte az asszony a férfit. De tűrte. Igaz, csak hébe-hóba látott más fickót, mint ezt az egyet. Magasan fönt a hegyen feküdt a tanya. Semmi út oda. Kisugárzott valami a férfiból, ami fölcsigázta és kielégítette. A kívánásnak és rettegésnek ezt a hullámszámát Oyje újra meg újra elboronálta. Majd olyan vágytalanság ülededett rá, amilyen csak magányosan nyugvó helyek lakóit tudja megtámadni, minthogy nekik, úgy tűnik — mihelyt lemúlt róluk a nyomasztó kín — nincsen sorsuk. Elfelejtik az embertársak halmazát, ha hallottak is harangozni róluk valaha. Messze, messze van a véletlen. Üres határ a szomszédság. S egy gyermeke is volt, egy fiú, a dúvadtól. Meddő maradt az első szülés után. Nem beteg vagy torzulástól megbélyegzett. Csak mintha pecsét véglegesítené. Majdnem megbolondult a gyermeke iránti szeretettől. A kicsi gyönyörű volt, mint egy falevél, egészséges, mint a patak kvarc kavicsa. Az apja alakját lehetett sejteni a terebélyes testben. Noha szeme nem nedves égi kék, hanem súlyos tus-feketeség volt. Szóval más volt, anyjára ütött. Az nem bánt meg semmit. Ezt a kavargó és rendetlen szeretetet érezte csupán, aminek híján semmi nem volna a világon úgy, ahogyan érzi egy tüskéspikó, egy pók, egy tehén, egy kanca — a legédesebb, leggyönyörűbb fiú iránti szeretetet. A legtarkább térdharisnyákat kötötte neki. Nedves ajka csókjaival takarta be a gyermek arcát. Megízlelte a parányi puha száját és a hernyópillés szemeket, és a gyűrött porcos fülcimpákat, és a kissé ragacos, tág lyukacsú széles orrot. Kiment az istállóba, hogy megfejje a teheneket. Szagolta az állatok melegét és trágyáját és irháját és lélegzetét. Leguggolt, fejét a szarvasmarhák szegyébe fúrta, fejt. Dudorászni kezdett.

Fölkötötte magát, amikor a fiú kipendült, s úgy horkant, mint egy ifjú csődör. Az anya szeretete már kívül rekedt a természetben. — Fia olyan félnék volt, mint egy vadállat. Ahogy pillant, sem elfelejtetni, sem titkát megfejteni nem bírom. Idegenszerű vád. És meghökkenés, hogy létezik szomorúság, a sajátunk. — Tudom, van egy bezárt világi rend, csöndben és képtelenül.

Báthori Csaba fordítása

Plafon és padló

T. D.-nek

*E mennyezet plafon,
létem felső határa,
eddig nyújthatom,
tovább, tudom, hiába.
S még így sem érem el,
csupán létrára állva,
ha néha fölemel
magához, fölhev árnya.*

*De légynek sétatér,
s póknak e mennyezet menny,
habár örök veszély
is, míg egymásra lesnek —
ha látnak engemet,
hogy hat körül csak egyet
járok falat, ötöt
soha, tán kinevetnek.*

*S ha szomszéd, fönt lakó
is félreért, míg kört ró,
míg fölöttem tapos:
mit bánom én, az is jó!
Nem hibáztathatom,
ha néki fönt az omló,
az ábrándos plafon
a föld, a biztos padló.*

*E folytonos zavart
én néki megbocsátom,
hisz tévedése tart
engem is a világon:
a lenti mennyezet.
Mióta utam járom,
előbb, mint mennyemet,
földem én sem találom.*

Expedíció

P. J.-nak

Ismerjük mi is a Côte d'Azurt.
Az Aranypartot. A csillogó homokfövenyt.
A napsütötte, izzó combokat.
De más idő ez itt.
Keselyűk vijjogása
kottázza lépteink.
Közönséges lépéseinket
ezen a baromi kapaszkodón.
Itt csak az északi szél fúj,
vagy a déli szél fúj,
és elkapja sóhajunk.
Innen tovább már
poggyászt nem viszünk.
Csak önmagunkat érdemes.
Ajánlatos.
Csak önmagunkban bízhatunk.
Lépést lépés után,
szívósan, akár a málhás állatok!
Föl, amíg lehet. (Vagy le, ha muszáj.)
Ahol már meg is állhatunk.
Jutalmunk ez legyen.
A megtett út irgalma izmainkban.
Az utolsó lépés kegyelme.
A végső támolygás extázisa.
Ama kétes csúcson (vagy sziklamélyben)
a biblikus, iszonyú szép idő.

ELMER ISTVÁN

Bánk Józseffel

A szövegben a „Vatikán” kifejezés tágabb értelemben az Apostoli Szentszéket jelenti. A diplomáciai testület tagjai sem a Vatikánhoz, hanem az Apostoli Szentszékhez vannak akreditálva.

Érsek úr, Ön közvetlen részese volt a történéseknek: az 1964. szeptember 15-i bejelentéssel egyidejűleg hozták nyilvánosságra az újonnan kinevezett püspökök személyét, köztiük érsek úr nevét. Mikor kezdődött az 1964-hez vezető folyamat?

XII. Piuszról közismert volt határozott szembenállása a kommunizmussal. Az ő pápasága idején hogyan alakult az említett irányzatok befolyása?

1964 a legújabb kori magyar, de talán megkockáztathatom, az egyetemes egyháztörténetben is jelentős dátum. Ekkor, a magyar—vatikáni részleges megállapodással vette kezdetét a Vatikán keleti politikája, amely a kommunista országok közül elsőként Magyarországon teremtette meg a modus vivendit, az életben maradás lehetőségét, amit azonban egyesek már akkoriban modus moriendinek, a meghalás lehetőségének neveztek. Ma is különbözőképpen ítélik meg az eseményt. Némely értékelések az egyház hátrózottabb, ellenálló részének, a Mindszenty-vonalnak a föladását látják ebben, amelynek talán következménye lett később Mindszenty bíboros eltávozása az országból, majd felmentése az esztergomi prímási székéből.

Az 1964-es események, a vatikáni—magyar részleges megállapodás megértéséhez vissza kell utalnunk az állam és az egyház között 1950. augusztus 30-án aláírt megállapodásra. Ugyanennek a hónapnak első napján tartotta alakuló ülését a Pázmány Péter Tudományegyetem dísztermében, mintegy háromszáz pap részvételével — egyetlen püspök sem volt jelen — a békepapi mozgalom. Ekkor kezdődött a klérus megosztása: reakciósokra és a hatalommal együttműködőkre.

A Vatikán kezdettől fogva kereste a modus vivendit, s mindig többirányú politikát folytatott, hiszen az egész világ szempontjaira figyelemmel kellett lennie. Ebből arra lehet következtetni, hogy Kelet-Európával kapcsolatban két irányzat alakult ki: az egyik a kemény vonal, a másik pedig a szelídebb, az alkalmazkodásra inkább hajló. Ennek az az értelme, hogy bármiként alakuljanak is az események, föl legyenek készülve rá.

XII. Piusz pápáról közismert: igen élesen elítélte az 1956-os magyarországi népfölkelés leverését. A kemény vonalnak — úgy tűnik — Tardini helyettes államtitkár volt a képviselője. Amikor Mailone bíboros államtitkár elhunyt, a pápa nem töltötte be az államtitkári széket, hanem Tardini és Giovanni Battista Montini (a későbbi VI. Pál pápa) helyettes államtitkárként (substitutus) működtek. Montini helyettes államtitkár felfogására — a hírek szerint — a kompromisszumok, a modus vivendi keresése volt inkább jellemző. Az 1964-es részleges megállapodás az ő idejében született meg.

XII. Piusz 1958-ban bekövetkezett halála után XXIII. János pápa — az említett kifejezéssel élve — a szelídebb, a tárgyalásokra inkább hajló vonalat követte. Akkoriban úgy hírtett, ha a három

nagy — XXIII. János pápa, Nyikita Szergejevics Hruscsov és John Fitzgerald Kennedy — találkozik, az emberiség közelebb kerülhet a világbékéhez. Ennek jeleként — föltűnést is keltett — Hruscsov üdvözölte XXIII. János pápát nyolcvanadik születésnapján.

A hazai pártdokumentumokban is megjelenik a vatikáni politika irányváltása: „A Vatikán politikájában ténylegesen tapasztalható taktikai változás; hajlandó bizonyos tényleges engedményeket tenni politikai céljai elérése érdekében. Ezt, saját taktikáinkat illetően, hiba lenne figyelembe nem venni.” Az 1959. május 12-i politikai bizottsági határozatból.

A nemzetközi politikában a magyar kérdés hosszú ideig elszigetelte a Kádár-rezsimet. Közben XXIII. János pápa összehívta a II. Vatikáni zsinatot. Milyen hatással volt ez a hazai egyház helyzetére?

Ekkor már több mint tíz esztendeje nem tarthatott a magyar egyház közvetlen kapcsolatot a világegyházzal. 1962-ben, a zsinat megnyitásakor hogyan alakult az állam álláspontja?

Hogyan fogadták a magyar főpapokat az Örök Városban?

Mit lehet tudni a megbeszélések érdemi részéről?

XXIII. János pápát még a kommunisták is becsülték, törekvéseit el kellett ismerniük. 1961-ben adta ki nevezetes *Pacem in terris* című enciklikáját, amelyet minden jóakarátú emberhez intézett. XXIII. János pápa nem volt diplomata — hosszú ideig apostoli delegátusként működött Törökországban és a keleti szórványvidéken. (Az apostoli delegátus olyan országokban teljesít szolgálatot, amelyekkel a Vatikánnak nincs diplomáciai kapcsolata, így megbízatása kizárólag egyházi föladatakra szorítkozik.) Gaetano Ciccogniani közel huszonöt esztendőn keresztül ilyen minőségben működött az Egyesült Államokban. XXIII. János pápa trónra kerülésekor hívta vissza a vele azonos korú érseket, s nevezte ki bíboros államtitkárnak. Az ő és Montini helyettes államtitkár irányítása alatt indultak meg a magyarországi tárgyalások, amelyek azután a részleges megállapodáshoz vezettek.

1959. január 25-én, a Szent Pál-bazilikában XXIII. János pápa óriási föltűnést keltő bejelentéseket tett: meghirdette a II. Vatikáni zsinatot, az 1917-ben kihirdetett egyházi törvénykönyv (Codex Iuris Canonici) korszerűsítését, revízióját és a római egyházmegegyei zsinat összehívását.

Az egyetemes zsinatra a világ valamennyi püspöke, köztük a magyar főpásztorok is meghívást kaptak. Közel 2300 püspök jelent meg az egyetemes zsinaton. Politikai, diplomáciai szempontból igen feltűnő lett volna, ha Magyarországról senki nem jelenik meg.

A zsinat nyitó ülésén két magyar püspök és egy apostoli kormányzó jelenhetett meg. Grósz József, a püspöki kar elnöke 1961-ben elhunyt. Helyére — elsősorban koránál fogva — Hamvas Endre csanádi püspök került, hiszen egyik érseki szék sem volt betöltve. Mellette a kiutazók között találjuk Kovács Sándor szombathelyi püspököt és Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzót. A személyek kiválasztására bizonyára a körülmények gondos mérlegelése után kerülhetett sor.

A magyar küldöttséget a Vatikánban szívesen fogadták, mert első alkalommal nyílt lehetőség arra, hogy tájékozódjanak a magyarországi egyházi viszonyokról. Így a Vatikán minden szempontból igen jól tájékozódhatott az egyház magyarországi helyzetéről.

Közelebbiek nem ismeretesek az akkor lezajlott tárgyalásokról, a magyar főpásztorok később sem nyilatkoztak erről. Az állam óvatosságát mutatja, hogy az első alkalommal kiengedett három vezető után a következő, 1963-as ülésszakra már öt főpásztor utazhatott.

XXIII. János pápa személye és a zsinat nagyban hozzájárult az 1964-es magyar — vatikáni megállapodás létrejöttéhez. A nyilatkozat szövege ismert, de a mellékelt jegyzőkönyvet máig nem hozták nyilvánosságra. Mi volt az egyezmény tartalma és jelentősége?

1964. szeptember 15-én Budapesten írták alá a részleges megállapodást, illetve az ehhez csatolt jegyzőkönyvet. Vatikáni részről Agostino Casaroli prelátus, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Szent Kongregációjának helyettes titkára, magyar részről Prantner József, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke írta alá a megállapodást. Casaroli prelátus utalt arra, hogy harminckét oldalas — olasz és magyar nyelven készült — jegyzőkönyvet csatoltak a megállapodáshoz. Az egyik oldalon szerepeltek a Vatikán megállapításai, előterjesztései, a másik oldalon pedig az erre adott magyar válaszok. A terjedelemből következik, hogy nyilván számos téma szerepelt a tárgyalásokon. Három kérdésben sikerült meggyezésre jutni, s ezeket tartalmazza az ismert egyezmény.

Megállapodtak a püspöki kinevezések módjában. A Vatikán elfogadta, hogy a kinevezésekhez a magyar állam előzetes hozzájárulását adja. (Ehhez állami részről a jogi alapot az 1957/22-es törvényerejű rendelet biztosította; sajnálatos, hogy a részleges megállapodás után is — a Vatikán ismételt kérése ellenére — érvényben maradt.) A második pont az eskü letételének kérdése volt. Sokáig ugyanis vitatott volt, hogy a szocialista alkotmányra a püspökök és a papok tehetnek-e esküt. Megegyezés született abban, hogy a klérus tagjai letehetik az esküt, de azzal a hallgatóságos kitételrel: amint paphoz, amint püspökhöz illik (sicut decet sacerdotem). Mindaz, ami isteni vagy egyházi jogi kérdéseket érint, nem képezheti az eskü tárgyát.

A harmadik kérdés, amelyben egyezsége jutottak: a magyar állam visszakapta a római Pápai Magyar Intézetet. Ezzel megnyílt a lehetősége annak, hogy magyar papok hosszú idő után külföldön képezhessék tovább magukat. Az intézet első rektora Zemplén György akadémiai rektor volt. Az ösztöndíjasok két-három esztendő tölthettek Rómában, s ez idő alatt valamelyik pápai egyetemen megszerezték legalább a licenciátusi fokozatot.

Az egyezmény nyilvánosságra hozatalával egy időben bejelentették az új püspökök kinevezését is. Ön győri segédpüspök lett. A fordulat éve, tehát 1948 óta hogyan alakult a főpapi székek betöltése?

1951-ben Szabó Imrét esztergomi, Kisberk Imrét székesfehérvári, Bárd Jánost kalocsai segédpüspökké, Endrey Mihályt egri segédpüspökké, Winkler Józsefet 1959-ben — Belon Gellérettel egyidőben — szombathelyi segédpüspökké nevezték ki. A püspökszentelésre ez utóbbi esetben nem Egerben, hanem Budapesten, a ferencesek pesti templomában került sor. Endrey Mihály mint az Actio Catholica elnöke, továbbra is Budapesten lakott, s csak bér-málásra utazott le az egyházmegyébe. Az állam előzetes hozzájárulása nélkül került sor ezekre a szentelésekre.

Belon Gellért kinevezése jelentette az állam számára a tűréshatárt. Ekkor már nem hunytak szemet a tudtuk nélküli püspöki nevezések fölött. Rogács Ferenc pécsi püspök 1959-es hirtelen halála után a Vatikán Belon Gellértet táviratilag jelölte meg utódául. Belon Gellért apostoli kormányzóként az egyházmegye valóságos vezetője lett volna. Az Állami Egyházügyi Hivatal nem fogadta el

Belon Gellért kinevezését, s ezáltal a káptalan számára szabaddá vált az út a választásra. Cserháti Józsefet választották meg káptalani helynökké. Cserháti József új tisztségében sokat dolgozott: többek között ő állította helyre a csodálatos székesegyházat.

Milyen körülmények között értesült Ön püspöki kinevezéséről?

1964. szeptember első napjaiban Magyarországra érkezett Agostino Casaroli, erről azonban csak 15-én, az egyezmény bejelentésekor szerzett tudomást a közvélemény. 15-ét megelőzően üzenetet kaptam, hogy keressem föl Casaroli prelátust. Amikor egy budai villában találkoztunk, Agostino Casaroli közölte velem, hogy Győrbe, az idős Papp Kálmán püspök mellé kerülök segéd-püspöknek. A hír meglepett. Casaroli prelátusnak adott válaszomban igyekeztem elhárítani a kinevezést. A győri egyházmegegyében akkor nehéz helyzet uralkodott.

A Szentatya óhaja, hogy Ön kerüljön oda — mondotta tiltakozásomra Casaroli prelátus, majd befejezésül ezt a tanácsot adta: Bisogna essere prudente, ma fermo. Okosnak kell lenni és határozottnak. A későbbiekben is igyekeztem ehhez tartani magamat. Hasonló szellemű püspöki jelmondatot választottam: „Pie severus — graviter mitis.” Szelídséggel párosuló határozottság.

Kik voltak a további ki-nevezett főpásztorok?

Hamvas Endre csanádi püspök kalocsai érsek, Brezanóczy Pál egyri apostoli kormányzó, Ijjas József csanádi apostoli kormányzó, Cserháti József pécsi apostoli kormányzó, Winkler József, akit már korábban kinevezett a Vatikán, szombathelyi segédpüspök lett. Ekkor nyílt meg a zsinat harmadik ülészsaka, amelyre mindannyian Rómába utaztunk. (Hamvas püspök már az 1962-es kiutazás alkalmával szeretett volna kísérőként magával vinni, de elzárkóztam ettől, mert éppen akkor dolgoztam a *Kánoni jog* című munkám korrektúráján. A második ülészsakon, 1963-ban ismét fölkért, s nem tudtam kitérni kérése elől: titkáráként és tanácsadóként kiutaztam vele Rómába, és a levelezését intéztem. (Hamvas püspök régóta ismert, hiszen amikor fiatal aulista — udvari pap — voltam a primási irodában, ő volt az irodaigazgató.) Közben a Vatikáni Államtitkárságon kihallgatáson vettünk részt. Agostino Casaroli többször tárgyalt a magyar püspökökkel, és egy alkalommal nekem is módom volt találkozni vele. Ekkor fedtük föl kölcsönösen, hogy három évig együtt folytattuk tanulmányainkat az Apollinaris római jogi egyetemen.

A kinevezés után néhány nappal Rómába, a már ülésező zsinatra siettünk. A Szent Péter-bazilika előtt Jean Villot lyoni érsek, a zsinat egyik titkára nagy örömmel fogadott bennünket, s noha még nem voltunk fölszentelve, teljes joggal vehettünk részt a zsinaton. Október 28-án Budapesten, a zsúfolt Szent István-bazilikában került sor püspökké szentelésünkre, majd három nap múlva visszautaztunk Rómába. A szentelés előtti háromnapos lelkigyakorlatot a Domus Mariae-ban, az Actio Catholica épületében — ahol laktunk — a római angol kollégium akkori spirituális, a magyar jezsuita, Őrsy László tartotta.

Hogyan fogadta érsek úr a megbízatást?

Amikor legidősebb bátyámmal közöltem püspöki kinevezésemet, riadtan kérdezte: „Hogyan merted elfogadni?” Ezt válaszoltam: nem örülök neki, de nem félek tőle. Bízom a Jó Istenben, hogy megsegít.

Szüleim megélték püspökké szentelésemet. Brezanóczy Pál édesanyja is ott lehetett ezen a napon. Mielőtt Győrben elfoglaltam a helyemet, hazalátogattam. Édesapám kikísért az egyszerű falusi ház folyosóján. Búcsúzóul fölemelte az ujját, és így szólt hozzám: „Fiam, ne felejtsd el, hogy minden ember ember, és a báránykákat, akiket felülről bíztak rád, tisztességesen legeltesd.” Ez volt az útravaló pályamunkás édesapám részéről. Ennek szellemében törekedtem helytállni, ami bizony sokszor nehézséggel járt, de az intellemt mindvégig ott lebegett előttem.

Hogyan ítéli meg ma, érsek úr, a részleges megállapodást?

Olyan eseménynek tekintem, amely a magyar egyházat hozzásegítette a hierarchia fönmaradásához, a működőképesség megőrzéséhez. Agostino Casaroli érsek később, amikor találkozottunk, kifejtette: kockázatosnak vélte a megállapodást, de mégis szükségesnek tartotta a hierarchia, a püspöki kar fönmaradása érdekében, s abban bízott, hogy a terjedelmes jegyzőkönyvben felsorolt problémák (hitoktatás, szerzetesek kérdése stb.) később sorra megoldódnak. Ezért is nevezték részleges megállapodásnak; ugyanakkor kísérletnek tekintették a többi szocialista országgal folytatandó politikában. Ha megszűnik a hierarchia — s Casaroli érsek példának hozta az északi államokat —, szinte lehetetlen később újjáépíteni azt.

A szocialista országok közül a Vatikán először Magyarországgal kötött részleges megállapodást, s ezzel kezdetét vette egy keskeny híd kiépítése az örök Róma és a Magyar Népköztársaság között, a keleti politika, amelynek történelmi jelentőségét és eredményeit ma is különbözőképpen ítélik meg. Casaroli prelátus bízott abban, hogy a három pontban történő megállapodás után folytatódik az általuk fölvetett problémák megoldása, és a keskeny híd egyre szélesebb lesz. Ha nincs megállapodás, a magyar egyház továbbra is el lett volna zárva a külvilágtól, s magyar papok nem tanulhattak volna külföldön. Lékai László bíboros prímás kinevezésével (1976—1986) teljessé lett a magyar hierarchia. A kis lépések politikája nem volt eredménytelen. Ekkor létesült a XXIII. János szeretetotthon, a Hittudományi Akadémia mellett világiak részére a levelező tagozat, a Szent Gellért lelkigyakorlatos ház fölépítése Leányfalun, ahová az egész országból érkeznek férfiak és nők lelkigyakorlatra; 1980-ben a római Magyarok Nagymasszonya-kápolna a Szent Péter-bazilika altemplomában, ahol az összes magyar szent és boldog domborműve látható, s amelyet II. János Pál pápa szentelt föl a magyar püspöki kar jelenlétében. Az egyetlen megmaradt katolikus társulat, a Szent István Társulat egyre nagyobb példányszámban sok értékes könyvet adott ki, köztük a teljes Bibliát. A megállapodás után felváltva Budapesten és Rómában, évente rendszeres megbeszélést folytattak a Magyar Népköztársaság és a Vatikán megbízottjai.

Változattöredékek a barátságra

BÁRDOS LÁSZLÓ

Született 1955-ben
Budapesten. Költő, író,
műfordító. Az ELTE BTK
tanára. Legutóbbi írását
1993. 5. számunkban
közöltük.

Barátom fölfedi egy tulajdonságomat. Nevet ad neki, egy-két rövid, megközelítő mondattal jelöli meg, de a rögtönzött és odavetett fél, negyed meghatározás azonnal rátapad tárgyára, és ezzel az illeszkedéssel valójában nemcsak felszínre hozza, hanem meg is teremti. Ámulok telitalálatán. Töviről hegyire ismernie kellett engem, azaz látható, megnyilvánuló jelenlétemet ahhoz, hogy ezt a jelen nem lévőt ilyen tévedhetetlen irányérzékkel megtalálja. Sőt a „jelen nem lévő” nem is egyetlen tulajdonság a többi között, hanem alapvonás, eredendő, alkati diszpozíció, stigma vagy kiválasztottsági jel, mindenesetre életre szóló, és valamiféle befolyásolhatatlan erő. A szembeötlő, az attitűdben közvetlenül megjelenő szokások, manifesztációk ellenpontja: mély regiszterű, ostinato ellenszólám. Vagy inkább — a zenei fogalomhoz, a „makacssághoz” hívebben — támogató szólám. Olyan énemre, lényemre figyelmeztetett barátom, melyről nem tudtam, melyben nem bíztam, melyet nem is mertem volna sajátomnak érezni, de attól az estétől fogva, melyen meg- és fölszólította (mert van, és azért, hogy legyen), egy pillanatig sem tudnék élni nélküle. És tudása nélkül.

✱

Legjobb, ha a barátság spontánul alakul és fejlődik ki, mint a szerelem. Hogy ugyanúgy spontánul hagy-e alább, mint az utóbbi? — erről, valamint e szent, igaz és tökéletesen hamis összehasonlításról majd később... egy-két szót. A tulajdonságoknak olyan egységét, amelytől a baráti tekintet még egész alatti, fölötti, azaz egészen túli vonások és lényegek megismerésére indul, már eleve csak valamilyen boldog, tanácstalan, szinte együgyű céltalanság tárhatja föl. De mennyire kevés — különösen korunkban és városban — a céltalan kapcsolat! Még ritkább a figyelem, nem a vallató, a vizsgálótató, hanem az átadott figyelem. A figyelem, mely a meglévőn túlit, az irányt, a kibontakozást is megsejti, -látja. Az a — megint csak jórészt tudattalan — elhatározottság, mely azt üzeni a másoknak: jó, most ilyen vagy, no de holnap még más színeképet is mutathatsz.

✱

Örökös antinómiák! De hiszen éppen arról ismerszik meg az igazi barát, hogy társát hangtalanul is folyamatosságra, önmagához való hűségre inti. A személyiség konzisztenciáján és kontinuitásán jóval erősebben őrökdi, mint a szerelem, melyet inkább a fordulatok, meglepetések táplálnak. Regénytörténetek épülnek arra, hogyan hisznek egymásban barátok, majd hogyan csalódnak. Ez a fajta csalódás egyébként fájdalmasabb és sajnos, megfellebbezhetetlenebb, mint akár a szülő-gyermeké, akár a szerelmi (szerető) társé. Az utóbbi kapcsolatokban ugyanis a biológiai, az ösztöni kötöttség elnyomhatja az erkölcsi éberséget; az igazi barátságban viszont a moralitás a valódi közege. Kényes szerkezetek a barátságok. A mindenkori és kívánatos oldottság mélyén, „hátában” örökös készenlét, figyelmeztetés rejlik: maradj ilyen! Többnyire azonban nem maradunk ilyenek: *olyanok* leszünk, vagy legalábbis másmilyenek. Ha csak az egyik fél mozdul ki helyéből, a másik ezt valahogy kénytelen tudomására hozni; ha mindketten (végül is ez a leggyakoribb), akkor elkezdi lazulni a kapcsolat. De nehéz órák várnak arra, aki alatta maradt a közös, kettős követelményrendszernek: ha belátja, megéri, mi történt, hogy a másiknak már örökre igaza lesz vele szemben, még ha nem él is vissza igazával, akkor jóvátehetetlen veszteséggel (és önváddal) viaskodhat. Nessus inge tapad az emberre, egy *átfogó* emlék: olyan-nak látott valaki, amilyen legjobb képességeim és legtisztább erkölcsiségem szerint voltam, tehát egységnek; és már tudomásul is vette, hogy egy-két alkatrészem kihullott, tartószervezetem meglazult. De hiszen azt úgy nem lehetett, az nem maradhattam az! — kiáltanánk föl, szembefordulva a másikban önmagunkkal, mint Karinthy *felnőtt* embere. Az eredmény azonban kikezdzhetetlen valóság: csillagórámon túl vagyok, a másik ezt *folyamatában* látta, észrevette.

*

A barátság időnkénti vigasza: néhány alkotóelem kieshet, áthelyeződhet, az egész (az alak, a Gestalt) azért még érintetlen. Néha csupán én hiszem azt, hogy az *egésznek* vége, barátom viszont emlékszik is rám, meg mostani készségeimből jövőmre is következtetni tud. Kiejt egy mondatot, amelytől jobban leszek.

*

S mindeközben ügyelni arra — de nem túlságosan éberen, szántsándékkal —, hogy ne legyünk bírái egymásnak! Se bírái, se oktatói. Lehet, sőt valószínű, sőt üdvös, hogy jó néhány-szor már előre tudjuk, barátunk egyik-másik vallomása, elbeszélése közben mikor kezd el halmozni bizonyos módosítószókat, mikor idézi majd kedvenc mondatát egy drámai költeményből, mikor nyúl kényszeresen, időnyerés céljából az asztalon levő pohárhoz,

mikor simítja hátra haját a jobb füléről. Nagy a kísértés ilyenkor, hogy bölcsebbnek higgyük magunkat nála; pedig csak tanúk, megfigyelők vagyunk. Csak a pozíciónk helyez föléje, kívüle. Ilyenkor csodálatos kettős könyvelés, kétszínűség, két szín alatti-ság folyhat le: orvosnak kell lennünk és betegtársnak, csalhatatlan értelmezőnek és megátalkodott cinkosnak bajában. Magunkról megfeledkezve. Csakhogy közben persze teljes magunk, egész múltunk mozgásban és mozgósítva van: csak épp nem rólunk van szó. Az ilyesmi megtörténhet kétszer, háromszor, tízszer időközönként vagy egymás után; hiszen a jó barát sokszor természetesnek érzi, hogy a másik szemérmetlenül *használja*. Állandóan nem szabad így történnie: az már valami más. Akkor már nem a helyzet, a baj, a krízis követeli meg az egyoldalúságot — mindkettőjüktől, hanem valamelyik fél — a másiktól: ebbe azután szépen bele is szokik. Az ilyen csomót oldani kell.

Akadnak olyan barátságok, melyekben az egyik fél, a kezdeti kölcsönösség után, már inkább megrögzötten *csak* hallgatja és *csak* eligazítja a másikat — mintegy fedezékből beszél. Hans-Georg Gadamer ezt — az ilyesmit — úgy jellemzi, hogy az illető „kirefektálja magát” a kapcsolatból. A valódi, mindkét felet gyarapító férfi-nő kapcsolatot is lehetetlenné teszi ez a fajta rangkülönbség. Ilyenkor nem párbeszéd folyik, nem a *pár* beszél, hanem csak az egyik beszél, a másik tud. Rövidebb-hosszabb ideig segíthet, erőt adhat ez az aszimmetrikus kapcsolati modell, különösen akkor és addig, amikor és ameddig az egyik fél fiatalabb, kiforrotlanabb, önmagát illetően is tájékozatlanabb a másiknál. Ilyenkor talán még zavarná is az övéhez fogható megnyílás a másik oldalról, hiszen aláásná példa- és mintakereső bizalmát. Ez a tekintélybe vett bizalom persze inkább a mesternek szól, mint a barátnak. Azzal egyidejűleg, hogy az éretlenebb fél kezd kiépülni, magára találni, egyre kíváncsibbá válik társa szavaira, vallomásaira, történetére: a modell azonban már kialakult, rögzült, nem valószínű, hogy megfordítható vagy akár csak kiegyenlíthető. Sajnos, ebben a „rögzülésben” a barátság sem különb a szerelemnél. Nem szabadul meg az emberi (csak és túlságosan is emberi!) kapcsolatok eredendő bűnétől, terhétől: attól, hogy a későbbi hatás érvényes, a legutóbb kialakult normák törlik a korábbiakat, és rögzülni óhajtanak, illetőleg a folyamatok *egyirányúak*. Ha a testi és lelki bizalom egy bizonyos fokára elért egy férfi és egy nő, akkor már ez a fok a mérce, ez unszol *fölfelé*; ha már hazudtak egymásnak, megvontak valamit (fontosat!) egymástól, ez az újabb állomás utasít vissza, hátrafelé. Az egyik fél fölényére és a másik közlékenységére berendezkedett barátságot sem igen lehet visszavezetni a kezdetkor meglévő kölcsönösségbe. Ember és embertárs kapcsolatának sohasem lehet olyan szabad levegője, olyan jövőmenő forgalma, mint a léleké az egyetemes lélekkel. Folyton csak tartunk valahol.

Lehet persze deklarálni is a kölcsönösséget: biztatni a másikat, hívjon csak fel minket bármikor, akárhányszor, néha még tessék-lássék meg is nyílni neki. Ha azonban egyidejűleg tekintélyünket ápoljuk, s a baráttal való kommunikációban és egyáltalán: kapcsolattartásban ugyanazt a gögöt, büszkeséget, kiválasztottságtudatot érvényesítjük, mint másokkal, például a pályatársakkal szemben, akkor barátunk nem tud mit kezdeni a szóbeli nyilatkozatokkal, a nagylelkű, széles mozdulatokkal kijelölt mozgástérrel. Valószínű, hogy a magaféltő sértődési hajlam amúgy sem használ két testvérlélek társalkodásának. Ha az egyik fél már túlságosan is „valaki”, netán vezéregyéniség, szellemi és erkölcsi igazságosztó, akinek nagyon is lesik a szavát, akiért nagyon is rajonganak, esetleg egyre kevésbé lesz képes és hajlandó egyenlő — *vagyis* rangon aluli — beszélgetésbe bonyolódni. Csak hasonló tekintélyszemélyekkel értik már meg egymást. Ezeket az *elvbarátság*okat azonban már inkább a közös nézetrendszer és társadalmi-kontextuális elhelyezkedés, pozícióvállalás tartja össze: intellektuális szövetségekké válnak. Unos-untalan emlegetjük azt is, hogyan állítottak szembe egymással volt barátokat a közelmúltban megszerzett szabadságból óhatatlanul fakadó pártharcok, érdekösszeütközések. Kevesebbet hallunk arról, mennyire betokosodhatnak, szűk járatba szorulhatnak barátságok a politikai, ideológiai egyetértés jegyében is. Vállalt, tudatos (és szorongató) védés dacszövetségek keletkeznek. Holott a barátságban mintha volna valami kezdetleges, mégis-ösztöni, temperamentumbeli, rögtönzött, műveltséggel és akár kivívott pozícióval sem törődő... nemtörődömség, hányavetiség.

Hogy korunk (mióta is tart és meddig?) ádáz ellensége a barátságoknak, az napnál világosabb. Mindennek ellensége, aminek az idő, az oldottság és a haszonnélküliség az éltető eleme. A most mindenben uralkodó teljesítményelv az egyéni élet ökonomikus megszervezését kényszeríti ki: a férfi-nő kapcsolatról és a családról való gondoskodást (jól tudjuk, ez a két szféra is oxigénhiányban szenved), valamint a hivatásbeli, a szakmai követelményrendszer állandó teljesítését. Mindez már bőségesen kitölti a napot, hetet, hónapot és az évet. A rendszeres vagy rendszertelen, de lehetőleg hosszú-hosszú baráti beszélgetéseket ez a célszerű gépezet működés közben kiveti magából. Az intézményi, szervezeti, a közös munkában hierarchikusan osztozó *résztevők* baráti együttműködésük ellenére sem okvetlenül barátok.

De hát akkor kik a barátok? Csak Akhilleusz és Patroklosz, csak Medve Gábor és Both Benedek?

✱

A barátságban éppúgy nélkülözhetetlen az énfeltárás bátorsága és következetessége, mint a szerelemben. Ehhez megint csak idő is kell, fokozatosság. Nagyon is érthető, ha valakiből egyszer kitör a bizalom, és benső titkok özönét látvázza a másikra. Csak meg ne bánja utóbb! Mert akkor magára is megharagszik, de a hanyatt-homlok beavatott másik félre még inkább. Egyszer volt Budán kutyavásár. Ezentúl már csak köszön neki, és hogylétéről érdeklődik.

✱

Mennyi összehasonlítás a szerelemmel! Persze, Platón még el sem választotta a kettőt, illetőleg a szerelem (szeretet) természetrajzát a (férfi)barátság jelenségében írta le. Érvényes-e ez az azonosítás, *egyneműség*? Részben bizonyosan igen. Hogy az intenzív barátságnak serdülő- és ifjúkorban vannak homoerotikus együtthatói, arról számos irodalmi műből is értesülhetünk. Ezek tompítottan, szublimáltan bizonyára később is megmaradnak. Végtére is *egészek* vagyunk, barátunk gondolkodásmódja mellé a fizimiskáját is elfogadjuk, látni szeretjük. És ahogyan nincs „tisztá” szerelem, éppúgy nincs ideális csak-barátság sem. Az tudvalevő, hogy a barátság azért — ha már megvan — tartósabb és biztosabb *állapot*, mint a szerelem, mely csupa szenvedély, nyugtalanság, célratörés — majd célja elérésével, a kapcsolat megszabályozásával, szerencsés esetben, maga is valamiféle barátsággá válik. Ez persze, önmagához mérten, valamiféle csökkenés. Amíg szenvedély, teljes kizárólagosságra, vegytiszta választásra tör — nem úgy, mint a barátság —, és ennek nemegyszer éppen a baráti kapcsolatok isszák meg a levét. A nagy barátságoknak az a csodálatos és laposan természetes velejárójuk, hogy az időközök, a szünetek mit sem számítanak, tehát *tudunk egymásról*, és egy-két év múlva ugyanott folytathatjuk, ahol abbahagytuk; a szerelemben mindenesetre már inkább csodálatos, semmiképp sem természetes.

De féltő, hogy lassan már csak bűvészkedünk a szavakkal. A szeretet (más nyelvekben és amaz alapszöveg alapnyelvében is) egyetlen fogalom — sőt valóság. Változatai között téblábolunk, tükröződéseire meresztgetjük a szemünket. Lehet, hogy legmélyebb valóját mégis a barátság sejteti meg velünk, ha megélni nem tudunk is belőle. Bizonyosfajta barátság — az, amely lehetővé teszi, hogy két személy vágy nélkül is összetartozzon, elismert szavak nélkül is örökre értse egymást, találkozás és testi óhajlás nélkül is összeérjen.

A VÁROSMAJORI ÚJ JÉZUS SZÍVE-TEPLOM

1994-ben három kiemelkedő művész születésének századik évfordulóját ünnepeltük, akik a keresztény Európa szellemi bölcsőjében, az Örök Városban — 1928-30 között — együttesen nyertek hatékony impulzust a megújulásra.

Ezekben az esztendőkből virágoztatta fel Gerevich Tibor a római Palazzo Falconieri Magyar Intézetének művészi műhelyét, ahova rendszeresen áramlott a tehetséges fiatal művésznemzedék, hogy a késő középkor és a kora reneszánsz szépségideálját átültesse az üvegfalak és vasbeton épületek világába. A „Római iskola” az ösztöndíjasoknak látványt, rálátást adott a századokon átívelő antik és modern stílusirányzatokra. A Római iskola legelső generációjához tartozott Aba-Novák Vilmos, Molnár C. Pál és Szőnyi István.

Árkay Aladár és fia, Árkay Bertalan szintén római indíttatásuk alapján váltak a harmincas évek szakrális művészetének meghatározó egyéniségeivé. Nevükhöz fűződik az új városmajori Jézus Szíve-plébániatemplom építése. A templom minden ízében itáliai ihletésű, s a bazilikás térrendezés előnyeit is idézi új szerkezet-elemeivel. A korszerű anyag és technológia felhasználásával a harmincas évek legkorszerűbb kultikus építményévé lett. A Megváltó Krisztus halálát idéző jubileumi szentévből, 1933-ban szentelte fel a templomot Serédi Jusztinián hercegprímás.

A templom ragyogó falfelületeivel, széles ablaknyílásaival, szerény oltárfülkéivel felkínálta magát a társművészeteknek és tudatos választással a korábban római iskolás művésztársaknak. Így megbízást kapott Sztéhló Lili az üvegablakok megkomponálására, Pátzay Pál, Boldogfai Farkas Sándor és Ohmann Béla szobrok és domborművek elkészítésére, Molnár C. Pál a szárnyas oltár megfestésére; Pekáry István oltárokat tervezett. Az 1938. évi Eucharisztikus világkongresszus tiszteletére határozták el a szentélymezők és a mennyezeti kazetták díszítését, mely munkára a kimagasló tehetségű, ugyancsak római iskolás Aba-Novák Vilmost kérték fel.

A munkálatok fáradhatatlan koordinátora és szellemi inspirátora a helyi plébános, lovag Kriegs-Au Emil volt. 1908-ban szentelték pappá, a primási székvárosban káplánként

kezdte papi működését, majd 1910-től Budapesten hittanárkodott. Rábízták a Jézus Szíve-egyházközség megszervezését a Városmajor területén. A közösség első istentiszteleti helye a Maros utca és a Csaba utca sarkán álló lakóház alagsorában kialakított ideiglenes kápolna volt. A lelkes hívőcsereg hamarosan templomot építtetett magának. „A hívők bőkezű adakozásából, valamint a főváros mint kegyúr szerény támogatásával emelt” templomot — mint plébániatemplomot — 1925-ben szentelte fel Csernoch János bíboros hercegprímás.

Kilenc esztendő múltán, amikor a második világháború első szele végigsöpört a fővárosra, és szovjet bomba robbant a Jézus Szíve templom szentélye mellett, az üvegablakaitól megfosztott templomról így vall Molnár Ernő, az Egyházművészeti Tanács akkori elnöke: „A városmajori plébániatemplom alaprajzában, felépítésében, belső térkialakításában, berendezéseiben és díszítéseiben a liturgiai és ikonográfiai előírásoknak tökéletesen megfelel. Emellett a maga egészében művészi alkotás, mondhatjuk, hogy valóságos múzeum, annyira jelentőségteljes a magyar egyházművészet fejlődésében. A kazettákkal tagolt mennyezet alkalmat adott freskók létesítésére. A freskók a világ teremtésének hét napját ... ábrázolják. Rajzban, formában, kompozícióban tökéletes művészi alkotások. Aba-Novák Vilmos zseniális alkotásai. Monumentálisuk lenyűgöző. Velük indul el útjára a korszerű magyar freskófestészet...”

Aba-Novák Vilmos történelmi műveinek legjavát elpusztította a barbár elfogultság, lemeszelte a múltat megtagadó és idegen érdekeknek hódoló ideológia. Bár a városmajori alkotásokat is fenyegette a háború réme, a mester hatyúdalanak egyikét mégis megőrizte a Gondviselés. A Kéz, amely a Biblia szavai szerint szétválasztja az őselemeket, és Aba-Novák freskóján még a kórót is kivirágoztatja.

FARKAS ATTILA

AZ ESZTERGOM-BUDAPESTI FŐEGYHÁZMEGYE ZSINATI KÖNYVE

Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy korszakos és egyedülálló művet tart kezében az olvasó. Hiszen ez a könyv nem egyetlen vagy néhány szerző alkotása, hanem több százan vettek részt több-kevesebb intenzitással abban a

hatalmas munkában, amelynek végeredményét a Könyv összefoglalja.

Két éves előkészület után 1994. július 3–9-e között tartották meg az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye zsinatát Esztergomban. Az ülések befejeztével Paskai László bíboros átvette az elkészült dokumentumot, azt átnézte, átjavította, majd október 8-án kelt határozatával hivatalosan közzétette. Az így törvényerőre emelkedett dokumentumot tartalmazza a Zsinati Könyv.

A Könyv tehát nem csupán szép elgondolásokat vázol egy lehetséges egyházi reformról, de nem is csak száraz rendelkezéseket tartalmazó törvénygyűjtemény. Az elfogadott célkitűzések konkrét rendelkezésekben vagy javaslatokban a jövő gyakorlatát határozzák meg. A fejezetek többsége négy részből áll: teológiai alapvetéssel kezdődik, ezt konkrét helyzetelemzés követi. A tényleges és a kívánatos állapot összevetéséből következnek aztán a Javaslatok és a Rendelkezések.

A Könyv fejezetei a zsinat által megtárgyalt nagy témakörök rendjében követik egymást. Az első rész Krisztus tanítói küldetését követve az evangelizációval, a hitoktatással, a katolikus iskolákkal és az ifjúsággal foglalkozik. A második rész Krisztus pásztori küldetésének feladatait összegzi: a szentségeket, a keresztény családot, a papi életet, a papképzést és a hivatásgondozást, végül a diákonusok szolgálatát vizsgálja.

A harmadik rész Krisztus pásztori küldetése nyomán az egyházmegye új szervezeti kereteit jelöli ki. Ebben a legjelentősebb újítás, hogy a lelkipásztori tevékenység három legfontosabb területének gondozását ún. szakterületi vikáriusokra bízta. Így külön irányítója lesz a pasztorális szakterületnek (beleértve az ifjúságot, a családot, az egyházi egyesületeket és mozgalmakat), a karitatív munkának és a gazdasági feladatoknak, a társadalmi-oktatási-kulturális tevékenységnek. Ebben a részben tekintik át a plébániák, a szerzetesek és a világiak helyzetét, szerepét is.

Végül a negyedik rész az egyháznak a világban való küldetését tárgyalja. Itt kap helyet a sajátos csoportok (pl. kisebbségek, menekültek) lelkipásztori szolgálata, az ökumenizmus, a karitatív-szociális tevékenység, az egyház és a társadalom kapcsolata.

Az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye életének alapirányait a következő évekre kijelölte a Zsinati Könyv. De bizonyára alapul szolgál majd a magyar katolikus egyház töb-

bi egyházmegyéinek is, s kiindulópontja lehet egy országos egyházi reformnak, megújulásnak. Alaposan kell ismernie tehát mindannak, akit komolyan foglalkoztat az egyház jelene és jövője, s főleg azoknak, akik az egyházban, az egyházért dolgoznak. (*Szent István Társulat*)

LUKÁCS LÁSZLÓ

BÁNK JÓZSEF: ÉLETÜNK. GONDOLATOK KÖNYVE

Amint a nyugalmazott érsek-püspök könyvét lapozgatjuk, óhatatlanul lelkiismeretvizsgálatot kell tartanunk. Az idézetek — mert a mű idézetek, nagy személyiségek találó mondásainak gyűjteménye — és csoportosításuk ugyanis az emberi élet teljességét világítják át, bűneinket és hibáinkat, erényeinket és a jócselekedetek végrehajtására adott esélyünket. A hatalmas arányú válogatást remekül hasznosíthatják a szentbeszédekre készülő papok, de legalább ennyire alkalmas arra is, hogy naponta bárki felüsse, és a benne olvasható életbölcsességek segítségével végiggondolja napját, tetteit, amelyeket néha egészen más megvilágításban idézhet így maga elé.

Bánk József könyve három nagy fejezetre oszlik: *Pillérek, Hétköznapok, Bukatók*, s az olvasó tájékozódását tárgymutató is könnyíti. A szerző bevezetőjében a következőket írja: „Gyakorlati célt követtem — tehát nem regény ez, melyet folyamatosan kell olvasni. Inkább arra kell törekedni, hogy néha-néha vegyük kézbe — nem számít, hol nyitjuk ki —, a sok gondolat között mindig találunk éppen olyat, amely akkor és ott nekünk szól, és a mi kérdéseinkre ad választ!”

Az érsek-püspök sugallata szerint üssük föl tehát, rábízva magunkat a véletlenre. Ez ugyan néha furcsa bakugrásokra képes. E sorok írójának ugyanis épp az *Evés* címszónál sikerült landolnia. Az első török közmondás mindenestre félelmetes távlatokat nyit: „Aki teleszi magát, fogaival vájja ki saját sírját.” Próbálkozzunk inkább másutt! Ezúttal az *El-lenvéleményt* pásztázhatjuk végig, például a mindig bámulatosan szellemes Chesterton aforizmáját: „Az eszmék tragikuma, hogy a legképtelenebb téveszmét is lehet szellemes formában vitatni.”

Az olvasó eleinte némi meglepetéssel tapasztalja, hogy nem mindegyik idézet, tanács után szerepel forrás-megjelölés. Aztán megvilágosodik számunkra: Bánk József ezekben az

esetekben szerényen elhallgatja a saját nevét, s érett életbölcességére mi sem jellemzőbb, mint hogy ezek a reflexiói harmonikusan illeszkednek a többi közé.

Hatalmas munka, mély életismeret testésül meg e könyvben. A szerző fordítóként is tiszteletre méltó erényeket mutat. Ha szabad egyetlen megjegyzést tennünk: Menandrosz híres megfogalmazását, mely a könyvben így szerepel: „Örömet jelent az ember — ha ember”, kifejezőbbnek érezzük ebben a formában: „Milyen szép embernek lenni, ha az ember igazán ember.”

Tulajdonképpen mindenki bőven talál a gyűjteményben személyéhez szóló gondolatot. E rövid ismertetésünket hadd fejezzük be Seneca időszerű megállapításával: „Nem szilárd az az ország, ahol nincs szégyenérzet, jogtisztelet, vallásosság és hűség.” (*Szent István Társulat*)

RÓNAY LÁSZLÓ

CZIFFRA GYÖRGY POSZTUMUSZ ALBUMA

Cziffra György vitathatatlanul a 20. század legjelentősebb zongoraművész-egyéniségei közé tartozott. Briliánsan virtuóz játékát világszerte nagy elismerés övezte, Magyarországon pedig neve és művészte immár visszavonhatatlanul legendát is jelent. A csodagyermekként feltűnt egykori Dohnányi-tanítványt a háború évei, a hadifogság, a börtön és a családi tragédiák sem tudták megtörni; hosszú éveken át éjszakai bárók zongoristájaként biztosította megélhetését, de közben folyamatosan képezte magát, s ennek köszönhette, hogy az 1956-os forradalom után — elhagyva Magyarországot — hamarosan a meghatározó európai előadóművészek egyike lett.

A Hungaroton elődje, a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat az ötvenes évek közepén több mint négyórányi hangfelvételt készített a börtönből nem sokkal korábban szabadult művésszel, s e felvételek többsége az elmúlt évtizedekben hagyományos lemezen meg is jelent. A közelmúltban látott napvilágot az a CD-válogatás, amelynek különlegessége, hogy a korábban már kiadott felvételek egy része — Liszt: *Transzcendens etűdök* és ifj. Johann Strauss népszerű darabjainak Cziffra által készített parafrázisai — mellett egy mindaddig publikálatlan produkciót is tartalmaz. Cziffra 1955 februárjában, a Rozsnyai Zoltán

vezényelte Magyar Állami Hangversenyzenekar közreműködésével játszott hangszalagra Gershwin *Rhapsody in Blue* című művét, de a felvétel megjelentetését később nem engedélyezte; talán azért, mert a közismert Gershwin-kompozíció, a szimfonikus jazz saját korábbi életére, kényszerű könnyűzenési múltjára emlékeztette.

A művész özvegyének hozzájárulásával megjelent felvételen Cziffra György bámulatos technikai felkészültsége, fölényes eleganciája, természetessége, szuggesztív előadómódja magával ragadó; a *Kék rapszódia* változatos ritmikája, pompás hangszínei, dinamikai kontrasztjai nagyszerűen érvényesülnek. A zongora bravúros szólójához harmonikusan társul az Állami Hangversenyzenekar koncentrált, pontos és korrekt kísérete. A Liszt-etűdök sorából kiemelkedik a *Wilde Jagd* szenvedélyessége és a *Ricordanza* érzelmes melankóliája, amely után hatásos kontrasztot s egyben valódi oldást jelentenek a jól ismert Strauss-részletek. A *Kék Duna keringőben*, a *Tere-fere polkában*, valamint *A denevér* és *A cigánybáró* dallamait feldolgozó parafrázisokban Cziffra játékának csillogó humora is megmutatkozik.

A ritkaságértékű archív felvételekből összeállított album technikailag ugyan korántsem tökéletes — az ötvenes évek kezdetleges magyar hangfelvételeinek ismeretében ez nem meglepő —, de Cziffra György posztumusz CD-je így is az idei év legfontosabb magyar hanglemezkiadványainak egyike. (*Hungaroton Classic, 1994*)

RETKES ATTILA

ROMANO GUARDINI: LEVELEK AZ ÖNNEVELÉSÉRŐL

Kétszeres hiányt pótol, s ezért örömet is jelent e könyv megjelenése. Az utóbbi időben reneszánszát éljük a vallásos könyvkiadásnak, az olvasó már szinte elvész a megjelent könyvek özönében, s nehezen tudja kiválogatni közülük a csakugyan értékeseket. Ennek ellenére fontos témák, könyvek továbbra is hiányoznak. Ilyenek a fiataloknak (és idősebbeknek is!) szóló önnevelési könyvek, amelyek útmutatást adhatnának arra, hogyan formáljuk személyiségünket, hogy emberebb s keresztényibb emberré lehessünk. Ezért is örülhetünk annak, hogy egy ilyen témájú, ma már klasszikusnak számító könyv megjelenik

a magyar könyvpiacra. (A fordítás a Ciszterci Nővérek Boldogasszony Házában készült.)

A könyv sorra vesz néhány olyan jellemvonást, erényt, amelyek nélkülözhetetlenek a nemes, boldog, keresztény élethez. Beszél az igazi örömről, amelynek forrása maga Isten, az igazság tiszteletéről, az őszinteségről, a benső szabadságról, a fegyvelemről és a rendről, az ajándékozásról és az elfogadásról, a vendégszeretetről, a felelősségről, az imádságról, a lovagiasságról, a szolgálatról, az alkotásról és a játékról, a hallgatásról, a benső békéről és az ünnepről. Csupa olyan erény, amelynek értékét idejében fel kell ismernünk, s amelynek megszerzésére tudatosan és kitaróan kell törekednünk attól az időtől kezdve, hogy tudatosan, reflexíven akarjuk élni, és szebbé, hasznosabbá tenni az életünket.

Örömmel vettük kézbe a könyvet azért is, mert az a Romano Guardini (1885-1968) írta, akit méltánytalanul felejtettek el, holott századunk egyik jelentős gondolkodója, a két világháború közti liturgikus megújulási mozgalom egyik vezéregyénisége s e kor egyik legnagyobb hatású ifjúsági lelkipásztora volt. Gazdagította volna a könyvet, s megkönnyítette volna az olvasó tájékozódását, ha egy utószó megismertette a szerzővel, bemutatja elsősorban pedagógiai és ifjúsági lelkipásztori munkásságát, a maga korában legendásan híressé lett Quickborn mozgalmat és központját, Rothenfels várát. Az eredeti könyv elsősorban e közösség számára készült, 1924-ben, mégpedig — mivel Guardini fiúkkal foglalkozott — elsősorban fiuk részére s a közösségi nevelés szempontjait hangsúlyozva.

Guardinit most fedezik fel újra hazájában, Németországban is. Az átdolgozott, új német kiadás a jelek szerint még korábban készült el. Örülünk, hogy most magyarul is kézbe vehetjük, s fiatalok és öregek egyaránt okulhatnak Guardini bölcs, lényegretörő, mélységesen humánus és keresztény, mint maga mondja, „komoly” tanácsaiból.

(Szent István Társulat)

LUKÁCS LÁSZLÓ

NEMESKÜRTY ISTVÁN: KIS MAGYAR MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

Nemeskürty István évtizedek óta fittyet hány arra a babonára, hogy a társadalomtudós csak specialista lehet, aki egyetlen téma bűvöletében él és dolgozik. Őt könyveiben, tanulmányaiban mindig a kérdések sokszerű-

sége, a problémák nagy távlatai foglalkoztatják, akkor is, amikor egy-egy részlet — a szó legjobb értelmében vett — szaktudósává képpezte magát. A 17. század magyar irodalmának kutatása, a Mohács utáni évtizedek társadalomrajza, az 1849 utáni időszak újszerű feltárása, a doni katasztrófa elemzése az ő módszerével mindig távlatos összefüggések hálózatába ágyazódott. Már szinte önkéntelen következett ebből a fajta megközelítésmódból, hogy az 1980-as évek első felében összefoglalja az egész magyar irodalom történetét a saját belátása és felfogása szerint. Az évtized vége felé pedig ugyancsak a távlatos összefüggések keresése ösztönözte arra, hogy még tovább menjen, és megírja a magyar művelődéstörténet kis tükrét. Könyve eredetileg a műveltebb külföldi olvasóközönség számára készült a világos, közérthető összefoglalás igényével, s először németül jelent meg. Alig pár esztendővel ezelőtt látott napvilágot magyarul, s 1944-ben máris második kiadását érte meg, változatlan főszerzővel, de tanulmányok beillő, s az előző kiadásban nem szereplő előszóval.

E nem egészen kétszáz lapot számláló kis könyv bámulatos mennyiségű anyagot tár olvasója elé a korai Árpád kortól egészen a legutóbbi időkig. Román és gótikus templomoktól a mai filmművészetig áttekinthető képet rajzol a magyar művelődés legfontosabb irányairól, eredményeiről, s a kultúra sokféle megnyilatkozását, szándékát, stílusát a történelmi események és alakulások tükrében mutatja be. Már periodizációja is érdekes. A középkor végét a Mohács utáni korszaknál húzza meg, noha Mátyás uralkodását már a reneszánsz felvirágzásának nevezi. Külön fejezetben tárgyalja a barokk időszakát, majd külön fejezetet szán a felvilágosodás korának, külön fejezetet a magyar romantikának és népiességnek. Korszakhatárként tünteti fel 1848-at, s onnan egyetlen ívnek rajzolja a Trianonig vezető időszakot. Huszonnyeg lapon foglalkozik a két háború közötti korszakkal s mintegy húszon a jelenünket megelőző félévszázaddal, melyet a „kényszerű megalkuvás félévszázadának” nevez. Megírás módját tekintve a magyar esszé legjobb hagyományait követi, előadása szép, világos és közérthető, mentes mind a túlzó szakszargontól, mind a túlzó metaforikusságtól.

Az iskolatörténet, irodalom, építészet, kézművesség, képzőművészet, zene adatainak hatalmas mennyiségét világosan elrendezni és áttekinthető rendben megírni csak határo-

zott elképzelés és meggyőződés alapján volt lehetséges. A történetbölcseleti elv, mely egyetlen fonálra fűzi fel anyagát, a magyar kultúra kettős elköteleződéséről szól. A magyar nemzeti művelődés európaiságára és kereszténységére. Művelődéstörténetünk ebben a kettős kötelékben ível az árpád-házi királyoktól, Szent Istvántól egészen máig. A magyar kultúra nemzeti identitását nem is kereshetjük másban, mint éppen ebben a kettős kötésben. Az első századokban e kettő még tökéletesen egyesült, az európaiság egyet jelentett a kereszténységgel s a kereszténység az európaisággal. Később, az újkortól kezdve elváltak egymástól de — s ez megint a magyar kultúra sajátlagos vonása — szembe soha (legalábbis hosszabb időre) nem kerültek egymással.

Természetesen az ilyen összefoglaló könyv számos kérdésben válthat ki vitákat. Ilyen a reneszánsz már említett periodizációja, ilyen az újonnan írott bevezető túlzott ideologizáló-politizáló hangja, ilyen a romantika ívét megtörő 1848-as korszakhatár. Ilyen a független, melyben a két háború között Corvin-láncot és Corvin-koszorút kapott személyek névsorát közli a kötet avval a kísérő mondattal, hogy ez a névsor „a két háború közötti magyar kultúrpolitika hí tükre”. E rövid recenzió nem alkalmas arra, hogy vitát kezdeményezzen, s nem is szükséges, mert a kitűnő könyv írója is jól ismeri azt a másik névsort, amely azok nevét tartalmazhatja, akik nem-hogy ilyen kitüntetés nem kaptak abban a korszakban, hanem a bevezetett numerus clausus miatt egyetemre sem mehettek, külföldön végezték tanulmányaikat, külszörök intézeteiben lettek neves, világhírű tudósok. Nobel-díjasaink nagy része — akikre méltán vagyunk büszkék — ezek sorából került ki. Az ilyen és ehhez hasonló megjegyzések ellenére a recenzens csak avval foglalhatja össze véleményét, hogy minden olvasója figyelmébe ajánlja e könyvet, s azt kívánja, hogy álljon ott minden igényes olvasó könyvespolcán. (*Szent István Társulat*)

KENYERES ZOLTÁN

SEBŐK ÉVA: BELSŐ SÁV

A szép és kissé titokzatos küllemű, tengerzöld verseskötetet forgatva a líra mesterfogásaiban esetleg járatlan olvasó is könnyen betanul az egyetlen, ám annál változatosab-

ban kezelt formába. Sebők Éva csupa-csupa jambust ír, költeményeinek páratlan soraiba mindig ötöt, a páros sorokba mindig kettőt állítva. Például így: „A bánat bennem vándorútra kelt. / Bolyong. Hol itt, / hol ott búvik meg — aztán megy tovább. / Ma homlokom / redői közt, egy kis platón tanyáz...” Ezzel megszólalt az uralkodó élménykörök egyike, a melankólia is. A másik: az elmúlás képzete. S a kettő együtt, noha önmagukban nem merítik ki a kötet témáit, erőteljes akusztikus hatást kelte zeneti meg — a *hangtalan-ságot*. A költő a beszédes csöndek poétája, a benső dallam lírikusa. Ahogy élre állított címverseiben mondja: „Mindentudó zává az ajkamon.”

A „válaszom csak egy: / a hallgatás” valomását követte ez a verszárlat. Sebők Éva megragadó változatosággal hallgat. S aki hallgat rá, az a jobbra rímtelen, csak néha ékes-rímes jambusokba belehallja az olyan gyönyörű *hangjátékokat*, mint „A héroszok korára nagy, kővér / pontot teszünk. / Akár egy könnyecsepp. Vagy pecsétviasz. / Vagy légy piszok” *csepp* és *pecsét* szavaiba a lehető-finom csipkérímeket, az átvetés hangzó- és hangzásbravúrt.

A forma és a beszédmód monotonája nélkül elképzelhetetlen lenne ez a versgyűjtemény, amely telt egyszólamúságában érezteti, hogy a költő mily sok versalaknak művésze. Olyan világ ez, mint amelyet a *Mozdulat* című vers látat: „A pantomimban bízom: zárt ajak, / de tárt karok...” A speciális mozdulatművészet e sajátos, enyhén groteszk, fuvallatosan derűs változata hű képe, metaforája a verset író ember betűkbe mentett mozdulatainak, egy megjelenítésformának, mely nem is befelé, de messzire néző.

A *Belső sáv*, a titkos lélekút szakadatlanul, rejtelmes fényben szeli át a kötetet. A szűkszavú, puritán jelzős szerkezetbe belekomponálta magát a gyűjtemény. Ha olykor üres is, ez az út: van. Néha valóban üres: az ismétlések jellegéből fakadóan az öt ciklus inkább a maga egészében és reprezentatív műveiben, nem pedig valamennyi darabjában él.

Öt jambus, két jambus, öt jambus, két jambus... Kétpólusú könyv, alkotói mestermunka. Rengeteg az aforisztikus, enigmatikus elem, az önmagába sűrűsödött zárvány. S minden részecskébe „Befér / az emberálarc — és az emberarc.” (*Tevan Kiadó*)

TARJÁN TAMÁS

JOHN STUART MILL: A SZABADSÁGRÓL

A Századvég Kiadó a Readers International-lel közösen kezdett új vállalkozása a politikai filozófia jelentős szövegeinek kiadását jelöli meg feladatául. Így jelent meg újra Mill híres tanulmánya, amely kétségkívül ma is provokatív, élő kérdéseket megfogalmazó mű. Persze nemcsak — sőt, nem is igazából — politikai „útmutatóként” válik beszédessé Mill értekezése, noha a liberalizmus értelmezése a mai Magyarországon — úgy tűnik — elsődlegesen aktuálpolitikai kérdésként jelenik meg. Immár közhelynek tűnik felhívni a figyelmet arra, hogy a liberalizmus még politikai kategóriaként is olyan fogalom, amely csak történeti kontextusban, különböző „jelöltekkel” érthető, s nagyon kicsi az „örök” értelmet alkotó „közös halmaz”. Ebből a szempontból is tanulságos Millt olvasni, aki egyébként maga is példát nyújt a valós történeti olvasásra azzal, hogy az „örök” kérdések megfogalmazási különbségeit is kimutatja. A mai olvasó számára rendkívül tanulságos lehet Mill különbségtétele az akaratszabadság és a polgári-társadalmi szabadság között, illetve a szabadság-hatalom viszony differenciáit megközelítése. Filozófiailag különösen érdekes lehet a művet Foucault szövegeivel „párbeszéltető” olvasata. Ezt kifejtteni itt nincs lehetőség, de utalni lehetne például a közvélemény és a szokás elemzésére, vagy a hitről való bizonyosság mint tudás „elosztását” érintő passzusokra. Úgy tűnik, Mill originalitás-eszményű társadalomfelfogása számos olyan implicit kérdésre is reagál, amelyeket Foucault strukturalista diskurzuselmélete felvet. Mill értekezése a szó legpozitívabb értelmében „nyitott mű” (jellemző, hogy gyakran él a „lehetséges történelem” konstrukcióképző eszközeivel), olyan írás, amelyet a múlt század legprovokatívabb hagyományai közé sorolhat a huszadik századi olvasat is. (*Századvég-Readers International, 1994*)

KULCSÁR-SZABÓ ZOLTÁN

E. C. SUTTNER: A KATOLIKUS EGYHÁZ A SZOVJETUNIÓBAN

E. C. Suttner, a bécsi egyetem katolikus teológiai karának neves patológia-professzora két évvel ezelőtt írta ezt az áttekintő művet, amely most a Közép-Európa katolikus egyházának részegyházait bemutató sorozatban

megjelent. A közelmúlt üldöztetéseinek áttekintése a valahai Szovjetunió által lefedett területeken két oknál fogva is nehézségekbe ütközik. Az első a megbízható források hiánya, illetve azok föltáratlansága; a második pedig a határok és ezen belül az egyházi közigazgatási határok állandó változása. A szerző a második világháború után történetekre összpontosítja a figyelmét, és a peresztrojka idejéről is megemlékezik. Az ottani keresztények keresztútjának egyes stációihoz az ismeretanyag kristályosodási pontjai az egyes nagyobb területi egységek. Az uniós-unitus egyházak parancsszóra olvadtak be az ortodoxiába, legföljebb az időpont jelentett némi eltérést meg a papok-hívek fogadtatása — zsinat utáni, ökumenikus szóhasználattal élve — keleti testvéreik részéről. A börtönökben, légerekben viszont egyforma fogadtatás várt azokra, akik nem engedelmeskedtek a „generalisszimusz” egyháztereprendezési elképzeléseinek. A katolikus közösségek kollektív tragédiájának megszemélyesítői: Andreas Szepticky metropolita és Michel d’Herbigny jezsuita szerzetesből lett püspök rövid, ám annál lényeglátóbb jellemzéssel kerülnek bemutatásra. Ennek kapcsán érdemes elgondolkodni a Vatikán diplomáciai tevékenységének hosszú időn keresztül jellemző, néha túlzott várakozásokat keltő, az ortodox szláv népek felé megnyilvánuló és gyakran ellentételezés nélkül maradt jóindulatáról; meg arról az illúzióról, hogy a 20. század egyik totalitárius rendszerében lehetséges a földalatti egyház létrehozása.

Molnár István hasonló témájú tanulmányai a Vigilia hasábjain és megjelenés előtt álló könyve egyaránt hasznos és részletes kiegészítést jelenthet E.C. Suttner kiváló összefoglalásához. (*Ecclesia Sancta sorozat, 2.kötet. MKPK Egyháztörténeti Bizottsága, Budapest, 1994*)

TÖRÖK JÓZSEF

KABDEBŐ TAMÁS: ÁRAPÁLY

Az Angliában élő jeles író háromkötetesre tervezett regényfolyamának első, önmagában is kerek egész részét izgalmas kísérletnek is nevezhetjük. A szerző ugyanis a történelmi és fejlődésregény jellemzőit egyesíti, ugyanakkor a modern regényre jellemző személyességgel, elbizonytalanító kommentárokkal építi föl. A cím a Dunára is utal, amelynek ebben a részben jelentős szerepe van, de az életre is,

amely hol árad, hol apad, a hétköznapi eseményeit néha drámák gyorsítják föl, máskor a megszokott mederben telik egyik nap a másik után.

A történet középpontjában Dé, egy romantikus, kedves és jólelkű fiatalember áll. Szerelmével, Búbájjal akár főszereplőknek is nevezhetnénk őket, ha nem kísértene folyvást az a sejtélem, hogy az igazi főhős Magyarország történelme, amelynek menetét folyvást keresztezi a tájegység múltja, megoldatlanul hagyott vagy megoldatlan ellentmondásai, feszültségei. Kabdebó Tamás kiváló érzékel tárja föl az egyéni lét és idő mechanizmusát, amelybe folyvást belejátszik a történelmi idő, amely korlátozza a hősök akaratát és szabadságát, s minduntalan kilendíti őket pályájukról. Ráadásul Dé és Búbáj „sűrű” időben élnek: az 50-es, 60-as években. Amikor egymásra találnak, még javában érvényesül a diktatúra. Kabdebó Tamás bemutatja, hogyan szegényítették el ezek az évek a falusi embert, ugyanakkor azonban sokak gondolkodásának, érzelmeinek tisztaságát nem kezdték ki. De a tisztán maradtak sorsát is alapvetően befolyásolják az általuk kormányozhatatlan események. Dé és Búbáj szövetsége is felbomlik, elsodródnak egymástól, ám érezni, hogy ismét egymásra lelnek, mert a kettejük egymáshoz fűző szálak erősebbek, mint környezetük vonzásai.

A regényben természetesen fontos szerepet kapnak 1956 eseményei is. Lényeges azonban, hogy az író nem ezeket állítja a középpontba, hanem az életfolyamok egyik, természetesen igen jelentős befolyásolójának mutatja. Ne feledjük: 1956 novemberétől fiatalok ezrei és ezrei sodródtak Nyugatra. Érzésvilágukat — a regényben a szereplők új környezetét is — meghatározza a jelképes és valóságos Dunához való kötődésük.

Az író egyik legnagyobb erőssége az alakok mozgatása. A regény sodrában számtalan fontos és kevésbé fontos szereplő kerül kapcsolatba a főszereplőkkel, de egyikük felbukkanása sem véletlenszerű: pontosan megrajzolt, hiteles jellemek. S ami fontossá teszi őket, nemcsak cselekszenek, hanem gondolkodnak is; néha nem is érzékeljük egészen pontosan, vajon a beiktatott történelmi kitekintések a szereplők vagy az író tudattermékei.

Végezetül félénken és óvatosan merem csak megkockáztatni (manapság ugyanis az ilyesmi enyhén szólva gyanús): az *Arapály* ér-

dekes, olvasmányos, néhol izgalmas regény. Persze, saját múltunkkal, ha áttételesen is, de szembesülni, mindig felkavaró élmény. És Kabdebó Tamás úgy alkotta meg folyamregénye első kötetét, hogy az valamelyest a mi sorsunkat is bemutatja. (*Stádium*)

RÓNAY LÁSZLÓ

KOCZISZKY ÉVA: HÖLDERLIN — KÖLTÉSZET A SÖTÉT NAP FÉNYÉNÉL

Hogy az ezredvégi irodalomérték horizontjában Hölderlin költészete (pontosabban annak értelmezési lehetősége) centrális helyet foglal el — azt legalább két tényező indokolja. Egyrészt a kulturális memória-kutatások (például Maturana, Valera, Luhmann illetőleg azon szerzők és dolgozatok, amelyekre Kulcsár-Szabó Zoltán a *Vigilia* 1994. 5. számában már utalt) alapján/szerint felértékelődött a memotechnika hölderlini fordulata, hiszen ráirányította a figyelmet az emlékezet kétirányú mozgására. Másrészt a genetikus kritikai módszerei (D. E. Sattler frankfurti Hölderlin-kiadásai) lehetővé teszik az egyenértékű, egymás mellett érvényes különböző szövegvariánsok vizsgálatát, így az elemző a változtatási irányok mentén (is) értelmezheti a műveket — felvázolva a szerző alkotásainak genealógiáját. De természetesen nemcsak elméleti előfeltételek legitimálják a Hölderlin újraértékelésére tett kísérleteket, hanem mindenekelőtt a jelenkor irodalma, amely kapcsolatot létesít a tradícióval (két példát kiragadva a mai magyar költészetből — Kovács András Ferenc és Kukulrely Endre egyes versei említhetők). Kocziszky Éva monográfiájának megjelenését tehát több komponens teszi időszerűvé.

A szerző által „sajátos” könyvként definiált mű szempontrendszerében valóban „korszakos” (tehát új) a magyar Hölderlin-recepcióban. Ugyanis az interpretáció elsősorban arra koncentrál, hogy a német költő életművében a „költés megköltése” hogyan szorítja ki fokozatosan a „mű” horizontját, hiszen „a szöveg konzekvensen számolja föl önmagát, semmisül meg az átirások, a variánsok és vázlatok egymásmellettiségében és egymásutánjában”. Vagyis képes érzékeltetni/bemutatni azt a folyamatot, amely a görögség emlékezetét megszólító Hölderlin-szövegek elemzése szerint a „modernség áttörését” jelenti. Kocziszky Éva Hölderlin-könyve arra a kérdésre keresi a válasz/oka/t, amelyet Mi-

chel Foucault így fogalmazott meg: „Hogyan lehetséges olyan nyelv, mely egy és ugyanazon diskurzust folytat a költéssel és az elmebetegséggel?” (*Századvég* — Gond, 1994)

H. NAGY PÉTER

KÖNYV A TEXASI MAGYAROKRÓL

Közhely, hogy nincs a világnak olyan pontja, ahol magyarokra ne bukkanhatnánk. Mégis kellemes meglepetés, ha nem pusztán színes riport, hanem tudományos igényű — és annak meg is felelő — munka szól róluk. S külön figyelemreméltó, ha e munka szerzője nem magyar származású, pusztán a tudományos érdeklődés vezeti tollát.

James Patrick McGuire a texasi San Antonio egyetemének történelemszprofesszora vaskos, háromszáz oldalas könyvben megírta az általa bevándorolt magyarok felkutatható hiteles történetét, *The Hungarian Texans* címmel. A képekkel, dokumentumokkal és topográfákkal bőven illusztrált könyv nyolc fejezetéből három az amerikai magyar emigráció egyik legjelesebbikével, Ujházi László családjával és baráti körével foglalkozik. Ujházi Kossuth híve volt, radikális demokrata, aki Komárom polgári kormánybiztosaként kapott a kapitulációkor menlevelet, és előbb az egyesült államokbeli Iowába költözött, ahol megalapította New Budát, majd a texasbeli San Antonio mellett vásárolt birtokot, amelyet Sírmezőnek nevezett el. Ott élt és halt is meg, legkisebb leánya emlékét máig őrzi a helyi emlékezet.

Beszámol a könyv a későbbi bevándorlók hol sikeres, hol sanyarú, de majdnem mindig kalandos sorsáról is, a századforduló nagy emigrációs hullámaiktól századunk különböző indíttatású politikai menekültjeiig. Fölöttébb figyelemreméltó követni, ahogyan a faji üldöztetés menekültjei vagy a faji nacionalizmus megszállottjai egyként beépülnek egy mindössze kétszáz esztendőes nemzet múlt nélküli és heterogén elemekből összkovacsolóó újkori államába.

J. P. McGuire mindig pontos és hiteles. Jól lehet magyarul nem tudott, munkáját fordítással, forráskutatással ott és itt, témájának élő alanyai segítették. A múlt idő pedig arra utal, hogy a könyv posztumusz; egy esztendővel szerzője halála után, 1993-ban jelent meg az egyetem kiadásában, több helyi magyar egyesület támogatásával. (*The University of Texas, Institute of Texan Cultures at San Antonio*).

BOGÁTI PÉTER

MÁRTON LÁSZLÓ: A NAGYRATÖRŐ (szomorújáték)

Posztmodern kísérlet Márton László műve: kísérlet a műfajjal, kísérlet a nyelvvel, kísérlet irodalmunkkal. Helyszín Erdély, idő 1590-1598, Báthory Zsigmond rövid fejedelemsége, melynek Basta császári biztos bevonulása vet véget. Téma Erdély önállósága. Mondhatjuk, szinte provokáció ma ilyen művet írni.

Nemcsak a műfaj keretei feszítődnek szét, hiszen rendkívül sokszereplős, barokkos cselekményű tragédiát olvashatunk, tegyük hozzá: a szereplők szinte követhetetlenül váltják egymást, s a cselekmény ágai sokszor már-már kibogozhatatlanok. S légyen az olvasó bármennyire is nyitott minden új iránt: türelme véges, a műalkotás egyensúlya pedig könnyen felborul.

Nemcsak a nyelvi rétegek oldódnak egymásba, hiszen Márton László valami nagyon különös, soha nem volt nyelvet archaizál, amely leginkább Berzsenyi, Vörösmarty nyelvéhez hasonlítható, némünemű komikummal, öniróniával fűszerezve. Ez a sajátos, félig költői, félig archaikus nyelv azonban lépten-nyomon kibicsaklik, a szerző szándékosan siklatja ki mai, helyenként szlenges vágányokra. Minduntalan ilyen zavaró mondatokba botlunk: „Ebben az országban mindenki megeszi a saját ganéját!” Ugyanígy a szereplők szájába adott bölcselkedés parodisztikusan 20. századi:

„Mert mi, akik milliószámra nyüzsgünk e parányál parányibb sárfikarcon mi, teremtmények mit remélhetünk: mennyi figyelmet fordít ránk az Isten? És ha figyel — hisz éles a szeme lát hajszálat és lát verébfiat — mi nem tévesztjük szem elől magunkat?”

Sajnos ez a kétségtelenül eredeti, invenciózus nyelvhasználat néhol nemcsak fárasztó, hanem az ízléstelesség határát is súrolja. Legkirívóbb példája ennek a felszabadított székelly parasztok farsangján elhangzó rigmusok. A nyelv és műfaj korlátainak lebontása mellett, Márton László irodalmunk társadalmi szerepvállalását, a nemzeti kérdés melletti elkötelezettségét kérdőjelezi meg. A mű több klasszikusunkat idézi fel: a nyelven keresztül Vörösmartyt, Berzsenyit, Madáchot, a műfaj által Katonát, a helyszínt, a téma által pedig Móricz *Tündérvárt*jét. Az első részben találunk egy Arany-reminiscenciát is, hiszen a hatalommegosztás kérdése, Boldizsár és Zsigmond közös fejedelemsége a *Buda halálát* jut-

tatja eszünkbe. Azonban a szerző kontrasztív szándékkal idézi fel e nemzeti kérdéssel foglalkozó klasszikus műveket, hogy nyilvánvalóvá tegye a nemzeti kérdés végét. Nem találunk egy olyan szereplőt sem, aki belekényszeríthető lenne az e területen használatos sémákba. Mindenki könnyen változtatja nemcsak nézeteit, szerepkörét is. A személyes, anyagi vagy hatalmi érdekek sem szolgálnak már magyarázatul a köpönyegforgatásra. Cselszövés cselszövés hátán, összeesküvés összeesküvést követ, érdekek, vélemények, elvek ütköznek és változnak: a politika világa kiszámíthatatlan, irracionális — de nem tragikus. S az, hogy Erdély önálló vagy nem önálló, az már rég senkinek nem fontos.

A háromrészes szomorújáték érdekessége s érdemei mellett mégsem sikerült munka. Szerzője cikkeiben, vele készített interjúkban értékes megállapításokat tesz irodalmunkról. Most is érezhetjük ezt: mintha egy irodalmár gondolnodna közvetett módon irodalmunkról, de mindez nem formálódik egységes műalkotássá. (*Élő Irodalom Sorozat, Jelenkor, Pécs*)

LIPTAI CSILLA

SZÁNTÓ PIROSKA: AKT

„Én, Sz. P. festő, aki ötven esztendeig élt Vas István költővel Budapesten a Duna két partján, Magyarország, az igazat akarom elmondani az Úr 1994-es esztendejében és az Ő segítségével.” E szavakkal és ezzel a szándékkal bocsájta útjára második prózakötetét a kiváló festőművész, ismételten bizonyítva, hogy minden magamentegetése dacára kiváló író is. Nem regény ír, hanem visszaemlékezéseket, a vele s férjével megtörtént dolgokról, krónikát, ám krónika is sokféle van. Mondják, egy könyvet, a maga életéről, mindenki meg tudni írni. Ez sem egészen igaz, s nem is csak némi stilisztikai érzék és valamennyire érdekes élet szükségeltetik, hanem személyiség is. Az irodalmiságnak ez azonban még mindig csak előfeltétele, mint az igazmondás is. Tiszta irodalomná attól válnak ezek a ki-kihagyásos, mégis egész-élményt nyújtó emlékiratok, hogy a vallomástevő elbeszélő s a többi szereplő, a helyzetek s a kor is plasztikusan és markánsan megelevenednek. A legrészletesebben természetesen az önarckép és a Vas István-portré. Ők az abszolút főszereplők, s a kifejezés legnemesebb értelmében eggyé válnak, egyik portré sem

volna egész a másika nélkül. Szerelem? Szeretet? Szövetség? Mindegyik s még valami más is rejlik ebben a kapcsolatban, amely két ember legbensőbb ügye, de amelyik mégis mindannyiunkévá válik elfeledhetetlen példa-erejével: íme, lehet, most is, s minden korban szépen élni, s ha két ember igazán egymásra talál, túlélhet minden megpróbáltatást, egészen a halálig. Mert addig vezet e valómássor: a kötetet záró címadó írás sem valami festészeti témáról szól, hanem az emberi testről, amely az ifjúkor délcegségétől eljut mind több nyavalyán, sérülésen át a halálos ágyig, mint eljutott Vas István is, végakaratul a társra hagyva a feladatot: írja meg ő az életükből, amit meg lehet írni. A festő számára talán megörökíthetetlen fájdalom szóban lejegyzett pietá-képpé merevül, az akt szenvedése és megnyugvása mindannyiunk sorsát példázza.

Két ember gazdag kapcsolatának rajza mellett is ajándék a sok mellékszereplő, barát és ellenfél alakja, s a harmincas évek óta oly változatos kis korszakok légkörének érzékeltetése. Szeretnivaló könyv ez, többszöri olvasásra érdemes. (*Európa*)

VASY GÉZA

SHAKESPEARE: SZENTIVÁNÉJI ÁLOM

Bármily illetlen is a megfogalmazás, a budapesti Katona küzd az imázsáért. Az újszerűség, a másként látás képessége, mely elvezette legnagyobb sikereihez, ma sem hiányzik a társulattól, a színpadon létrejövő alkotáson azonban ott gyöngyözik a veríték. Nem nyugóz le a mű evidenciája, a „csak így lehet és sehogy másként” érzés, a fáradságon létrehozott remekművekből sugárzó könnyedség. A Gothár Péter rendezte *Szentivánéji álom* is szaggatott és zavaros olykor, nehezen tisztázható vízió a tisztázhatatlan szenvedélyről, a vonzalom esetlegességéről, a szerelem megmagyarázhatatlanságáról. Eből a meséből száműzetett a szépség (mondhatom persze: ahogy a világból), rútságát hangsúlyozza majd minden külső. A sudár itt lakli, a kecsesen kicsiny rövid lábú trampli. Hasonlóan járnak az érzelmek is: Titánia bűbáj keltette szerelme a számára iránt taszító kéjvágy, az athéni uralkodópár már násza előtt is csak gyűlölködik. Puck gonosz kobold, legszomorúbb perce, mikor az athéni erdőben kerengő szerelmesek dolga úgy-

ahogy rendeződik. (Csákányi Eszter koboldja tökéletlenségében is remekmű.)

A bizonyágért, hogy valóban ilyen a világ, elég a színház kapuin kívülré kerülnünk. A színházon belül ezt is — mint minden mást — csak a varázs, a bűbáj keltette álom tudja elhitetni. Egy álom, amely így vagy úgy magával ragad és nem akarunk belőle mindenáron fölébredni.

KÁLLAI KATALIN

SZÍV ERNŐ: A VONAL ALATT

Szív Ernő az Szép Ernő.

Valaki elengedte egyszer a kezét a vonal feletti tartományban, és lecsúszott a vonal alá, és most ott kóvályog a redakciók lelketsebző világában. Honoráriumot hajszol, kéziratot ad föl, megsértődik, mert kihagyják, „üdvözül”, mert közlik. Egyszóval, ha a vonal alatt is, de él.

Szív Ernő az Esti Kornél.

Sekélysége mély, vígsága komoly, komoly-sága víg, üres és könnyű, könnyű s örökre játszó, látó, de messze-látszó. Jellemzik cimborái, mint Bakó András, az érzékeny lelkű költő, aki orosz álnéven írja komor, istentelen verseit, ám oly önmérsztő, hogy istentelensége megbocsáttatik. Szív egy provinciális Esti. Nem ő utazik, hanem a kéziratok utaznak a fővárosi redakcióba, nem svájci vendéglőben eszik omlette-et, de alföldi kiskocsmában vodkázza végig áhítatosan a péntek délutánt, és nem a tengert bámulja csodálattal, de a Tiszát nézelődni közönyösen. Ám a különbségek a hasonlóságot erősítik: mesehős, akárcsak Esti Kornél.

Szív Ernő csak a vonal felett Darvasi László, és a *Gólok története*, valamint a *Csókoké*, meg persze *A veinhágeni rózsabokrok*, mert a vonal alatt Szív Ernő, és a hírlapíró mindennapjai, és olyan tárcák, mint kosztolányimárai óta nem a a magyar irodalomban.

Szív Ernő az Szív Ernő.

(*Délmagyarország*, 1994)

SZABÓ ÁDÁM

FARKAS DEZSŐ: TE CSAK MARADJ!

Farkas Dezső verseinek hátterében kiegyensúlyozott, egzisztenciális szorongástól mentes hit érhető tetten. Az ő Istene nem rejtőzködő, kiszámíthatatlan, büntető, hanem megnyilatkozó, reményt adó, jóságos.

A *Te csak maradj!* című kötetben éppen ezért nem a filozófiai szinten értelmezett ka-

tolícizmus gondolati konfliktusai jelennek meg. Az alkotásokat életre hívó, kipattintó ütközés legtöbb esetben a méltatlanná lett világ és a megváltás reménybeli kegyelme közti elentét. A költeményekben a megjelenített valóság a Nyugat költőinek éjszaka-verseit idézi. Az éj itt „ezüst”, akárcsak Radnótinál, vagy „havas, sikoltó”, másutt „megcsalt magyar”, ahogy talán Ady is írhatta volna. A lírai ének, aki „testvértelenül, hidegen”, ön-maga számára is „idegen”-ül él, egyetlen lehetőségére marad: az éjszaka-világban felmutatni az isteni „világosság”-ot. Ez történik életképszerű versben (*Éjjeli szentségimádás*), reflektáló alkotásban (*Olvastam Márk evangéliumát*), gondolati vízióban (*Csütörtök este*). Leginkább azonban az életet összegző, mérleget készítő művekben jelenik meg mindez költői szinten: a *Néma vezeklésben*, az *Uram, add...* és a *Homokba trjad...* címűben (*Gradus ad Parnassum*, 1993)

SIPOS LAJOS

MENSÁROS ZOLTÁN: PÁRHUZAMOS MAGÁNYOK

A szerző első regényének, az 1968-ban megjelent *Bőjti szél* óta megbecsült prózaíró. Kiseb-nagyobb írásaival meglehetősen ritkán találkozunk: erejét nagyobb összegző művek megalkotására összpontosítja. Ez negyedik regénye. Mottója alapján („Laci testvérem emlékének”) azt hihetnénk, az utóbbi évtizedek egyik legkiválóbb magyar színésze, Mensáros László életrajzát foglalja regényformába. Aki azonban az életrajz pontos tényeit vagy intimitásokat, eddig ismeretlen titkokat keres a könyvben, csalódik. Öntörvényű műalkotás ez, s bár főszereplője, Palkó Gábor sorsa emlékeztet Mensáros Lászlóra, a regényhős a saját életét éli, s körülötte szeszélyes emlékmozzásokból kibomlik a kor képe is, a kitelepítésekről — a színész anyjának is ez a sors jutott — az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményein és a megtorlásokon át egészen a 80-as évek végéig. A történelem azonban asszociációkra bomlik, hol ez, hol amaz a szelete, eseménye kerül élesebb megvilágításba, mindig a személyes múltba ágyazva.

Magyarázatra szorul a regény címadása. Három ember élete, sorsa fut egymás mellett, a színésze, a bátyjé, Palkó Andrásé — aki-ben nyilván az író önmagát rajzolta meg, természetesen ez esetben sem az önéletírás tör-

vényeit és szabályait követve — és a színész feleségéé, Jurák Ágnesé. A rokoni szálak egybefűzik őket, de ki-ki éli saját életét. Palkó Gábor és Ágnes házassága nem a feltétlen önátadáson alapul, hanem azon, hogy szükségük van egymásra. Nem is igazi házasság, hiszen a színész többnyire önmagával van elfoglalva, váratlan fel- és eltűnései ritmikusan követik egymást, s az asszonyra ránehezedik a magányosság légszomját, kapkodást okozó búróját. Palkó András hol belép kettejük életébe, hol eltűnik, hiszen ő is magának való ember, érzékeny, nehezen oldódó, a nehéz helyzeteket óvatosan elkerülő. Valóban „párhuzamos magányok” az övéik, egymás mellett kopnak és öregszenek, igazi találkozásra, oldódásra nem kerülhetett sor közöttük.

A regényt mindvégig beárnyékolja az öregedő — s ezzel párhuzamosan önzővé váló, olykor ripacskodó — színész végzetes szívbetegsége. Szorongató hitellel ábrázolja az író légszomját, meg-megújuló szédüléseit, amelyek csak akkor csillapodnak, amikor a színpadra lép. Teljesen azonosul szerepével — az életben is azt játssza, de lehet, hogy csak védekezésül, nehogy mások gondjával-bajával kelljen foglalkoznia. Mert Palkó Gábor jellegzetesen egoista, aki folyvást azt várja, hogy környezete végszavazzon neki, s újra meg újra sértetten veszi tudomásul, hogy a lét bonyolultabb, nem mindig ő a központja. Mégis nagyformátumú személyiség, igazi színész, aki súlyos megpróbáltatásai közben is megtalálja azokat a szereplehetőségeket, amelyekkel azonosulva voltaképp sértetlen marad. Eljátssza saját halálát is, hogy megrémítse feleségét, de a találkára hívott elemülés nem engedi ki a markából, halálos szorítással préseli össze beteg szívét.

Izgalmas, kitűnően megírt regény. Figyelmeztetés is: amíg nem késő, próbáljuk átállítani életünk váltóit. (*Európa Könyvkiadó*)

RÓNAY LÁSZLÓ

VÖRÖSMARTY MIHÁLY: CSONGOR ÉS TÜNDE

A Paulay Ede utcában, a volt Arany János — régi Művész, Bartók stb. — helyén nyílt meg az Új Színház. Vezetője az a Székely Gábor, aki — mondhatjuk — minden idők legsikeresebb magyar színházának, a budapesti Katonának a közös vezetéséről mondott le néhány esztendeje, vált el igazgatótársától, Zsámbéki Gábortól. Székely visszatérése a magyar színházi életbe esemény. A várakozás azért is

nagy, mert új társulatába a legtehetségesebbek közül válogat(hat)ott. Ács János, Cserhalmi György, Udvaros Dorottya, Takács Kati. Ám Székely nem lenne Székely, ha egy másik leg mellé nem illesztette volna oda a fiatal jelzőt: a legfiatalabbaknak is bizalmat adott. Társulatának legifjabbjai — színészek, rendezők — egyenesen főiskolások. S mi mással nyithatott volna az Új Színház, mint az utóbbiak közreműködésével készült produkcióival.

Magáról az előadásról, Vörösmarty *Csongor és Tündéjéről* már kevesebbet van mit mondani. A főiskolás Novák Eszter rendezése, szándéka szerint önvallomásos és lázadó. Valójában az önvallomás szándéka megbicsaklik — a nem csupán a szerepek szerint, de színésziileg is — tétova főszereplőin, a lázadás pedig szomorkás közhelyességbe fül. Vagy nem lenne közhelyes akár Vörösmarty művét is a beckett-i sívár lepusztulásba helyezni, csölakók és szeméthegek közé, ahonnan még csodabocskorral, -köpennyel, egyéb- bel sincs menekvés? Fájdalmas ifjú kiabrándultság, szívfejtő gyermeki bú így is megérint olykor, csak ne lenne oly erőltetett az újraértelmezés. Várjuk az Új új produkcióit.

KÁLLAI KATALIN

MARTIN HEIDEGGER: „... KÖLTŐIEN LAKOZIK AZ EMBER...”

Bár Heidegger műveinek értelmezésében nincs konszenzus, jelentőségüket a hazai recepcióban egyre kevesebben vonják kétségbe. Nem csupán filozófiatörténeti érdekű az a vita sem, melyet Fehér M. István és Vajda Mihály, a szövegek legismertebb fordítói és szakértői folytatnak. Ugyanakkor a nem szorosán vett tudományos befogadás is egyre jelentősebb. Ennek jele, hogy a nagyobb közönység számára talán nehezebben hozzáférhető *Lét és idő* publikálását három — terjedelmében és nyelvében is könnyebben megközelíthető szöveg megjelenése követte (*Az idő fogalma...*) egy olyan sorozat részeként, mely elsősorban kanonizált filozófiai munkákat tartalmaz. A fenti kötetekkel szemben az újonnan megjelent válogatás már címében is az íráskész esztétikai irányú befogadását emeli ki. Nagy előnye lehet e felfogásnak, hogy mintegy eltekintve a többi primér és szekundér szöveg kontextusától a témában kevésbé járatos olvasót is bevonja a dialógusba, s ezzel horizontját a létezés, gondolkodás és nyelv más megközelítései számára is nyitottá teszi. Tole-

rálható az írások ezen olvasata azért is, mert bizonyos részek megformáltságukkal, retorikai kidolgozottságukkal jelentős esztétikai élményt nyújtanak. Heidegger nyelvének tanulmányozása emellett mind a hermeneutikai filozófia, mind a dekonstrukció nyelvjátékainak megértését elősegíti. A fenti írásokat azonban hangsúlyosan műalkotásként kezelni azt a sajnos elég általános tendenciát erősíti, amely a posztmodernség tisztázatlan fogalmára támaszkodva érzi felmentve magát a fogalmi tisztázottság és következetesség tudományetikai normái alól. (T-TWINS, 1994)

PALKÓ GÁBOR

TAKÁTS GYULA: AZ IGAZI POÉZIS KERESÉSE

A Berzsényi Társaság nemes céljait szolgálta Takáts Gyula, amikor kötetbe válogatta költővel foglalkozó, hol világirodalmi párhuzamait, hol szolgálni szándékozó líráját, hol sokszor mértéktelenül tragikussá stilizált személyiségét idéző írásait. Ezek hitelét, Berzsényi költészetével való mély kapcsolatát részben azzal magyarázhatjuk, hogy nem a tudomány természetes távolságtartásával, hanem a költő átélésével közelít hozzá, s ráadásul ő is azokban a dunántúli hagyományokba gyökerezik, amelyekbe nagy elődje. Megértő azonosulással méltatja Berzsényi klasszikusokon nevelődött líráját, hiszen saját poézisének is fontos tényezője a humanizmusnak az az ideálképe, amely több-kevesebb áttétellel egész pannon versszemléletünket áthatja, s még ma is megtermékenyíti. Már első megjelenésekor nagy érdeklődést keltett és élénk eszmecserét váltott ki az a tanulmánya, amelyben Berzsényi és Hölderlin párhuzamait tárta fel. Nemcsak két majdnem egykorú lírikus olykor a korból, annak hangulatából és eszmevilágából adódó természetes rokonságát tárgyalta, hanem az akkori világirodalom egészében is közös hellén világérzést tételezett föl, amely Goethét és Schillert éppúgy megtermékenyítette, mint az angol romantikus költőtriászt. Berzsényi Pannóniában építette föl ugyanazt a költői látomásokkal átszínezett környezetet, amelyet Hölderlin a Neckar völgyében: így visszahangozhatott a „mocsárszéli” Nikla a polgárosuló Württembergre.

Némi nosztalgia fogja el az olvasót. Jóleső érzése támad Takáts Gyula tanulmányainak olvasván; mintha hazatalálna egy olyan világ-

ba, amelyben rímek visszahangoztak egymásnak, a költők hivatásuknak érezték a nemzet szolgálatát és becsülete kisugárzása volt a művészetnek. Kevesebb eszközt ismert az emberiség, az elvont tudományosságnak sem volt akkora becsülete, mint a bölcséletnek, az ember még nem igazta le a természetet, csak jóságos, segítő, emberarcú isteneivel népesítette be. Nehéz megmagyarázni, miért érezzük mégis tágasabbnak azt a világot. Talán azért, mert a világvégi Nikláról is kilátás nyílt a végtelenbe, amelynek meghódításáért együtt indultak egymástól távol született költők, akiknek mégis együtt dobbant a szíve. Az őket idéző Takáts Gyula is ilyen lírikus egy nagy, egységre törekvő korszak hírhozója. Kötetét Martyn Ferenc Berzsényi-sorozatának rajzai teszik teljessé. (*Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság. Pannon Könyvek*)

RÓNAY LÁSZLÓ

ARCOK CHICAGÓI SZEMMEL

— Szathmáry Lajos írásai —

Szathmáry Lajos egy mítosz hőse: író, könyvgyűjtő, szakácművész, a Chicagóba látogató magyar vándorok mentora és házigazdája, s emellett még budapesti bölcsészdoktor, erdélyi újságíró, amerikai alapítványtevő. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy ismerem, láttam hatalmas könyvtárát, amelyet azóta két amerikai egyetemnek ajándékozott: a szakácművészettel, gasztronómiával foglalkozó anyagot, vagy huszonnégyezer kötetet az Iowai Allami Egyetem, a hungarológiai gyűjteményt, vagy tizenötezer kötetet pedig a chicagói egyetem könyvtárának. Ez a könyvtár — kis magyar sziget az amerikai kulturális óceánban — valóságos műremeknek számított, együtt voltak itt Temesvári Pelbárt, Zsámboki János, Bél Mátyás műveinek eredeti kiadásai, Széchenyi *Hiteljének* egy olyan példánya, amely Arany János birtokában volt, Kossuth Amerikában elmondott beszédeinek eredeti angol nyelvű kiadása és még számtalan ritkaság.

A könyvek gazdája maga is írt könyveket, mindenekelőtt gasztronómiai, konyhaművészeti könyveket angolul, ezek Amerikában igen sikeresek voltak. Három esztendeje idehaza is megjelent egy kis kötete: sárospataki emlékeiről. Most pedig *Arcok chicagói szemmel* egy másik munkája írókról, költőkről, művészekről, mindenekelőtt azonban a könyves ember, a könyvgyűjtő és olvasó ember örö-

meiről. Azokról az írókról és művészekről ad képet, akiket személyesen ismert, a portrékat ezért mindig átszővi valami személyességgel. Karinthyról szólván egy gyermekkori találkozás emlékét idézi fel, Márai Sándorra emlékezve pedig a mester 1942-es székelyföldi utazásáról számol be. Ezt mint a marosvásárhelyi Székely Szó huszonhárom éves munkatársa élők közelből kísérte nyomon, az íróval érdekes beszélgetést is készített. De tanulságosak azok a személyes emlékek is, amelyeket Flórián Tiborról, Buday Györgyről vagy Képes Gézaról, egykori sárospataki tanáráról jegyzett föl. Szathmáry Lajos nemcsak a magyar könyvekkel, hanem a magyar irodalommal, kultúrával is mindennapi kapcsolatban áll.

POMOGÁTS BÉLA

FARKAS ZSOLT: MINDENTŐL UGYANANNYIRA

Lehet némi ellentmondás abban, hogy bár Farkas Zsolt (legelső) könyvében többször utal a gadameri hermeneutika „toleráns” jellegére, írásaiban mégis igen gyakran a „gyanú hermeneutikája” kap meghatározó szerepet. De nemcsak ideológiakritika vegyül önprofilírozó részekkel; hanem csapongó betétek és hosszú lábjegyzetek kerülnek egymás mellé. Persze mielőtt a durva általánosítás csapdájába esnénk, érdemes kitérni arra, hogy a kötetben olvasható szövegek igen széles terepűnek járnak be. A könyv három részre tagolódik — az elsőben elméleti írások olvashatók, melyek közül a lacani szubjektumról szóló (*Jelentőláncraeverve*) valóban hiánypótló, hiszen a Thalassa 1993. 2. számán kívül Lacanról/tól alig olvasható interpretáció magyar nyelven. A második részben kortárs írók (Kukorelly, Garaczi, Tandori) munkáinak/munkásságának értelmezése kap helyet; a harmadik rész pedig egyetlen szöveget tartalmaz: *Levél New Yorkból Pécsre*, amely az amerikai kultúra és társadalom paradoxonait „leplezi le”. Farkas Zsolt írásaiban központi szerepet tölt be a humor, az önironia, a nyelvjáték, az irodalmi szövegekre való rájátszás, ami némileg ellensúlyozza, „hűgítja” a teoretikus részek, fogalmak rendszerét. Így olyan „hibrid” alkotás jön létre, amelytől talán nem is kell elvárnunk a retorikai alakzatok koherenciáját, a fogalmi készlet egységességét és a gondolatmenet zártságát. Annál kevésbé, mert a magát intertextusként elgondoló nyelviség tisztában van önnön poliszémikusságával és azzal,

hogy (a szerző szavaival élve) egyfajta „monologikus logika alapján bármít »bebizonyíthatok« a másíkról.” Nagy a valószínűsége annak, hogy Farkas Zsolt írásainak ugyanaz az előnye mint a hátránya: a szövegcentrumok szétjátszása és a mellérendelő betétek sokasága erősítheti a nyelvi megelőzöttség tapasztalatát; ugyanakkor több esetben a funkcióatlan szövegeség benyomását is keltheti. (*JAK — Pesti Szalon* 1994)

H. NAGY PÉTER

KELET-KÖZÉP-EURÓPA SZENTJE: ADALBERT

A válogatott tanulmányokat tartalmazó kötet a közelmúltban elhunyt Bogay Tamásnak állít emléket; annak a nagy tudósnek, aki nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű Adalbert-kutatást végzett, de az ideológus történetírás korában itthon hallgatásra ítéltetett az MTA illetékes intézménynek „fura urai” által. Már nem is jégolvadás, hanem langyosodás volt tapasztalható a hazai berkekben, amikor ez a nagy tudású szakember végre megszólalhatott a budapesti konferenciákon. Bogay Tamás záró összegzése mellett érdemes lett volna közölni az Ungarn-Jahrbuchban (1976) megjelent terjedelmesebb Adalbert tanulmányát is. A kötet első felének írásai előadásként hangzottak el a firenzei Szent Római Birodalom Intézete szervezésében tartott római konferencián, 1992. november 6-8-án. A kiváló szakemberek: J. Glemp bíboros, P. Riché és J. Kloczowski professzorok mellett a magyar egyháztörténetírás is méltó képviselőre talált Kozma Béla személyében. A tanulmányok sora azt az Adalbertet örökíti meg, aki az antik forrásokból táplálkozó birodalomeszmének letéteményese volt az ezredforduló előtti időkben és közvetítője a fiatal Szent István, a hatalom várományosa felé. Ez teszi indokolttá Legeza István negyven évvel ezelőtt írt és mindmáig publikálatlan forráskritikai tanulmányának közlését, amely Adalbert hazai missziós szerepét tárgyalja. Ez utóbbi egyes része fölött az idő ugyan eljárt, ám az Adalbert-kutatások folyamatában kiválóan tükrözi a negyven évvel ezelőtti állapotokat és lehetőségeket. A szerkesztő, Somorjai Ádám munkája — a kötet összeállítása, gondozása — komoly hozzájárulással segíti Adalbert szerepének tárgyilagos értékelését. (*Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége*, Budapest, 1994)

TÖRÖK JÓZSEF

SOMMAIRE

- ANDRÁS SZENNAY: Lumière des peuples
 GELLÉRT BÉKÉS: L'Église, mystère de notre salut
 ENDRE GYULAY: Les laïcs dans l'Église du Christ
 LÁSZLÓ ÓRSY: La mission de l'Église et la société séculière
 ■ Entretien avec l'archevêque József Bánk
 ■ Poèmes de László Deák, Károly Méhes et Pál Suhai
 ■ Écrits de László Bárdos,
 Hans Henny Jahnn et Ágota Steinert

. INHALT

- ANDRÁS SZENNAY: Das Licht der Völker
 GELLÉRT BÉKÉS: Die Kirche, das Mysterium unseres Heils
 ENDRE GYULAY: Laien in der Kirche Christi
 LÁSZLÓ ÓRSY: Die Sendung der Kirche und die säkulare Gesellschaft
 ■ Gespräch mit Erzbischof József Bánk
 ■ Gedichte von László Deák, Károly Méhes, und Pál Suhai
 ■ Schriften von László Bárdos,
 Hans Henny Jahnn und Ágota Steinert

CONTENTS

- ANDRÁS SZENNAY: Lumen gentium
 GELLÉRT BÉKÉS: The mystery of salvation: the church
 ENDRE GYULAY: Lay people in the church of Christ
 LÁSZLÓ ÓRSY: The mission of the church and the secular world
 ■ Interview with archbishop József Bánk
 ■ Poems by László Deák, Károly Méhes, Pál Suhai
 ■ Essays and writings by László Boros,
 Hans Henny Jahnn and Ágota Steinert

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ; Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, HORÁNYI ÖZSÉB, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, KISS SZEMÁN RÓBERT, PARANCS JÁNOS, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ
 A szerkesztőség munkatársai: CZ. BALASSA MÁRIA, JUTH LENKE

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: VESZPRÉMI NYOMDA RT. ; Felelős vezető: Fekete István igazgató

Szerkesztőség: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. telefon: 117-7246; 117-3933; telefax: 117-3471. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számszáma: OTP. VII. ker. 218-98316512-037343-8. Előfizetési díj: 1 évre 540,— Ft, fél évre 270,— Ft, negyed évre 135,— Ft egyes szám ára 48,— Ft. — Külföldön terjeszti a Kultura Külkereskedelmi Vállalat. H-1300 Budapest, Pf. 149. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy a Magyar Hitelbanknál (H-1133 Budapest) vezetett 202-10995 sz. számláján. Ára: 35,— US dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 48 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- A városmajori új Jézus Szíve-templom
- Az Esztergom-Budapesti Főegyházmege Zsinati Könyve
- BÁNK JÓZSEF Életünk (Gondolatok könyve)
- CZIFFRA GYÖRGY Posztumusz albuma (CD)
- ROMANO GUARDINI Levelek az önnevelésről
- NEMESKÜRTY ISTVÁN Kis magyar művelődéstörténet
- SEBŐK ÉVA Belső sáv
- JOHN STUART MILL A szabadságról
- E. C. SUTTNER A katolikus egyház a Szovjetunióban
- KABDEBŐ TAMÁS Árapály
- KOCZISZKY ÉVA Hölderlin – Költészet (A sötét nap fényénél)
- JAMES PATRICK McGUIRE The Hungarian Texans
- MÁRTON LÁSZLÓ A nagyratörő
- SZÁNTÓ PIROSKA Akt
- SHAKESPEARE Szentivánéji álom
(A Katona József Színházban)
- SZÍV ERNŐ A vonal alatt
- FARKAS DEZSÓ Te csak maradj!
- MENSÁROS ZOLTÁN Párhuzamos magányok
- VÖRÖSMARTY MIHÁLY Csongor és Tünde (az Új Színházban)
- MARTIN HEIDEGGER „...Költőien lakozik az ember...”
- TAKÁTS GYULA Az igazi poézis keresése
- Arcok chicagói szemmel
- FARKAS ZSOLT Mindentől ugyanannyira
- Kelet-Közép-Európa szentje: Adalbert

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bogáti Péter, Farkas Attila, H. Nagy Péter, Kállai Katalin, Kenyeres Zoltán, Kulcsár-Szabó Zoltán, Liptai Csilla, Lukács László, Palkó Gábor, Pomogáts Béla, Retkes Attila, Rónay László, Sipos Lajos, Szabó Ádám, Tarján Tamás, Török József és Vasy Géza

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- 60 éves a Vigilia
- Egyházak – felekezetek – szekták
- A médiumok keresztény szemmel